

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen (hirlap@posta.hu),

faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Szigetvári oroslán – márványtalapzaton

Amikor munkám kapcsán részese lehettem a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” emlékév mindennapjainak, történelmi kalandtúra várt rám: történészek, hagyományörzők közé kerültem, és igazi várudvarban sétáltam író társaimmal Szigetvárott, az írókonferencia után. Egy egészen különös – és csöppet sem virtuális – „közösségi háló” épült ki ez évben a szemem láttára. Az Idővonalán 450 évvel ezelőtti képkockák jelentek meg, a „hírfolyamban” izgalmas alkotások, események sorjázta. Online jelenlét lett ez a javából: bekapcsolódhattunk a történelmi emlékezetünk véráramába.

Az ünnepi évet jó gazdaként kezelő emlékbizottság felismerte, hogy – Dr. Hóvári János elnök úr szavaival élve – nem szabad Szigetvárt magára hagyni a maga hatalmas történelmi örökségével, mert a Zrínyiek öröksége nem „helyi ügy”: a nemzeti tudatban van a helye. Pezsgő élet folyt a konferenciatermekben, a szabadtéri rendezvények helyszínein. Készült oratórium, emlékmű, megjelent újra a *Szigeti veszedelem*, Somogyi Győző rajzaival. Versek, novellák, regények születtek. A Magyar Napló jelen lapszáma is a két Zrínyi ikercsillaga előtt tiszteleg: közzéteszi az irodalmi pályázat díjnyertes műveit, kiegészítve az emlékév „kulcsembereinek” írásaival, interjúkkal. Az emlékév honlapjáról nyomon követhetjük az eseményeket, a Zrínyi-örökség mai vetületeit, hogyan állnak az ásatások Szulejmán szultán türbéjénél, milyen rendezvények lesznek a várban és a városban, s mikor.

Az ünneplést sokan összekeverik a zsákbanfutás-lepényevés-hangoskodás hármásával. Szigetvár kiváló vendéglátóhely is, de más az emlékezés lényege. Máshogyan jön vissza onnan az ember, ha egyszer már ott volt.

Kellene az emlékévek, mert a szikrák bennünk sokszor ezek kovácskötől kapnak lángot. Kellene az emlékezők, akik posztamensre emelik közös múltunkat. Az első „Zrínyi-szobor” egy allegorikus oroslán, ma is a város főterén áll. Erős és legyőzhetetlen. Jó felnézni a hősökre, mert aki – szakítva a praktikus intelemmel, hogy „a lábaddal nézz, fiam” – felfelé tud nézni, az megláthatja a fák lombkoronáját, s mögötte az eget. De fejet is hajtunk, amikor rájuk gondolunk: azért a földért haltak, ahonnan vétettünk. Az ilyen föld megfizethetetlen, és nem is eladó.

El tudjuk-e képzelni, mit élhetett át Zrínyi várkapitány, amikor megértette, hogy sehonnan nem jön a segítség? Amikor már csak a „kegyes” halálban reménykedhetett. Mégis, mögötte a legnehezebb pillanatokban is közösség volt. Lesz-e valaha ilyen közösség mögöttünk? És tesszünk-e eleget azért, hogy lehessen?

Bárki bármit is mondjon, kellene a valódi hősök, akik még a halálukkal is segítenek – élni.

Mirtse Zsuzsa

Az emlékév honlapjának címe: <http://www.szigetvar-zrinyi1566.hu>

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Munkatársak:

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
magyarnaplo@magyarnaplo.hu

Bíró Gergely

(megbízott főszerkesztő,
olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)

E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)

E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Máttyás László**

*

A címlapon: **Vári Fábrián László**
(Fotó: Mánfai György)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.
Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.*

Mirtse Zsuzsa: *Szigetvári oroszlán – márványtalapzaton* 1

ZRÍNYI MIKLÓS EMLÉKEZETE (1566–2016)

Hóvári János: „Ember meghal hazájáért: halandó szív többet meg nem bír” <i>A Zrínyiek öröksége a XXI. század elején</i>	3
Pálffy Géza: <i>Horvát grófból magyar arisztokrata</i> <i>A szigetvári hős különleges „felemelkedése”</i>	7
Tüskés Gábor: <i>Az 1566-os szigeti ostrom és Zrínyi Miklós</i> <i>a magyarországi irodalomban</i>	13
Szörényi László: <i>Platthy Mátyás eposza Zrínyiről, a szigetvári hősről</i> <i>(Szerző, mű, műfaj)</i>	20
Orlovsky Géza: „Mert Isten rendelte itt végső órámat” <i>A Zrínyiasz új kiadása elé</i>	23
Zrínyi Miklós: <i>Obsidionis Szigetianae [Szigeti veszedelem]</i>	28
Takács Gábor: <i>Végvári példaképek. Beszélgetés Somogyi Győzővel</i> <i>a Szigeti veszedelem díszkiadásában megjelenő rajzairól</i>	30
Jámborné Balog Tünde: <i>Piros hajnal hasad</i>	33
Keményfi Gábor: <i>Meg kellett történnie</i>	37
Vári Fábrián László: <i>Szellembeszéd</i>	42
Ircsik Vilmos: <i>A kontingens</i>	44
Szőnyi Ferenc: <i>Zrínyi utolsó imája</i>	48
Szegedi-Szabó Béla: <i>Laterna magica</i>	50
Réger Ádám: <i>Síremlék a szőlőhegyen. Interjú Pap Norberttel</i>	53
Diószegi Szabó Pál: „...én így látom és látatom a voltat” <i>Szigetvár ostromának fény-Képes Krónikája</i> Móser Zoltán: <i>A voltat nézni kegyelmesen</i>	56

NYITOTT MŰHELY

Kürti László: <i>Sebek a versek testén</i> <i>Beszélgetés Vári Fábrián Lászlóval</i>	58
---	----

SZEMHATÁR

Lovas Ilona: <i>A lélek ott fűj, ahol akar</i>	66
Kovács István: <i>Öncsendeletrajz</i>	67
Bíró Máté: „Azt hittem: lélok” <i>Tömörkény István Csata a katonával című novellájának elemzése</i>	68

SZERZŐINK 71

Lapszámunkat a szigetvári hős Zrínyi Miklós ikonográfiájának alkotásaival, Somogyi Győző festőművész rajzaival, Mánfai György és Móser Zoltán fotóival és a Római Magyar Akadémia képzőművészeti ösztöndíjasai munkáinak reprodukcióival illusztráltuk.

HÓVÁRI JÁNOS

„Ember meghal hazájáért: halandó szív többet meg nem bír”

A Zrínyiek öröksége a XXI. század elején

Magyarország kormánya a 2016. esztendő Szigetvár ostromára, valamint Zrínyi Miklós és bajtársai hősi halálára emlékezve „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” emlékévvé nyilvánította; Horvátországban pedig az országgyűlés rendelkezett így. Úgy érezhetjük, hogy a Zrínyi-örökség a XXI. századi Magyarországon és Horvátországban nagy fontosságú, sőt, nemzetépítő erő éppúgy, miként a múltban volt.

Az írás címében szereplő idézet Kölcsey Ferenc *Mohács* című tanulmányából származik. Amikor kiválasztottam, arra gondoltam, mennyire időt állóan igaz. Igaz a nagy költőt megelőző korokra, de az ő életét követő időkre is. Tudjuk, nem Zrínyi Miklós és katonái voltak az elsők, akik emelt fővel haltak meg hazájukért és hitükért. De a heroikus katonahalál irodalmi emlékezetének kezdete hozzá és Szondi Györgyhöz kötődik. „Halandó szív” e hazában mindig volt, s a vérzivataros századok meg is követelték, hogy legyen. Kölcsey azonban nemcsak a nemzetért magát feláldozó hős katonát látta hazafinak, hanem mindenkit, aki megértette jelmondatát: „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!” Nem kétséges, hogy ő volt az, akinek meghatározó szerepe volt a modern nemzettudat kialakításában, a rendi magyar ethosz megújításában és társadalmi kiterjesztésében, valamint annak a jövőépítés szolgálatába állításában. Kölcsey mondta ki e hazában először, hogy a nemzethez tartozás és ragaszkodás értékelvűséget jelent, de egyben az egyetemes (nála különösen a görög–latin) kulturális értékekkel való azonosulást is. Neki a szigetvári Zrínyi egyszerre volt egy ókori görög–római hős reinkarnációja, és példát mutató magyaros (magyar–horvát) hős. Mint a *Szigeti veszedelem* kiváló ismerője, nálánál kevesen értették jobban, miért írt a költő dédunoka nemzeti eposzt a tragikus történetből. S miért ez lett a magyar nemzeti önreflexió máig ható, kiinduló műve. De Kölcsey volt történelmünkben az elsők egyike, aki felhívta a figyelmet a nemzeti-történelmi emlékezet fontosságára is.

A modern nemzetek attól nemzetek, hogy emlékezetük van. Erről, a személyességet is vállalva, így vall Kölcsey már említett *Mohács*-tanulmányában: „Ismét felviradott a nap – írja 1826. augusztus 29-én –,

melyen százak előtt, az ország szerencsétlen királya, népe virágával együtt Mohácsnál elhullott. Álomtalan éjen keresztül vártam ezt, mit úgy hittem, közérzelem fog megszentelni. De nem az első, s bizonyosan nem is utolsó eset, hogy a magános ábrándozó hitében megcsalatkozott; valamint az sem, hogy megcsalatkozásán költ fájdalmát a hideg vizsgáló kinevette.” Mi most 1566. szeptember 7-e 450. évfordulójának eljövételét várjuk. Ez volt az a nap, amikor Zrínyi Miklós bajtársaival hősi halált halt Szigetvár romjain. Merem remélni, hogy sokan várjuk ezt, a múlt gyermekeként, a nemzet féltőiként „álomtalan éjen”, mert tisztában vagyunk azzal, hogy az emlékezés nemcsak fontos, hanem felelősség és kötelesség is: jól kell emlékeznünk, de magunknak kell kitalálnunk, hogy ezt miképpen tegyük. A múltat kell összekötni a jelenel, mint egy lineáris fonalat? A jelenből kell a „voltat nézni kegyelmesen”? Vagy jövőt kell építenünk a múltból? Mást követ ebben a historikus, a művész és a politikus, mert más a szemüvegük, kifejezési eszköztáruk, de érdekeik is. De nem azt kellene célként kijelölniük, hogy a múlt példáival – miként azt már az ókori görögök és rómaiak is tették, nemkülönben őseink is a steppei sátrakban és a régi udvarházakban – a nemzet összetartó erejét erősítsék? Nem az kellene-e, hogy a lelkek találkozzanak, mint Halottak napján a temetőkből, vagy mint a rendszerváltás és más történelmi idők tüntetéseiben és nagygyűléseiben, ahol magyar magyarnak társa – és nem farkasa volt? Képesek-e a Zrínyiek a XXI. században ily erővel hatni? Képesek vagyunk-e mi a történelem üzenetét ekképpen érteni, és azt becsülettel szolgálni? Képesek vagyunk-e áttörni a ránk örökített megtévesztő falakat, hogy a Zrínyi-hagyomány csupán szigetvári vagy csáktornyai ügy, mert a pártállamoknak jobb volt a csonkaság, mint a nemzeti összefogás? S vissza tudjuk-e helyezni a Zrínyieket ésszel, értelemmel, szívvel és tisztességgel a magyar és a horvát nemzeti, történelmi, irodalmi, művészeti és katonai hagyományba XXI. századi módon, közép-európai kisugárzásokkal és kapcsolatépítő erővel? Az emlékező erre emberformáló kísérlet. Az eredmény, amelyet jövő évben reményeink szerint felmutatni tudunk, tanulságul szolgálhat más nemzeti hagyományok kezeléséhez és megújításához is.

Oly’ korban élünk, amikor divatos mindent megkérdőjelezni, a múltat lekezelni, akár magyarságunkat is ócsárolni. De szíve mélyén minden magyar tudja, hogy egy szellemi-nyelvi közösség tagja. S en-

Hollósy Simon: Zrínyi Miklós kirohanása, olaj, vászon, 1896

nek vannak tartóoszlopai. A Zrínyiek öröksége ilyen. Azt is sokan tudják, hogy a Zrínyi-hagyománynak vannak meghatározó városai: Szigetvár, Csáktornya, Ozalj és Bakar. De hogy el kell-e oda menni, meg kell-e érinteni az ottani ódon falakat, s fizikai-lelki kapcsolatba kerülni a múlttal, arról már megoszlanak a vélemények. A mai világban már sokan úgy gondolják és érzik, hogy a történelem, az irodalom vagy a művészet- és zenetörténet csupán iskolai tananyag és akadémiai értekezés tárgya. Sokan veszítették el akár önhibájukból, akár mások hibái okán a múlttal való azonosulás lelki képességét. Egyre kevesebben érzékenyülnek el a mohácsi síkon, az aradi kivégzőhelyen vagy a magyar honvédség második világháborús hőstetteinek helyén, a tordai ütközet beazonosítható pontjain. Nem vigasz nekünk, hogy így van ez másutt is, sok helyütt szerte a világban. Küzdünk kell ellene éppúgy, miként már Kölcsey is tette a maga korában. Az ő példája is azt mutatja, hogy van értelme, mert váteszi dörgedelmei hatottak, máig velünk vannak. Nekünk sem szabad megijednünk a kemény és igaz szavaktól, mert a nemzet összetartó kovászáról van szó. Ki fogalmazhat ebben hitelesebben, mint az írók, akik továbbra is, a modern korok-

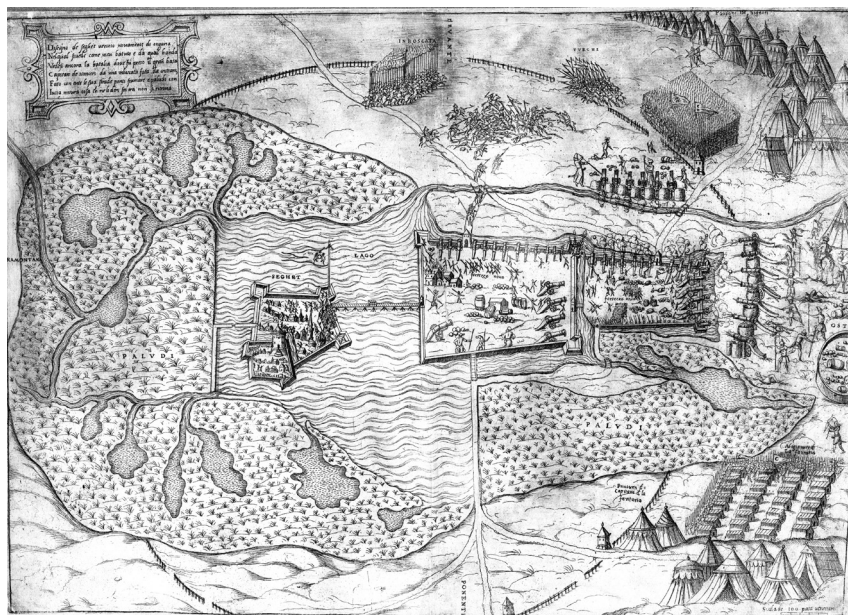
ban is próféták maradtak? Szótlán felkiáltójeleiket pedig a képzőművészek tudják úgy felállítani, hogy abba beleremeg a lélek, ha a művet áthatja a művészi nagyság és az igazság, no persze csak akkor, ha az alkotás műértő vagy igazlelkű közönségre talál.

A „közérzelem” megteremtése napjainkban látszólag sokkal könnyebb, mint Kölcsey korában volt, hiszen olyan kommunikációs eszközök állnak rendelkezésünkre, amelyekkel bárhova el lehet jutni. Csakhogy a „közérzelemnek” tartalma és lelkisége is van. Képesek vagyunk-e ezt meghatározni, jól kezelni, érthetően és hitelesen átadni? Úgy tenni ezt, hogy még a hitetlen embereket is meg tudjuk szólítani? Ábrándozók vagyunk-e, vagy cselekvők? Elégge őszinte és bátor szóbeli megjelenítői vagyunk-e a belénk ivódott nemzeti tudatnak? Vagy „hideg vizsgálók” csupán, akik a kritikai pozitívizmus professzoraiként már szinte lélektelenül boncolgatják a múlt eseménysorait és az azokban megbúvó vélt vagy valós összefüggéseket?

A Zrínyiek öröksége kiszakíthatatlan része a magyar nemzeti tudatnak. A költő Zrínyi Miklós nemzeti eposza nagy hatású mű a magyar irodalomban. Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc és Vörösmarty Mihály gondolkodását éppúgy meghatározta, mint Illyés

Gyuláét vagy Csoóri Sándorét. De ha a Magyar Napló e számát végigolvassák, meggyőződhetnek arról is, hogy a kortárs irodalomban is úgy hat a Zrínyiek öröksége, mint régen. Ezek szerint kár volt aggódnia Kölcseynek, hogy „begyepedett a sánc, hol Zrínyi holt”. Maga is a Mohács-esszé után négy évvel megírta *Zrínyi dalát*. De leginkább csak azért, hogy szemére vesse kortársainak: „A dicső nép, mely tanúlt izzadni / S izzadás közt hősi bért aratni / Névből él csak, többé nincs jelen.” Ezek szerint az utókor: ezüstkor – vagy talán még az sem. Nehéz ezt a XXI. századból elhinni, amikor földünk legtöbb embere egy újabb aranykor eljövételét reméli. Különben is: a mai kor embere biztos abban, hogy meghaladott világokat hagyott maga mögött. Volt, amikor a „múltat végképp eltörölték”. Volt, amikor ezt öntudatosan, volt, amikor ravaszkodóan tették. Sőt, teszik is. Csak el lehet-e törölni a múltat? Nem olyan bűvópatak-e az, amely ott tör föl, ahol nem is várják, és akkor, amikor nem is remélik? Mert az írás, ha rongyolt lapokon is, vagy titkos fiókokban, többnyire megmaradt. A *Szigeti veszedelem* is megírása után 150 évvel kezdte igazán élni új történelmét. A Zrínyiek – nem csak a szigetvári hős és a költő dédunoka – máig hatóan formáló erői a magyar és horvát világnak. A történészek újabb és újabb iratokra bukkannak, a Zrínyi-saga újabb fejezetei tisztulnak: egyre nagyszerűbbek, még akkor is, ha abban felsejlenek kishitúségek és emberi romlottságok is. Az ásók pedig újabb és újabb töredéket – s talán csontokat is – vetnek ki. A történelem föld alatti bűvópatakja egy olyan alsó világban kanyarog, amely szemmel láthatatlan, de tiszta és igaz lélekkel érezhető. Ha a Történelem Ura úgy akarja, valahol megnyílik a föld, beomlik egy pince, kinyílik egy szekrény, vagy a kései kutatót éri oly élmény, hogy összeáll számára a jelenhez vezető út szóban és gondolatban. Úgy látom, hogy az emlékévben szerencsénk volt: a bűvópatak többször is felszínre tört mint segítő, építő vagy mint tisztító erő.

A szigetvári hős úgy vállalta a katonahalált, hogy az még az ellenséget is meglepte. Nincs meg levágott

Domenico Zenoi (?): Szigetvár ostroma, papír, rézmetszet, 1567
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

feje, amelyet a senkoveci családi nekropoliszban helyeztek örök nyugalomra. De nincs meg teste sem, amely valamelyik ismeretlen szigetvári tömegsírban nyugszik. Mégis a magyar világban, és persze a horvátban is szobrok tucatjain ábrázolják, irodalmi műveket írnak róla, sőt, zeneszerzők is megörökítik emlékét. Ez azt bizonyítja, hogy a tett több, mint az ember. De a tethez ember kell. Tudjuk ezt jól, hiszen már az ókori görögök is ezt hirdették. De tőlük tudjuk azt is, hogy az is lehet hős, aki a harcban elesett. Az utókor szemében sokszor nem az győzött, aki a többieket tisztelettel vagy megszegyenítően eltemette, hanem csoda történt: a későbbi nemzedékek emlékezetében a szívek, az erkölcsi tanulságok ereje felülírta a kardokét, ágyúkét, gépfegyverekét.

„Minden nemzet – olvashatjuk Kölcsey remek munkájában –, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg; s akármilyen más kezdődjék ezentúl: az a régi többé nem lesz.” Erre az igazságra Kölcseyt klasszikus műveltsége vezette rá. Olyan mondatot írt le közel kétszáz éve, amely a magyar kultúrában máig ható, s annak kell maradnia a jövőben is. Ezt is szolgálja az emlékév, amely nem csupán a XVI. század közepének magyar küzdelmeiről szól, hanem a magyar emlékezetvilágról is. A Zrínyi-örökség a *Szigeti veszedelem* és a költő Zrínyi egyéb munkáin keresztül máig velünk él, annyira, hogy enélkül nemzeti *Himnuszunkat* és *Szózatunkat* is igen nehéz megértenünk.

*SERINVS pugnans Christi est quòd cæsus in hostes,
Aferno cunctos nomine if ante duces.*

PÁLFFY GÉZA

Horvát grófból magyar arisztokrata

A szigetvári hős különleges „felemelkedése”

Horvát vagy magyar Leonidász?

Zrínyi Miklós (1508–1566), a szigetvári hős megítélése az elmúlt évszázadokban többször változott. Összességében mind a magyar, mind a horvát történetírás a legkiemelkedőbb történeti személyiségek sorában tartotta és tartja mind a mai napig számon, így joggal vált mindkét országban terek és utcák gyakori névadójává. S noha a magyar köztudatban megítélése mindig igen pozitív volt, e nimbusz a XIX. század második felében Horvátországban egy időre jelentősen megtört.

Ezt jól jelzi, hogy kerekén 150 évvel ezelőtt, amikor Szigetvár 1566. évi védelmének 300. évfordulóján, 1866-ban a horvát országgyűlés meg kívánta ünnepelni az eseményt, az egyik neves jogpárti politikus, Ante Starčević a következőképpen szónokolt: „Valamikor horvát Leonidásznak tartották a szigetvári Zrínyit, ám Leonidász saját hazáját védve esett el, de Zrínyi hazája ellenségeit [értsd: a Habsburg-dinasztiából származó magyar királyokat] védelmezve lelte halálát.” A XIX–XX. században – a mindenkor aktuálpolitikának megfelelő – gyakori Habsburg- és magyarellenes függetlenségi szemlélet Horvátországban tehát egy ideig a szigetvári Zrínyit, sőt politikus, katona és költő–író dédunokáját (1620–1664) sem kímélte. Szerencsére azonban mindezen már nagyrészt túl vagyunk.

A szigetvári Zrínyi Miklós különleges felemelkedését, sikeres karrierjét és sokrétű tevékenységét reálisan csak akkor érthetjük meg, ha őt nem a XIX–XX. századi különféle történelemszemléletek előítéletei szerint, hanem elsősorban az egykori államkeretek, politikai és társadalmi viszonyok rendszerében vizsgáljuk. A vitathatatlanul horvát származású szigetvári hős (horvátul Nikola Šubić Zrinski vagy Nikola Zrinski Sigetski) ugyanis az 1526. évi mohácsi csata utáni néhány évtizedben nem csupán az

1102 óta unióban álló Magyar és Horvát Királyság, de még a Habsburg I. Ferdinánd király uralkodása (1526–1564) alatt Közép-Európában létrejött Habsburg Monarchia politikai elitjének és úgynevezett nemzetek feletti arisztokráciájának is meghatározó képviselőjévé vált. Az utóbbit a monarchia „összetartó-összetapasztó” erejének nevezi az újabb kutatás.

E gyökeres változás jól nyomon követhető a Zrínyi által birtokolt várakon és uradalmakon, az általa viselt tisztségeken, sőt, feleségein és gyermekei sorsán is. Jelen tanulmány mindezek bemutatásával arra tesz kísérletet, hogy Zrínyi Magyarországra, majd Közép-Európába való „felkapaszkodását” és e területek elitjébe való felemelkedését tegye mérlegre. Mindezek ugyanis famíliájának korábbi lojalitásait és identitáscsúszait jelentősen gazdagították, ám részben át is alakították. Mégpedig nemcsak rövid, hanem hosszú távon, valójában egészen a család XVIII. század eleji kihalásáig.

„Felkapaszkodás” Horvátországból Magyarországra

A középkori (Adriai-tenger melléki) Horvát Királyság előkelői közül, a horvát Šubić nemzetségből származó Zrínyi Miklós elődeihez hasonlóan eredetileg ugyancsak a horvát–szlavón területek törökellenes határvédelmében és igazgatásában vállalt szerepet. Azaz már ifjúkorában követte egyik nagyapja, Korbáviai Károly (horvátosan Karlo Karlović) szolgálát, akit 1493-ban a törökök ellen elvesztett udbinai csatában ért a halál.

Miután Zrínyi családja már 1524-től Habsburg zsoldon szolgált az oszmánok ellen horvát földön, 1529-ben feltehetően részt vett Bécs védelmében, majd 1542 őszén 400 horvát könnyűlovas kapitányaként a Buda és Pest visszafoglalására indított, sikertelen hadjáratban jeleskedett. Ekkori vitézkedése alapvetően hozzájárult ahhoz, hogy Ferdinánd király az esztendő legvégén horvát–szlavón banná nevezte ki. E poszt döntő emelkedést jelentett a felmenői által viselt korábbi tisztségekhez képest.

Báni tiszteben Zrínyi másfél évtizeden át meghatározó szerepet játszott a török előrenyomulás miatt egyre fogyatkozó horvát–szlavón területek védelmének megszervezésében: mind a határvidéken, mind az 1550-es években tartott bécsi hadikonferenciákon. 1556. évi lemondása mégis jelezte: komoly fenntartásai vannak e területek sikeres védelmi lehetőségeit illetően – amit egyébként jól mutatott az Una-parti

A tanulmány az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert Lendület kutatási projekt támogatásával készült.

Novi és Kosztajnica várainak eleste. Pedig ebben az időben a krajnai, karintiai és stájer rendek már rendszeres évi anyagi támogatással segítették a horvát-szlavón határvédelmet, így Zrínyi itteni régi birtokainak megmaradását is.

Lemondása dacára Zrínyi természetesen nem vonult ki ősei földjének védelméből. Zágráb és Körös megyei várai (a családnévadó Zrin, valamint Gvozdanško, Medvevár, Krupa, Ozalj, Rakonok stb.) megtartása érdekében saját csapatai mellett az uralkodó zsoldján az 1550–1560-as években továbbra is több száz lovas és gyalogost tartott. S bár régi családi birtokairól nem mondott le, mégis döntő módon váltott stratégiát, sőt, részben még pátriát is.

A mindennapos török veszély miatt Zrínyi mind családi székhelyét, mind politikai-katonai tevékenységét Zágráb megyéből a Drávától északra tette át. Ám nem olyan távolra, mint a Vas megyei védett hátszágban rezidenciákat (Németújvár, Szalónak, Rohonc) szerző Batthyányak, hanem Szlavónia közvetlen határára, de már a Zala megyében fekvő muraközi Csáktornya és a Somogy megyei Csurgó váraiba. Szimbolikusnak tartható, hogy az 1540-es évek közepétől a horvát-szlavón bán legfőbb rezidenciája már a Drávától északra, Magyarországon feküdt.

Miközben a Drávától északra fekvő várakból még a szlavóniai és horvátországi birtokok is ellenőrizhetők voltak, addig a Mura vidéke kiváló kapcsolatot biztosított Stájerország felé. Így az 1540-es évek végétől az ugyancsak menekülő horvát nagyúrtól, Keglevics Pétertől (horvátul Petar Keglević) részben erőszakkal megszerzett csáktornyai vár és uradalma hosszú időre a Zrínyi família egyik legfontosabb rezidenciája és birtoka, sőt, gazdasági és kulturális központja lett.

Ezzel a Zrínyiek – a Batthyányak, Bánffyak, Nádasdyak és Széchyek mellett – már a XVI. század közepén a Dunántúl, s egyúttal a Magyar–Horvát Királyság legnagyobb birtokosai közé léptek. A Magyarországra való „felkapaszkodás” hatalmas változást jelentett az 1520–1530-as évek fordulójához képest, amikor a Zrínyiek még csak a Karlovics-rokonság horvátországi örökségének megszerzésén munkálkodtak, és Bécsben sem mindig örvendtek elismertségnek.

Út a politikai elit csúcsára

A Zrínyi család sorsát hosszú távra meghatározó Magyarországra húzódásról és alapvető stratégiaváltásról Miklós új tisztségei is szemléletesen tanúskod-

nak. 1557 őszén ismét a királyság egyik főméltósága, magyar királyi tárnokmester lett, miközben Zala megye után a még védettebb Vas megyében is kulcsfontosságú zálogbirtokot szerzett az Erdődyektől: a monyorókeréki uradalmat (ma Eberau az ausztriai Burgenlandban).

1561 ősztől Zrínyi a dél-dunántúli Szigetvár főkapitánya is lett. Ez a kortársak körében is feltűnést keltett, hiszen országos főméltóság ritkán költözött önként közvetlenül a „török torkába”. A szlavóniai nagyúrral, Tahy Ferencel és a dunántúli Bánffy Lászlóval versengve e posztjához 1563 végére sikerült megszereznie a dunántúli kerületi generális tiszttét is. E minőségében a dunántúli vármegyék hadügyi kérdéseit igazgatta. Míg szigetvári főkapitányként elsősorban a Habsburg-uralkodók nevében eljáró központi kormány szerv, a bécsi Udvari Haditanács (Wiener Hofkriegsrat) képviselője volt, kerületi generálisként a magyar rendek hadügyi jogkörét erősítette.

Mindez azt jelentette, hogy Zrínyi az 1540-es évektől haláláig egyszerre és folyamatosan állt a Magyar és a Horvát Királyság rendjei, illetve a bécsi udvar és a Habsburg-dinasztiából származó magyar királyok közös katonai és politikai szolgálatában. E különleges kompromisszumnak és többszörös kötődésének köszönhetően élete végén a Balaton és a Dráva közötti törökellenes határvédelmet túlnyomórészt ő irányította. A Magyar Királyság és Habsburg-uralkodók érdekeit azonban Zrínyi saját érdekeivel is ügyesen egyeztetette össze. A Szigetvárról kormányzott dél-dunántúli határvédelem ugyanis egyúttal muraközi és csurgói uradalmainak biztonságát is garantálta.

Összességében tehát néhány évtized alatt Zrínyi Miklós előbb a horvát, majd a magyar politikai elitben is csaknem a csúcsra ért. Olyan országosan is igen befolyásos politikussá vált, aki eredeti horvát és új magyar hazája, illetve a Habsburg-dinasztia érdekeit a sajátjaival is képes volt összehangolni – ha nyilvánvalóan nem is mindig könnyen és problémamentesen. Mindezek közepette pedig családjá felemelkedését is hosszú távra megalapozta.

Felemelkedés a monarchia arisztokráciájába

Noha a nagyközönség soraiban még kevésbé ismert, az egykori horvát lovaskapitány két évtized alatt a Habsburg Monarchia nemzetek feletti elitjébe is bekerült. Másként fogalmazva: az 1566-ban közös horvát és magyar hazájáért hősi halált halt nagyúr – nem tévedés – a Magyar Királyság legaulikusabb arisz-

tokratáinak egyike lett. Erről több dolog szemléletesen tanúskodik.

Elsőként: a monarchia székvárosában, a bécsi *Freyungon* vásárolt háza, melyhez hasonlóval ez időben a magyar udvari kancellária mellett csupán Nádasdy Tamás nádor és a császári udvarban nevelkedett Pethő János komáromi főkapitány rendelkezett. Másodsor: az előbb Habsburg Rudolf és Ernő főherceg bécsi udvartartásában apródként, majd II. Miksa császár (1564–1576) étekfogójaként szolgáló fia, György.

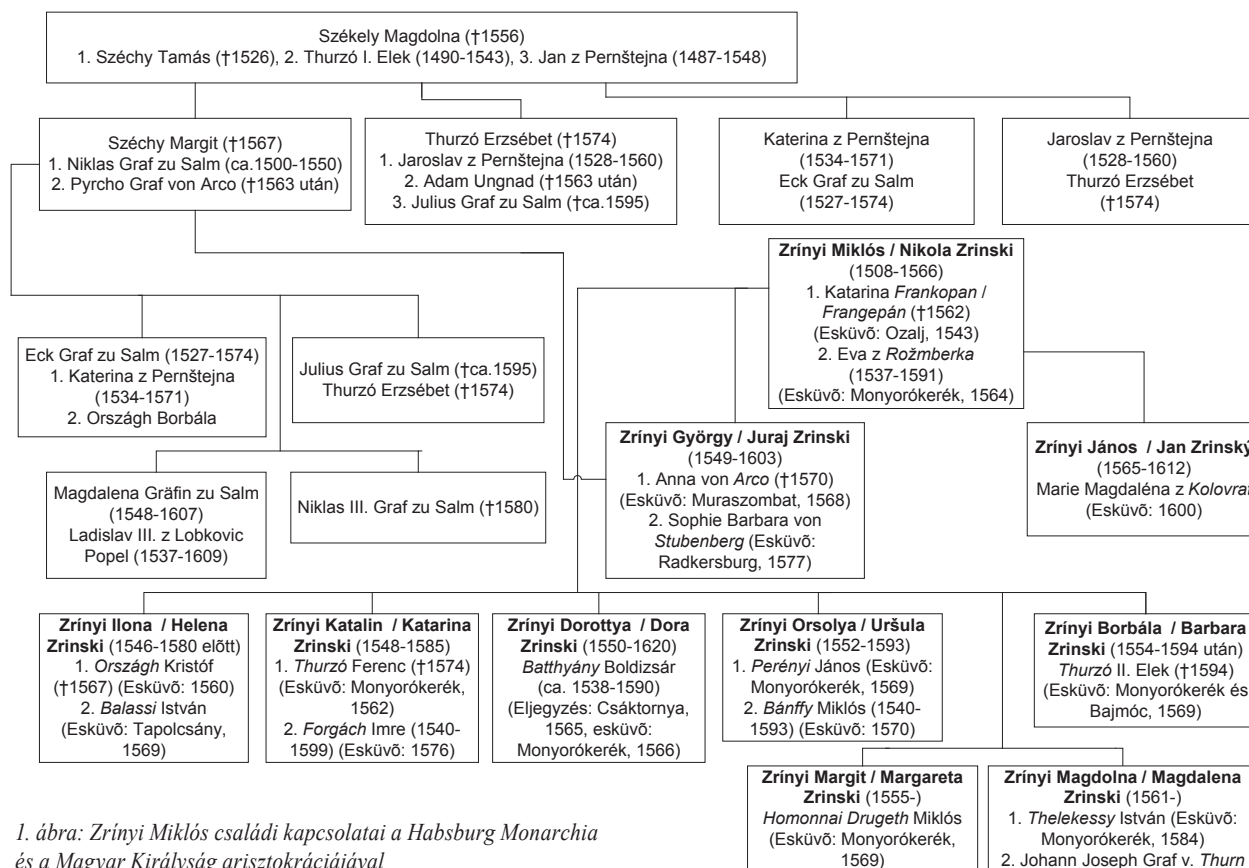
Legszemléletesebben mégis Zrínyi és fiai házassagai jelzik ezt, amint erről a család genealógiai kapcsolatrendszerére árulkodik (lásd az 1. ábrán). Míg ugyanis Zrínyi első frigyét 1543 júniusában még a török–szlavón határ közelében, a Zágráb megyei Ozalj várában az ősi *horvát* Frankopan (magyarosan Frangepán) család tagjával, Katarinával kötötte, addig másodsorára 1564 szeptemberében már az osztrák–magyar határ védett szomszédságában, a Vas megyében fekvő, említett Monyorókerék várában, a *cseh* Eva z Rožemberkát (németesen Eva von Rosenberget) vette el.

Néhány esztendő múlva (1568) György fia Muraszombaton Anna von Arcót, a *tiroli* Pyrcho Graf von

Arco és Széchy Margit leányát, majd másodízben (1577) a stájerországi Radkersburgban a *stájer* Sophie Barbara von Stubenberget vezette oltár elé. Sőt, Zrínyi második házasságából származó fia (János) utóbb Csehországban, majd II. Rudolf császár (1576–1612) prágai udvarában nevelkedett, így neki is *cseh* felesége lett, Marie Magdaléna z Kolovrat személyében.

Bár e családnevek még a korszak kutatóinak egy része számára is keveset mondanak, önmagukban már a Zrínyi-feleségek származási helyei (Tirol, Stájer-, Cseh- és Horvátország) is beszédesek: e házasságokkal a Zrínyiek a XVI. század közepén kialakuló közép-európai, nemzetek feletti arisztokráciának is meghatározó tagjaivá váltak. E rokoni hálózatban ugyanis osztrák–német (Arco, Salm, Ungnad), cseh–morva (Pernštejn, Rožmberk, Kolovrat, Lobkovic) és magyar–horvát nagyúri családok (Frangepán, Székely, Széchy, Thurzó, Zrínyi) kötődtek sorozatos házasságokat, gyakran egymás fél- vagy mostohatestvéreit véve feleségül.

Csupán a Zrínyiek rokonait tekintve: a Rožmberkek és a Kolovratok a Cseh Királyság, a Stubenbergek Stájerország elitjének legfelső rétegébe tartoztak; a rokon Wolfgang Stubenberg ugyanakkor egyben a család cseh ágának alapítója is volt. Az Arcók és a Sal-

1. ábra: Zrínyi Miklós családi kapcsolatai a Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság arisztokráciájával

mok közül pedig többen töltöttek be a XVI. század közepi bécsi Habsburg-udvarban főméltóságot. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy Miklós és fia, György 1563 végétől már nemcsak magyar és horvát, hanem morva *Inkolat*-tal is rendelkeztek. Modern kifejezéssel élve: Közép-Európa több államának, az Adriától egészen a cseh területekig szinte minden országnak „állampolgárai” lettek.

Ezzel egyidejűleg Zrínyi leányai révén páratlan erővel szilárdította meg familiája helyét a Magyar Királyság főúri elitjében is. Miként arról a genealógia szintén tanúskodik, hét leányát a kor legelőkelőbb magyar arisztokrata családjaiból (Balassi, Batthyány, Bánffy, Forgách, Homonnai Drugeth, Országh, Perényi, Thurzó) származó ifjak vették el.

E nagyurak között Udvari és Magyar Kamara-elnököket (Thurzó Ferenc és II. Elek személyében), valamint több országos főméltóságot (pl. Országh Kristóf országbíró vagy Batthyány Boldizsár királyi étekfogómestert) egyaránt találunk. Zrínyi említett két fiához hasonlóan pedig ifjúkorában majdnem minden veje is szolgált (apródként, étekfogóként, pohárnokként stb.) hosszabb-rövidebb ideig a bécsi udvarban. A Zrínyi család tehát a magyar és a nemzetközi arisztokráciába néhány évtized alatt egészen páratlan módon jutott be.

A karrier csúcán: elismertség határon innen és túl

Mindez összességében nem jelentett mást, minthogy Zrínyi Miklós élete végére a Magyar Királyság arisztokráciájának legfelső, aulikus rétegével került igen szoros kapcsolatba, míg közvetlen felmenői és leánytestvérei még csupán a horvát és a szlavón nemesi elit tagjaival (Karlovics, Frankopan, illetve Tahy, Alapy), azaz a „rég-i pátria” vidékén házasodtak. Ennek családja további sorsa szempontjából alapvető jelentősége volt. A következő generációk tagjai pedig gondosan örködték azon, hogy a familia megszerzett előkelő pozícióját a magyar–horvát és nemzetközi politikai elitben hasonló (részben határokon átívelő) házasságokkal megőrizték.

2. kép: Zrínyi Miklós a magyar Szent Korona másolatával I. Ferdinánd császár és magyar–cseh király bécsi gyászszerzésén, 1565. augusztus 6-án (© Wien Museum)

3. kép: Zrínyi György a Magyar Királyság zászlajával I. Ferdinánd császár és király bécsi gyászszerzésén, 1565. augusztus 6-án (© Wien Museum)

A horvát grófból magyar arisztokratává emelkedett kiváló politikusnak és katonának egyáltalán nem kellett szégyenkeznie még közép-európai előkelő rokonai között sem. Az 1563. őszi pozsonyi országgyűlésen neve a Magyar Királyság legfőbb világi méltóságára, a nádor tisztére is felmerült. 1565 augusztusában pedig a Habsburg Monarchia legfőbb hatalmi reprezentációs eseményén, I. Ferdinánd bécsi gyászszerzésén ő vihette a Szent Korona másolatát (lásd a 2. képen). Mindez óriási megtiszteltetés és egyúttal elismerés volt, miközben kiválóan tükrözte Zrínyi pályájának és stratégiaváltásának sikerét.

Ugyanezen a ceremónián ráadásul György fia vitte a Magyar Királyság zászlaját (lásd a 3. képen). Ez önmagában is jelképes volt: a kétnyelvű, ma-

gyar–horvát Zrínyi György (akinek utóbb tiroli és stájer felesége lett) a közép-európai Habsburg Monarchia XVI. századi alapítójának bécsi gyászszertartásán Magyarország zászlaját emelte a magasba! Mindezek egyúttal jól mutatták azt is, hogy Zrínyi Miklósnak páratlan karrierjével és különleges felemelkedésével egyidejűleg sikerült szilárdan megalapoznia családjá helyét Magyarország és a Habsburg Monarchia politikai elitjében.

Hősi magaslathoz emelkedve 1566 késő nyarán

Végül – az újabb kutatások ismeretében – azon közel egykorú és későbbi koncepciókról is szólnunk szükséges, miszerint 1566 nyarán a bécsi hadvezetés szándékosan hagyta volna magára Zrínyit Szigetvár védelmében, mivel állítólag Miksa császár és király személyes ellenszenvvel viszonyult volna iránta. Noha megfelelőbb utánpótlás természetesen elképzelhető lett volna, az esztendő nyarán Győrnél összegyűlt császári–királyi sereg szemére aligha vethető, hogy nem nyújtott érdemi segítséget a szultán ostromolta Szigetvárnak.

Kétségtelen ugyan, hogy a Habsburg-sereg a császár-város elleni törökellenes támadástól félve mindvégig Bécs megoltalmazására koncentrált, a kor hadsereg-utánpótlási rendszerének és Magyarország útviszonyainak ismeretében ugyanakkor a hatalmas távolság miatt Győr alól reálisan sajnos semmiféle lehetősége nem volt a dél-dunántúli végvár megsegítésére. Különösen, hogy az uralkodó csak augusztus második felében érkezett meg a táborba, s csapatai mindvégig (még október végén is) a Duna vonalának védelmére koncentráltak, nem ismervén pontosan az oszmánok eredeti, majd várható további támadási terveit.

Szigetvárt maximum Stájerország felől lehetett volna felmenteni, amire viszont az ottani főherceg, Habsburg Károly lehetőségei ugyancsak elégtelenek voltak. Bár nehéz kimondanunk, mégis rögzítenünk szükséges: 1566 nyarán a közép-európai Habsburg-államkonglomerátum katonai–anyagi lehetőségei nem voltak összemérhetők az ekkor már hetedik magyarországi hadjáratát vezető Nagy Szulejmán szultán (1520–1566) világbirodalmával. Ráadásul a győri táborban járvány is pusztított, ami tovább korlátozta a császári–királyi hadvezetés mozgásterét. Miksa császár viszont nem táplált gyűlöletet Zrínyivel szemben, sőt, halálát maga is megkönnyezte, hiszen tisztában lehetett azzal, hogy egyik legkiválóbb magyar–horvát hívét, katonáját és politikusát veszítette el.

A közvélekedéssel ellentétben ráadásul nem minden kontingens várakozott 1566 nyarán tétlenül Győr alatt. A kiváló magyar politikai és családi kapcsolatokkal bíró, sőt, magyarul is jól tudó Eck Graf zu Salm und Neuburg győri főkapitány (1560–1574) jelentős magyar könnyűlovas-csapatok élén például már június elején felmentette az Arslán budai pasa ostromolta Várpalotát, majd a hónap végén visszafoglalta az 1552 nyaratól török kézen lévő Veszprémet, végül pedig Tata várát és két üresen hagyott szomszédját, Gesztest és Vitányt is.

Mindezek komolyabb helyi katonai sikerek voltak ugyan, hiszen a Balatontól északra megerősítették Magyarország védelmi lehetőségeit, a hamarosan ostrom alá vett Szigetvár sorsát ugyanakkor nem befolyásolhatták. Különösen, hogy az észak-dunántúli régiót – a szultáni hadjáratot ténylegesen irányító Szokollu Mehmed nagyvezír unokaöccse, az új budai pasa, Szokollu Musztafa vezetésével – Székesfehérvárról egy ugyancsak több ezer főnyi oszmán kontingens is felügyelte. Így a „török torkában” fekvő Szigetvárott Zrínyi reálisan nézve Győr felől felmentő seregre aligha számíthatott. Magyar- és Horvátország egyik első politikusaként és egyik leggazdagabb birtokosaként ő mégsem a vár feladását, hanem a hősi halált választotta. Ez páratlan emberi nagyságra vall.

Zrínyi így nemcsak Horvátországról Magyarországra „kapaszkodott fel”, nemcsak a monarchia arisztokráciájába emelkedett fel, hanem történelmünk legjelesebb hőseinek sorába is belépett. 1566 késő nyarán Szigetvár védelmében méltón módon fejezte be evilági sikeres pályafutását. A végső kitarásra már előre készült – még a várható óriási a túlerővel szemben is. Erről maga így nyilatkozott: „mindnyájan bezárkózva megfogadjuk, hogy a kereszténységnek s ezen édes és végtelenül elpusztult hazának – ha a sors úgy hozza – fejünk vesztésével is kívánunk szolgálni.” Noha az oszmánok ostromsorozata szeptember 8-ára megpecsételte a romhalmazzá lőtt szigetvári belső várba szorult őrség sorsát, ő a megmaradt vár-védőkkel „egész ez világnak evvel példát hagyva” rontott ki az ellenségre – miként ezt dédunokája egy évszázaddal később oly szépen megénekelte.

Közép-Európa közös hőse

Összegezve megállapítható: a horvát–magyar közös történelem egyik legismertebb hőse és legnagyobb katonája, a szigetvári Zrínyi Miklós sikeres felemelkedésének köszönhetően a XVI. század köze-

pére egyszerre lett a Magyar és a Horvát Királyság országos és rendi elitjének, illetve a Habsburg Monarchia nemzetek feletti, dinasztia-hű arisztokráciájának is egyik jeles tagja. A horvát grófból magyar arisztokratává vált, elkötelezett törökellenes katonára és politikusra így joggal lehet büszke minden horvát

és magyar, sőt, osztrák és cseh állampolgár, minden zágrábi és csáktornyai, szigetvári és csurgói vagy éppen monyorókeréki lokálpatrióta. Egyszerre tarthatjuk tehát őt Horvát- és Magyarország, illetve az egykori Habsburg Monarchia, sőt, Közép-Európa közös hőségének.

Niccolo Nelli: Zrínyi Miklós derékképe, papír, rézmetszet, 1567
(MNM, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

TÜSKÉS GÁBOR

Az 1566-os szigeti ostrom és Zrínyi Miklós a magyarországi irodalomban

A szigeti vár 1566-os ostromának emléke – az 1526-os mohácsi csata és az 1552-es egri ostrom emlékével együtt – a lehető leghorribabban összefonódott a százötven éves magyarországi oszmán hódítás történetével. Mohács és Eger mellett Sziget a XVI. századi magyar történelem harmadik reprezentatív emlékezethelye, s bizonyos értelemben Mohács szimbolikus ellenpárja. A vár, az ostrom és a védők, köztük mindenekelőtt Zrínyi együttesen alkotják a hagyomány kiindulópontját. A szigeti ostrom a törökellenes harcok irodalmi feldolgozásainak egyik legjelentősebb témája a XVI–XVII. századi Közép-Európában, amely azt követően is mély nyomot hagyott a magyar, a horvát és a német irodalomban, historiográfiában és képzőművészetben.

A magyarországi irodalmi Zrínyi-hagyomány fő jellemzője a különböző nyelvű szövegek gyakori egymásra épülése, a műfajok, ábrázolásmódok, írói eszközök, eszmék és funkciók rendkívüli gazdagsága és változatossága, s hogy e hagyomány vetekszik más, nemzetközi jelentőségű magyar történelmi témák feldolgozásaival. A hagyomány viszonylag gyorsan kibontakozott, magas esztétikai minőséget ért el, s magába építette a humanista történetírás, a folyamatosan változó, gyakran felekezetiileg meghatározott történelemfelfogás és a nemzeti azonosságtudat több öszszetevőjét. A téma jó lehetőséget kínált a hagyomány folyamatos megújítására, serkentette a retorikai, poétikai eszköztár kreatív felhasználását, és hatékonyan ösztönözte új motívumok, műfaji minták és kompozíciós eljárások kidolgozását irodalmunkban.

Kevésbé ismert tény, hogy Sziget nem 1566-ban, hanem az 1556-os sikertelen ostromot követően vált először irodalmi témává, Töke Ferenc *Historia obsidionis insulae Antemi (Antemus szigete ostromának története)* című, magyar nyelvű tudósító énekében. A cím a várat építtető vitézre, Oswald Antemusra utal, aki a bevezető strófák szerint nemcsak a kereszténység és a magyarság romlását jósolta meg az elkövetkező háborúban, de megjövendölte a hadi szerencse megfordulását is Szigetnél. A vers Tinódi Sebestyén

históriáinak hatását mutatja; az elbeszélő részeket többször megszakítják az ostromlók és védők monológjai, párbeszédei. A sikeres várvédelmet Töke a szerencse kedvező fordulataként, Isten magyarokhoz való „kegyelmessége” jeleként értelmezi. Név szerint felsorol több magyar halottat és sebesültet, akik szerint „érettünk” áldozták fel magukat, halálukkal életet nyertek, s méltók a tiszteletre.

A közvetlen irodalmi előzmények közé tartozik Zrínyi Miklós Nádasdy Tamás nádor özvegyéhez, Kanizsai Orsolyához intézett, 1566. április 19-i levele, melyben a várkapitány sok tartomány védőbástyájának nevezi Szigetet, és segítséget kér. Az ostrom előtt négy hónappal kelt sorok jelzik: Zrínyiben már ekkor megérlelődött a végsőkig való kitartás eszméje. A levél hatásosan kapcsolja össze a „kereszténység védőbástyája” humanista toposzát a haza szolgálatának eszméjével és az önfeláldozás gondolatával, amelyek fontos motívumok lesznek az ostromot feldolgozó irodalmi és történelmi művekben.

Halála után Zrínyi a törökkel hazája védelmében szembeszegült, keresztény hős típusának képviselőjévé vált, akit az irodalom, a historiográfia, a képzőművészet és a családi hagyomány egyaránt felmagasztalt. Az ostromról, a vár elestéről, Szulejmán és Zrínyi haláláról – magyarországi források alapján – rövid időn belül számos német, francia és spanyol nyelvű hírlevél, röplap és újságlap tudósított. Ezek megjelenésével közel egy időben, 1566. november 21-én Zágrábban készült Istvánffy Miklós latin nyelvű verses epítáfuma. Ebben Istvánffy, aki az ostrom előtti hónapokban Zrínyi szolgálatában katonáskodott, Pannónia díszének, a hanyatló haza egyetlen reményének nevezi Zrínyit.

Az 1566-os ostromról is készült egy magyar nyelvű tudósító ének, *Sziget veszeserül valo Historia* címmel. Ez jóval rövidebb az előzőnél, nem utal a korábbi ostromra, ugyanakkor több nemzetközi elbeszélő motívumot és máshonnan korábban ismeretlen mozzanatot tartalmaz. Ilyen például az utolsó ostrom előtt említett négy „rettenetes dolog” között, hogy a várbeli katonák megölik egymás feleségét, nehogy török kézre kerüljenek; egyikük a sajátját öli meg. Egy különösen bátor asszony férje oldalán keresi a halált a harcban. Az összesen kilenc ostromban a törökök száma egyre magasabb, s végül a valóságos számot többszörösen meghaladja. A sikertelenség nagyon bántotta Szulejmánt; az előtti bosszúság és bánat tette beteggé, majd okozta halálát, amelyet három

napig eltitkoltak. Mindez jelzi: megindult a küzdelem méreteinek mitizálása, Zrínyi alakja azonban itt még nem heroizálódik. Róla azt állítja a verselő, hogy nem volt jelen a végső harcnál, mivel a nyolcadik ostromban megsebesült; halálos ágyán feküdt, s egy janicsár talált rá. Halálát a janicsár három napig eltitkolta a basák előtt, s amikor ez kitudódott, fejét vették. A befejező rész hangsúlyozza, hogy Sziget volt az egyetlen vár, amelyet a török „vitészséggel” vett be, „[m]ert hazugsággal semmit nem kaphata”.

A legrészletesebb korabeli prózai beszámolót Ferenc Črnko, Zrínyi kamarása készítette, aki a vár elszakadása után török fogságba esett, majd kiszabadulva írásba foglalta az eseményeket horvát nyelven. Előadása naplószerű, de eltérő részletességű. A szöveget Samuel Budina laibachi születésű humanista latinra fordította (Bécs, 1568), aki Szlavónia legerősebb védőbástyájának nevezi Szigetet, forrását némileg átdolgozta, helyenként új adatokkal bővítette, másutt elhagyott belőle. Zrínyi utolsó kirohanásra buzdító beszédében megjelenik a „mutassuk a középső ujjunkat az ellenségnek” obszcén gesztusra utaló, antik eredetű, Erasmus *Adagiájában* is megtalálható szentencia, melynek eredetije hiányzik Črnko jelenleg ismert horvát szövegéből. A latin változat elbeszéli Szulejmán halálát és annak eltitkolását, antik előképek nyomán csodás jelenségeket sorol fel, majd előadja Zrínyi fejének levágását, közszemlére tetelét, Budára, Győrbe, végül Csáktornyára küldését és eltemetését. Budina előszava és Zrínyi sírfelirata mellett a kötetben helyet kapott három, Zrínyivel kapcsolatos latin vers is. A sír- és gyászversek az uralkodóért, a Habsburg-házért és a monarchiáért hozott áldozat és helytállás szimbólumaként tüntetik fel, s példaként értelmezik Szigetet és Zrínyi alakját. A szöveg alapvető forrásává vált a téma további történeti és költői feldolgozásainak.

A történeti tárgyú neolatin epika műfaját képviseli Christianus Schesaeus erdélyi szász evangélikus lelkész *De capto Zygetho historia (História Sziget elfoglalásáról)* c. költeménye (Wittenberg, 1571). A több mint ötszáz soros vers számos egyezést mutat Črnko–Budina szövegével és Forgách Ferenc történeti munkájának megfelelő elbeszélésével. Schesaeus a Vergiliustól ismert eposzi technikát alkalmazza, s változatos retorikai eszközöket használ. Az *Aeneis*ből számos fordulatot vett át, de Sallustius és Lucanus *Pharsaliája* is ott van a háttérben. Halálra elszánt, sztoikus–keresztény hősnek, Szulejmán méltó ellenfelének rajzolt

Inferatur inter fol: F 1 & F 2

Ismeretlen német mester: Zrínyi Miklós, papír, fametszet
(*De Sigetho Hungariae propugnaculo, Wittebergae, 1587*)

ja meg Zrínyit. A történeti forrásoktól és a korábbi irodalmi feldolgozásoktól eltérően a védők számát hatezerre növeli, ugyanakkor csak három ostromkísérletet és két kirohanást beszél el. Szulejmán és Zrínyi álláspontjának kifejtésére fiktív beszéd- és levélpárokat illeszt a cselekménybe. A beszédeket ugyanúgy, mint az antik historiográfiában, a szereplők jellemzésére használja. A várat Itália kapujának, Ausztria pajzsának, Zrínyit Bécs védőfalának és a kereszténység védelmezőjének nevezi. Részletesen ábrázolja Zrínyi felkészülését az utolsó ostromra. Új motívum, hogy a vár elesett védőit, köztük Zrínyit, a keresztény vértanúk mellé állítja. A kötetben található még Zrínyi külön címmel ellátott, tizenhét disztichonból álló epitáfiuma. Schesaeus itt az önfeláldozás halhatatlan példájaként dicsőíti a várkapitányt, s hírnevét összeköti Szulejmán nevének emlékével.

A XVI. századi hagyomány történeti, irodalmi és képzőművészeti vonulata szorososan összekapcsolódik a *De Sigetho Hungariae propugnaculo (Szigetről, Magyarország védőbástyájáról)* (Wittenberg, 1587) című gyűjteményben. Az összeállítás a mítoszképződés fontos állomása: felnagyítja az ostrom történeti szerepét, tovább stilizálja, és szimbolikussá növeli Zrínyi alakját. Jelzi a folyamatot, amelynek során a késő humanista íróknál, költőknél Sziget védelme és

Ismeretlen német mester: Zrínyi Miklós, papír, fametszet
(*De Sigetho Hungariae propugnaculo*, Wittebergae, 1587)

elvéstése fokozatosan győzelemmé, a török háborúk fordulópontjává alakult át. A két évtized latin nyelvű prózai és verses szövegeit felölelő gyűjtemény családi megrendelésre, Zrínyi vejének, Forgách Imrének a megbízásából és költségén, az általa összeállított kézirat felhasználásával készült. A kötet összegyűjti, és újabakkal egészíti ki a Zrínyivel kapcsolatos korábbi történeti leírásokat, költeményeket. Forgách Ferenc történeti munkájából itt jelent meg az első, átdolgozott részlet nyomtatásban, s helyet kapott benne Budina átdolgozása, a körülötte hagyományozódott versekkel együtt.

Az összesen mintegy félszáz vers a megemlékezés, a gyász és a dicsőítés műfajait variálja. Közös motívum, hogy a görög és a római történelem hőseihez hasonlítják, „Magyarország Főnixé”-ként, a kereszténység bajnokaként vagy győztesként dicsőítik Zrínyit. A „legyőzött győztes” paradox gondolata Nicolaus Rhedingerus versében jelenik meg a legkidolgozottabb formában. Szikszai Hellopoeus Bálint, aki összesen négy verssel szerepel, Zrínyivel mondatja el az ostrom lefolyását. A hazájáért hősi halált halt Hektorral állítja párhuzamba a várkapitányt, akinek fiktív búcsúbeszéde szerint a védők lelkét anyagi kar viszi az égbe. A sírjából kikelő Zrínyi szájába adja a magyar főuraknak szóló figyelmeztetést: kíméljék a népet, harcoljanak, és ne bízzanak a szövete-

ségekben. Fabricius Pál egyenesen „az egész keresztény föld megmentő pajzsának” nevezi Zrínyit. Megjelenik a gondolat, hogy a várkapitány halálával kiengeszteli Istent a magyarság bűneiért, s elhárítja a romlást róla.

A gyűjtemény egy történelmi fordulópont, Magyarország és a kereszténység sorsát meghatározó esemény rangjára emelte az ostromot, miközben a vár elfoglalását a támadók erejét megtörő vereséggé, a vesztes győzelmének mítoszává alakította át. Az összeállítás jelzi, hogy Zrínyi és az ostrom emléke 1587 táján reprezentatív történeti hagyományként, győzelmi mítoszként élt a családban meg abban a horvát–szlovén, magyar és német értelmiségi körben, amely fontosnak tartotta a múlt eseményeinek ébrentartását és új identitásminták kidolgozását. A gyűjteményben érvényesülő humanista hagyomány, az európai szemlélet, a várkapitány felértékelése és az új motívumok nagymértékben elősegítették a téma további feldolgozásait, s ösztönözték a költő Zrínyi eposzának megszületését. Mindez jelzi azt is, hogy az ostrom és Zrínyi alakja a textuális kanoizáció, a költészet és a historiográfia kölcsönhatásának következtében a XVI. század végére elnyerte mitológiai dimenzióit.

A XVII. század elejétől Zrínyi és Sziget meghatározó szerepet kapott a függetlenségi harcok ideológiájában, a patriotizmus érzelmi színezetű fikcionalizálásában és egy új nemzeti mitológia megkonstruálásában. Az ostrom legrészletesebb, művészi igényű történeti leírását a humanista historiográfia örökségét továbbvivő Istvánffy Miklós készítette el, *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV (A magyarok történetjének 34 könyve)* (Köln, 1622) c. munkájában. Istvánffy több hatásos jelenetet alkot, Zrínyit kétszer hosszán beszélteti, alakját Mátyás királlyal állítja párhuzamba. Fő célja a hősi erény példának felmutatása, a török alóli felszabadító háború eszméjének hirdetése. Nagy erővel közvetíti a „Magyarország a kereszténység védőbástyája” gondolatot, amelynek érdekében már-már eposzi méretűvé növeli az ostrom történetét.

A szigeti Zrínyi azonos nevű dédunokájának 1647/48 telén írt, *Obsidio Sygethiana (Szigeti veszedelem)* c. hőseposza a tárgy alighanem máig legjelentősebb, legismertebb irodalmi feldolgozása. 1651-ben Bécsben jelent meg az *Adriai tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklós* című, lírai verseket és hősepigrammákat is tartalmazó kötetben. A költő öccse, Zrínyi

Péter 1651–1655 között hozzákezdett az eposz horvát fordításához, majd *Adrianszkoga mora Syrena Groff Zrinszki Petar (Adriai tenger szirénje, gróf Zrínyi Péter)* (Velence, 1660) címen elkészítette a teljes kötet horvát nyelvű adaptációját. Ősének dicsérete és az emlékéllítés mellett Zrínyi fő célja az volt, hogy felszólítsa a nemzetet a török kiűzésére, s ehhez politikai cselekvési programot és erkölcsi példát kínáljon. Ennek megfelelően erőteljesen érvényesül a műben az elhithetni és meggyőzni akarás szándéka. A cselekmény szerkezete a „nemzeti bűn – kollektív bűnhődés – megtérés és az isteni kegyelem lehetősége” bibliai alapú történetteológiai modelljére épül, s Zrínyi ezt variálja Vergilius, Girolamo Vida és Torquato Tasso eposzainak a központi hős tettei köré rendeződő struktúrájával.

Központi helyet foglal el a műben a „saját vereség valójában erkölcsi győzelem” gondolati alakzata, mely egyaránt ismert a téma korábbi feldolgozásaiból és az európai kultúrtörténetből, s hatásosan ösztönzi az értelemadás, a vesztes bátorításának stratégiáit. A nemzeti önkritika az elbeszélés integráns részét alkotja; fő szerepe a történelem- és önértelmezés megújítása, egy új nemzeti azonosságtudat kialakítása. Zrínyi minden eddiginél nagyobb mértékben átalakítja és fikcionalizálja a történeti anyagot, s tovább növeli az ostrom szimbolikus jelentőségét. Szulejmán és Zrínyi bemutatása kezdetben valóságközeli, a cselekmény során azonban a szultán fokozatosan zsarnokká, démoni alakká stilizálódik át, míg Zrínyi mitikus hőssé, vértanúvá lesz, s megdicsőül. Az utolsó küzdelemben Szulejmán anakronisztikus módon az ő kezétől esik el, s a halott Zrínyi lelkét az elesett várvédők lelkeivel együtt angyalok viszik a mennybe.

A kitérők és epizódok mellett fontos szerepet játszanak a történéseket elővételező álmok, a természetfölötti elemek, a végkifejlet ismételt sejtetése, a tanulságokat előre értelmező szónoklatok, a cselekménybe szőtt fiktív monológok és imádságok. A tíz ostromot a költő egyetlen ostrommá sűrítette, a harci cselekménybe tragikus végű szerelmi történetet és nászjelenetet illesztett a török oldalra. A keresztény hitelvek a keresztény–mohamedán szembenállással együtt a cselekmény fontos mozgatói. A németeket bíráló, az országban uralkodó Habsburg-ellenes hangulatot kifejező megjegyzéseket Zrínyi a törökök szájába adja. A költői program fő tényezői racionális múltanalízis és heroizáló eszményítés, politikai mondanivaló és morálfilozófia, fikció és imitáció szoros

összekapcsolása; a szubjektivitásra és többértelműségre törekvés. A mű a felekezeti azonosságtudaton felülemelkedő, szekularizált és önkritikus nemzetkép kifejezője, egyben a nemzet sorsával kapcsolatos toposzok gyűjteménye. A negatív történelmet Zrínyi pozitív emlékezetté alakítja, olyan értékekre alapozva, melyek a jövőbe mutatnak, és nemzetek fölötti irányultságúak.

Az eposz megjelenése után több mint nyolcvan év telt el anélkül, hogy a szigeti ostrom önálló irodalmi mű témájává vált volna. A XVIII. század első feléből mindössze egyetlen, Zrínyivel kapcsolatos munkát ismerünk: a spanyol származású pozsonyi jezsuita, Andreas Friz latin nyelvű drámáját, amelyet 1738-ban mutattak be Pozsonyban. A darab három jelenetből áll, s mindössze öt szereplő játszott. Friz családi keretbe foglalja a látszólagos megingás és rendíthetetlen hazaszeretet konfliktusát. Ő az első drámaszerző, aki nem lépteti fel Szulejmánt. Új motívum Zrínyi fia, aki két várbeli tiszt biztatására a vár feladását kéri apjától. Zrínyi keményen ellenáll, megcáfolja az érveket, s végül meggyőzi fiát és a katonákat: a hazáért való önfeláldozás az egyetlen lehetőség. Friz szakrális szintre emeli Zrínyi önmaga és fia feláldozását: fő célja a keresztény védők erkölcsi fölényének kiemelése és a patrióta gondolat hatásos megjelenítése. A darabot 1753-ban magyarra fordították. Jelentőségét növeli, hogy jelenlegi tudásunk szerint az 1740–1770 közötti időszakban összesen tizennégy, „Zrínyi tárgyú” jezsuita előadásra került sor (tíznel több helyszínen), amelyek egy részében ezt a darabot vagy ennek változatát mutathatták be.

A század második felében rendszerint a keresztény hit, a királyhűség és a hazaszeretet példaként ábrázolták Zrínyit. Platthy Mátyás jezsuita *Nicolaus Zrinyius* (1751) című latin nyelvű kiséposzában Zrínyi rettenthetetlen hős, aki büszke hűséges vitézeire, de az esküszegő katonát halállal bünteti. Bátorsága és ereje alapján Platthy Hektorhoz hasonlítja. Utolsó szavaival Zrínyi saját sorsát állítja példaként az utódok elé, s lelkét Istennek, a királynak és a hazának ajánlja.

A század utolsó negyedében valóságos irodalmi Zrínyi-kultusz jött létre, melynek keretében a várkapitány alakja egyaránt szimbólumává vált a nemzeti ellenállásnak, az elvesztett nagyság utáni vágynak és a függetlenségi törekvéseknek. E tendenciát képviseli például Kónyi János Zrínyi eposza nyomán, Szigetváron írt verses „hadi román”-ja (1777), Anyos

Pál *Gróf Zrínyi Miklósról* (1780) című epigrammája, Baróti Szabó Dávid hexameterekben készült Frizátköltése (1786) és Ráday Gedeon ugyancsak hexameteres, töredékben maradt átköltési kísérlete Zrínyi eposzából (1790 körül).

Az 1790-es években jelentek meg azok az írók, akik német, osztrák vagy magyarországi származásúak, monarchista, jozefinista rokonszenvből a fennálló rendszer hívei voltak, s németül írt, esetenként magyarra is lefordított műveikben a Habsburg dinasztikus érdekek szolgálatába állították Zrínyi alakját. E törekvést példázza Clemens Werthes háromfelvonásos tragédiája, a *Niklas Zrini, oder die Belagerung von Sigeth* (*Zrínyi Miklós, avagy Sziget ostroma*) (1790), mely „a győzelem csökkenő reménye – a hazafias tett vállalása – felkészülés a halálra” hármas sémáját követi, s magyarul is megjelent. Werthes csak részben követi a történeti forrásokat, bizonyos funkciókat más alakokra ruház át, némely motívumot Friz darabjából meríthetett. A védőket érzékeny családi kötelék által egybefűzött csoportként ábrázolja, s előtérbe állítja a szerelem motívumát. A kor elvárásainak megfelelően privatizálja és emocionalizálja a történetet. Különösen hangsúlyos a becsületért és dicsőséget való meghalás, a belső szabadság megőrzésének gondolata. Miközben Werthes dicsőíti a magyarok hazaszeretetét, a király iránti hűség gondolatát hangsúlyozza.

Az 1800 körüli évtizedekben végbement a téma valóságos újjászületése: a romantikus hős- és nemzetideál egyik legkorábban kanonizált alakja Zrínyi lett. A szigeti vár az egri várral és a mohácsi csataterrel együtt a nemzeti múlt nevezetes helyszínévé vált, s a szigeti várkapitány a nemzet elé állított erkölcsi normák szimbólumává, a nemzeti identitás részévé lépett elő. A jelen szándékai, ambíciói fokozott mértékben a múlt idealizált alakjaira, köztük Zrínyire vetődtek. Alakját és a Zrínyi-eposzt politikai jelentőségűnek tekintették, és ekként értelmezték. A század második felében a német-, illetve osztrákellenes nacionalizmus jegyében nemzeti kultuszfigurává emelték Zrínyit. A téma lehetőséget kínált a szentimentális bővítésre, a tragikomikus helyzetek kidolgozására és a humorisztikus potenciál érvényesítésére. A művek többségében megragadható a történeti hitelesség és példaszerűség, tipizálás és egyénítés, normatív értékelés és narratív szimpátiakeltés feszültsége.

A műalkotások sorában megjelenő Zrínyi különféle eszmei és irodalmi törekvéseket, komplex je-

Barabás Miklós: Bartha mint Zrínyi Miklós, 1846
(*Pesti Divatlap*, 1846)

lentéstartalmakat hordozott, miközben alakja fokozatosan szekularizálódott. A századfordulón egyre gyakoribbá válik nevének, lelkének vagy szellemének emlegetése és versbe szövése különféle összefüggésekben. Csokonai például az idegen, német divatot követők ostromozására használja (*A borital mellett*), Berzsenyi a francia seregek ellen hadra kelt, elkorcsosult nemességet bátorítja vele (*Az ulmi ütközet*), Fáy András egyik meséjében az állandóan csak a múlt dicsőségét emlegető nemeseket bírálja Zrínyire hivatkozva. Kazinczy 1817-ben kiadta a költő Zrínyi műveit, majd 1825-ben történeti értekezést írt *Zrínyi Miklós Szigetvárat* címmel. Az utóbbiban a hősiesség fogalmán elmélkedik, majd Szulejmán készülődésének bemutatása és a vár leírása után portrét rajzol Zrínyiről. *Szigetvár* című verstöredékben Kazinczy a korai romantika eszköztárával készíti elő a védők halálának ábrázolását.

A német romantika Zrínyivel kapcsolatos törekvései közül Theodor Körner 1812-ben Bécsben bemutatott, ötfelvonásos – széles körben ismert: angol, francia és horvát nyelvre is lefordított – Zrínyi-tragédiájának volt a legnagyobb visszhangja Magyar-

országon. E mű magyar fordításai közül kettő maradt fenn: Szemere Pálé és Petrichevich Horváth Dánielé.

Szemere Pál 1818-ban készült, 1826-ban megjelent fordítása jelentős hatást gyakorolt a magyar drámai nyelv alakulására. A dráma alaphelyzete a politikai és a magánszféra, barát és ellenfél kettős ellentéte. A „patriotizmus – idegen kultúrák összeütközése – romantikus halálvágy” hármas eszméjére épül, s itt is megjelenik a „saját vereség valójában erkölcsi győzelem” gondolata. A dráma a horvát nemzeti identitás részévé vált, s Magyarországon is nemzeti szimbólumként tekintettek rá egy ideig. Kölcsey részletes – és rendkívül szigorú – bírálatot írt róla, mely fényt vet a korabeli fogadtatásra: eszerint Körner Zrínyije „német Zrínyi”, ugyanakkor a szerző mellett szól, hogy „a mi Zrínyinket és benne nemzetünket idegen létére megdicsőíteni kívánta”.

A rendszeres szigetvári megemlékezések 1833-as kezdetével egy időben, az 1820-as, 30-as években számos költemény született a szigeti és a költő Zrínyiről. Ezek többsége a reformkorban kibontakozó hazafias költészet változatait képviseli. Vörösmarty *Szigetvár* (1822) című elégiája saját szigetvári látogatása nyomán keletkezett. A várkapitány hősiességét, hasonlóan a XVII. századi költőhöz, Vörösmarty szembeállítja a „hon virultát” felejtő, aranyat és dicsőséget elpazarló jelennel:

*Te a' hazáért halni tudál; dicső!
Mi nem tudunk már érte csak élni is [...]*

Zrínyi alakjának felidézésével saját nemzedékének tehetetlenségére, a függetlenségi harc eredménytelenségére hívja fel a figyelmet. 1828-ban *Zrínyi* címmel Vörösmarty hosszabb elégiát írt, amelyben mintegy beleéli magát a költő látomásába, s felidézi az eposz hőseit, miközben tudatosítja: míg a XVII. századi Zrínyi a történetileg adott dicsőséget elevenítette fel, neki már nincsenek megadva hazafias tett és költészet egyesítésének, a harcok konkrét átélésének és megjelenítésének korábbi feltételei. A cselekvő múlt és a csak panaszkodni tudó jelen szembeállítására épül Vörösmarty *Sziget* (1830) című epigrammája. Az Ányostól ismert gondolatot variálva inti honfitársait, ne keseregjenek a vár elestén, mivel:

*Ott hős Zrínyi körül bátor daliái nyugosznak:
Gyöngye panasz szózat bántja nagy álmaikat.*

Ugyanúgy, mint Vörösmartynál, Kölcseynél is megjelenik mindkét Zrínyi alakja. A *Vanitatum vanitas* (1823) fájdalmas iróniával említi a török elleni harcok Zrínyijét, a *Parainesis*-ben (1834) Leonidással és Regulusszal állítja őt egy sorba. A két sötét hangulatú vers, a *Zrínyi' éneke* (1830) és a *Zrínyi' második éneke* (1838) közül egyikről sem lehet eldönteni, hogy melyik Zrínyi emléket idézi fel a hazafiság példajaként. Az elsőben egy vándor ismétlődő kérdéseire egy közelebről meg nem nevezett személy felel. A másodikban a „szenvadó hazá”-ra „dühödve támad[ó]” „öngyermeki”-t, „szülőtti' bűnei”-t ostorozza.

A negyvenes években egyre élesebbé válik a jelenkort és az idegen elnyomást bíráló hang. Garay János felidézi a Győr alatt német vezetéssel vesztglő, Sziget felmentését halogató hadsereg képét, s a jelen magyarságát felszólítja Zrínyi „megmentésére” (*Zrínyi Miklós Szigetnél*, 1846). A *nemzet* című, 1848 augusztusában írt versében Petőfi világos politikai programot hirdet, amikor arra buzdít:

*Haljunk meg, ha nem szabad már élnünk,
[...]
Legyen olyan minden ember, mintha
Zrínyi Miklós unokája volna [...]*

Az 1850-es években a téma kevésbé sikerült feldolgozásaiban felerősödtek a romantikus elemek, átmenetileg erőteljesebbé váltak a királyhűség és a vallás ismert szempontjai. Ettől gyökeresen eltérő szemlélet nyomai és új motívumok tűnnek fel Jókai *A szigetvári vértanúk* (1860) c. négyfelvonásos verses tragédiájában és Mikszáth *Új Zrínyiász* (1898) című regényében. Jókai megkezdte, majd Mikszáth végrehajtja a heroikus emlékezeti paradigma lebontását, s mindkettőjüknél megjelennek a modern emlékezet új tudatformái.

Jókai darabjának középpontjában Zrínyi hűgának, Annának és a magyarságát megtagadó, törökké lett Szelimnek, illetőleg Szelimnek és Zrínyinek a kettős konfliktusa áll. Az utalások mögött nem nehéz felismerni: Jókai az osztrák politikai rendszer kiszolgálóira és a gazdasági előnyökért a hazát megtagadó karrieristákra céloz. Fő célja az ország érdekeivel szembe forduló bírálata, miközben kifejezi a reményt: a haza megtagadóiból is lehetnek még jó hazafiak. A darab egyben szemlélteti a jelentős török várostromok irodalmi feldolgozásainak egymásra hatását: a renegát alakja és Anna iránti szerelme rokonságot

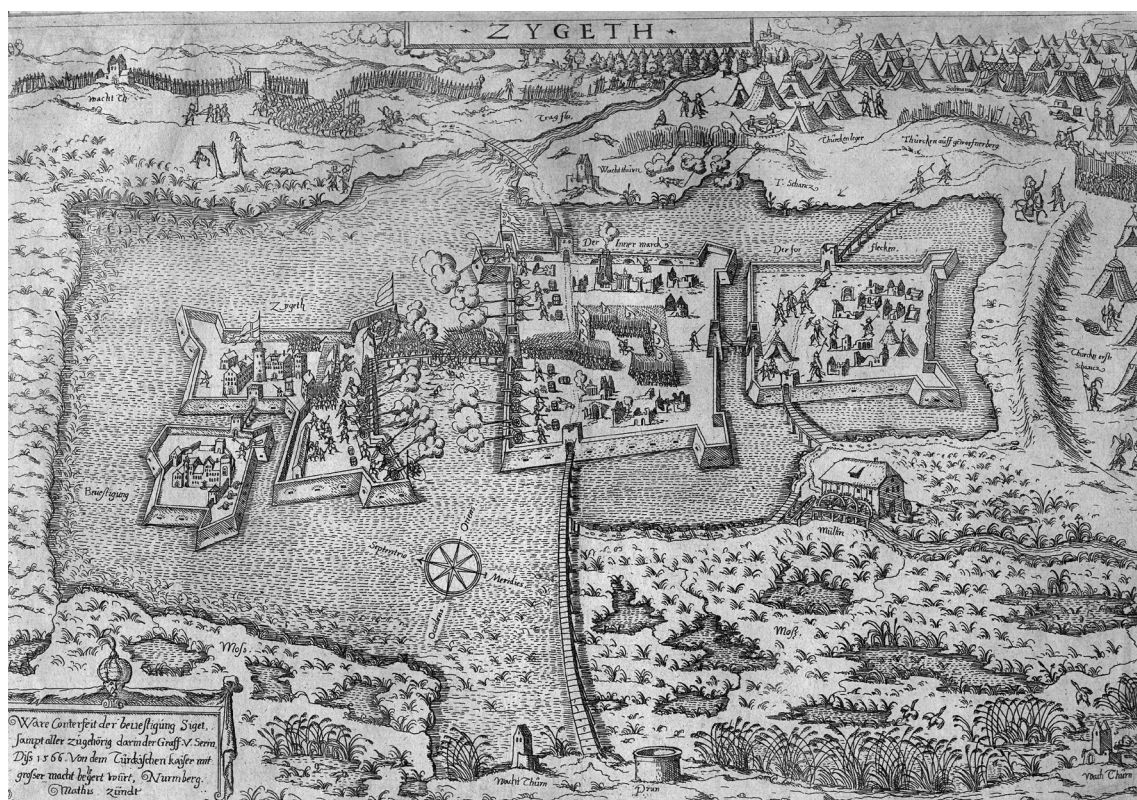
mutat Omár és Ida alakjával, szerepével Vörösmarty *Eger* (1827) című eposzában. Az osztrák cenzúra csak kihagyásokkal engedélyezte a darab bemutatását, az azonban a nemzeti szellem ébresztőjeként, megcsonkítva is az egyik legtöbbet játszott dráma volt az abszolutizmus idején. Évtizedeken keresztül reprezentatív nemzeti drámának számított, s részévé vált a ceremonális megemlékezéseknek.

Mikszáth regénye a XIX. század utolsó évtizedeit átható hamis nemzeti öntudat, a kor társadalmi, politikai eseményeinek, felfogásainak és önáltató hazugságainak persziflázs-szerű bírálata, az irodalmi Zrínyi-hagyomány jelentékeny megújítási kísérlete. Az író egy képzeletbeli történeti helyzetet állít a középontba, s a történeti metafikció módszerét alkalmazza: a múlt eseményét csupán kiindulópontként használja, amit továbbgondol, parodizál és aktualizál, s az anekdotikus és az abszurd irányába mozdít el. Eredeti ötlettel előrehozza az utolsó ítélet napját, s a feltámasztott Zrínyit és társait belehelyezi a XIX. század végének magyar valóságába.

Zrínyi itt csupán keretül szolgál az írói célkitűzéseknek, s egy politikai szatíra főszereplőjévé válik, miközben mítosza allegorikusan rávetül a fikcióra. Mikszáth nem kérdőjelezi meg a hősiességet, de kapcsolatba hozza olyan tulajdonságokkal és viselke-

désmintákkal, amelyek elfogadhatatlanok a modern világban. Múlt és jelen szembeállítása lehetőséget kínál a XIX. század végi Magyarország politikai, társadalmi és kulturális életét meghatározó figurák bemutatására, a parlamenti viszonyok és a közélet jelenségeinek kritikájára. A kritika fő eszközei az elidegenítés, az imitáció, az analógia, az álcázás, a humor, a szatíra és az ironia. Mikszáth szórakoztató módon új játékteret teremt a témának; a nemzeti öntudat ápolása helyett meghatározó szerepet kap a hősi múlt mitológiájával szembeállított, parodisztikus demitologizáló tendencia. A történelem átírását pátosmentes és könnyed formában, egy új történeti tudat kialakítása érdekében hajtja végre. A nemzeti-konzervatív kritika értetlenkedve fogadta a regényt, mondván, Zrínyi „mártíromságának pátosza semmi alakjában nem bírja el a tréfát.”

Összegzésként elmondható, hogy a magyarországi irodalmi Zrínyi-hagyomány vizsgálata nem csupán szűkebb értelemben vett esztétikai szempontból szolgál figyelemreméltó tanulságokkal. E hatástörténeti vonulat jelzi a történelmi személyiségek koronként változó értelmezését, tanúsítja a múlt jelennek való állandó kiszolgáltatottságát, és megmutatja az irodalom szoros kapcsolatát a történetírással, a művészet és az eszmetörténettel.

Matthias Zündt: Szigetvár ostroma, papír, rézkarc, XVI. század (MNM, Történelmi Képcsarnok, foto: Király Attila)

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Platthy Mátyás eposza Zrínyiről, a szigetvári hősről

(Szerző, mű, műfaj)

A magyarországi neolatin eposz XVIII. századi történetéből egyetlen vonulat került be a magyarországi irodalomtörténet összefoglalásaiba: ez pedig az östörténeti epika. Érthető ez az egyoldalúság abból a szempontból, hogy az utóélet felől nézve a *Zalán futása* volt az a viszonyítási pont, amelynek előtörténetét érdemes volt szemmel kísérni. Rosszabbul jártak azok a művek, amelyek allegorikusan ábrázolták Mária országának történetét, vagy annak egyes epizódjait; még rosszabbul azok, amelyek nem támaszkodtak allegóriára, hanem az igénybe vehető római és neolatin epikus minták közül valamely más megoldásra, más előképre támaszkodva választottak témát, illetve építették fel eposzukat vagy kiséposzukat.

Platthy Mátyás jezsuita tanár 27 éves korában a nagyszombati egyetem előkészítő tagozatán a poétikai osztály tanára volt. Ebben a minőségében lett kötelessége, hogy az 1751-ben, a szabad művészetekből és a filozófiából „babérkoszorúsi” fokozatot nyert hallgatókat – akik Saighó Ignác professzor alatt védtek meg fokozatukat – az egyetemi szokás szerint kötelező ünnepi költeménnyel köszöntse. Hallgatói között – akiknek neve mint „felajánló” szerepel is a kis könyv élén – volt egy valódi sikerre ítélt egyéniség is: Mailáth József (a későbbi költő és író, Majláth János jövő nagyatyja), aki 1802-ben I. Ferenc államminisztere lett. A szigeti Zrínyi Miklósról írott kiséposz gyér méltatásai között találkozzunk olyan megállapítással is, hogy a költeményt tulajdonképpen a művet felajánló hallgatók írták; ez merőben valószínűtlen akkor is, ha tudjuk, hogy a poétikai és retorikai osztály hallgatói a jezsuita tanrend szerint kötelesek voltak verseket is írni. Ismervén azonban az „előléptetési könyvecske” (libellus gradualis) sok példáját, szinte bizonyossággal állíthatjuk, hogy – ha valóban a diákok írtak a gyűjteményből egy-egy darabot – akkor ez szerepelt is aláírásként, vagy más módon a könyvben. Ha viszont – mint ez esetben is – maga a „költészettani osztály”, vagy a „költészet” jegyzői helyett a művet, akkor a valóságos szerző az osztály vezető tanár.

Ha az OSZK-ban őrzött példány alapján, vagy más forrásból megállapíthatóan nem ismerjük a nevet, akkor egyszerűen ki kell keresni a jezsuita névtárból a megfelelő évnél, a megfelelő helyen, a megfelelő osztály nevét, és akkor célt érünk. Ez esetben szerencsénk van, mert az OSZK példányának (eredetileg Jankowich Miklóssé volt) címlapjára valaki ráírta Platthy Mátyás nevét.

Magából a műből is egyértelmű, hogy több ember nem írhatta. Egységes költői szándék választotta a különben ritka hároménekes osztást – nyilván Claudianus alapján, aki kötelező szerző volt a jezsuita iskolákban. Tanárra vall az is, hogy a költeményt alárendeli az erudíció bővítésére szolgáló tanrendi utasításoknak: alapul egy olyan szöveget vesz, Istvánffyét, amely a kötelező anyagban bőséges szemelvényekkel szereplő Livius magyarországi megfelelőjeként fogható fel, de a jegyzetekben kibővíti a történeti és művelődéstörténeti háttérrel Bonfinival, Zsámbokival, egy német nyelvű *Turcica*-könyvvel, valamint Stellával, Tolliussal stb. Mivel a poétikai osztály görögül is tanult, ezért módjával görög idézeteket is beszűrt. Vergilius természetesen az egész költészetoktatás alapja, ezért még a haldokló Dido esküjét is Zrínyi szájába adja.

Nagyon érdekes az eposzokhoz kötelező csodás, illetve mitológiai apparátus megoldása. Kinek is ajánlja a művet? A Szent Szűznek – itt merül fel először, hogy ismerte-e a magyar Zrínyiászt –; továbbá magának a főhősnek, tehát a szigetvári mártírnak, illetve összes mártírtársának! Ez utóbbi megoldás igen ritka a latin eposzokban, ismereteim szerint csak Silius Italicusnál fordul elő, aki *Punica* című eposzában a második ének végén a segélykérést kiterjeszti az összes saguntumi mártírra. (Igaz, hogy a jezsuita irodalomelmélet legnagyobb klasszikus tekintélye, René Rapin ezt a művet elég unalmasnak tartotta, de ettől még olvasták rendtársai.) A hispániai Saguntum városa a II. pun háborúról szóló eposz első színhelye; mivel a védők kétségbeesésükben megadás helyett inkább magukra gyújtották a várost, és leöldösték saját magukat, illetve egymást, sem minthogy megadják magukat a karthágóiaknak: mindez az eseményegyüttes, illetve motívum feltétlenül rokonságot mutat a tűzben elhamvadó, városukból kitörő szigeti védők epikusán feldolgozható történetével.

Az 1742-es országgyűlésen a rendek igen sok engedményt értek el Mária Teréziának felajánlott segít-

ségük fejében. Többek között sikerült a stájerországi kamara jogköréből kiragadni a hajdani, elkobzott Zrínyi-birtokokat is. Nem lehet véletlen, hogy Nagyszombatban – ráadásul a primási palotában előadott – iskoladrámában bukkan fel a szigeti Zrínyi Miklós alakja. A szerző a spanyolországi német családból származó Friz András. Ő még teljesen a heroikus öngyilkosságra „veszi a figurát”; Zrínyi, az atya egyenesen rábeszéli fiát, hogy vele együtt haljon meg. (Ebből legalább biztos, hogy a derék szerző nem olvasta sem a Zrínyiást, sem a Zrínyi családral kapcsolatos forrásokat.) Platthy Mátyás műve úgy is felfogható, mint ennek a kissé elhamarkodott műnek a korrekciója.

A csodás elemmel a szerző egyébként igen óvatosan bánik, megelégszik azzal, hogy egy-egy erdőirtáskor meneküljenek a mezei és erdei istenségek, illetve nimfák. A mű végén azonban komolyabban bánik a csodás elemmel, ugyanis a jámbor Cerenkó Ferenc, Zrínyi komornyikjának alakját nem kisebb személyiség ölti fel, mint Zrínyi őrzőangyala. Szent Bernát igen sok szepet írt az őrzőangyalokról, így azt is, hogy a rájuk bízott halandó végórájának közeledtekor különösen aktivizálják magukat. Itt is így történik; a történeti forrásokban emlegetett atyai kardot, amellyel Zrínyi első sikereit aratta, most éppen ez az inasnak öltözött angyal nyomja a kezébe a hősnek, hogy az rádöbbenjen végzetére. A kard markolatán ugyanis azok a főbb események vannak ábrázolva, amelyek a hős életére vonatkoznak; szerepel közöttük azonban az elkövetkezendő hősi halál is (így utánozza Platthy Vergiliust, illetve Valerius Flaccust, akik persze nem kardmarkolattal, hanem falfestményekkel oldják meg a jövőre történő utalást).

Szulejmán haláláról nem szól a költő, Zrínyi világtörténelmi jelentőségét mégis evidenciának veszi. Úgy gondolom: bátoríthatta ebben a nemzetközi *Turcica*-irodalom egy különleges műve is, a Richelieu „szürke eminenciásaként” ismert kapucinus József atya *Turcias* című eposza, amelyben a világtörténelem

Ismeretlen német mester: Zrínyi Miklós, papír, fametszet, 1566
(MNM, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

végét eldöntő keresztény–mohamedán összecsapást megelőző diadalmenetben ott szerepel a magyar Hunyadi János, illetve vele együtt Kapisztrán Szent János is. A francia neolatin költő ezt a művét egyébként annak a VIII. Orbán pápának ajánlotta, aki kitüntető figyelemmel fogadta annak idején Zrínyi Miklóst, a költőt.

Még egy szempontot kell kiemelnünk: a Zrínyihez és mártírtársaihoz intézett kettős segélykérésben Platthy ügyesen elrejteti a Cicero művében (*Tusculanae Disputationes*), annak is első könyvében olvasható gondolatmenet lényegét, vagyis azt, hogy azon hősök, akik hazájukért halnak, vagy a homéroszi boldogok mezejére kerülnek, vagy egyenesen a mennybe. Ezt a finom kettősséget a lélek túlvilági sorsával kapcsolatban egészen Arany János verséig (*Honnan és hová*) egyetlen költőnk sem érinti.

ORLOVSZKY GÉZA

„Mert Isten rendelte itt végső órámat”

A Zrínyiász új kiadása elé

„Írtam, az mint tudtam, noha némely helyen jobban is tudtam volna, ha több munkámat nem szántam volna vesztegetni.” Ezekkel az önérzetes szavakkal bocsátja olvasói elé a szerző a XVII. század, de talán az egész magyar régiség legnagyobb jelentőségű epikus alkotását. A művészi tökéletességre való törekvés elhárítása ugyan irodalmi toposz, ebben az esetben azonban komolyan kell vennünk ezt a kijelentést, ugyanis Zrínyi Miklós, az eposz szerzője a korszak közéletének egyik főszereplője, a mű megjelenésekor horvátországi bán, pályafutása csúcán Európaszerte ismert és ünnevelt politikus, hadvezér. „Az én professióm avagy mesterségem nem az Poesis – írja ugyanott –, hanem nagyobb s jobb országunk szolgálatjára annál: azkit írtam, mulatságért írtam, semmi jutalmot nem várok érte. Őnekik más gondjok nem volt, nekem ez legutolsó volt.”

A világirodalomban talán páratlan jelenség, hogy egy történelmi jelentőségű személyiségről saját dédunokája írjon hősköteményt. Különösen úgy, hogy az eposzt szerző költő maga is kiemelkedő történelmi karakter, akit művének hőisével a közös hivatás, a közös politikai elkötelezettség is összekapcsol. „Képzeljük el – írja Szerb Antal –, hogy az Iliászt Achilles írja meg, vagy az Aeneist a gyermek Ascanius, akit kézenfogva vezet ki atyja az égő Trójából – vagy hogy Nagy Sándor maga megénekli az indiai hadmenetét.”

A család

A család az ősi horvát arisztokrata Šubić nemzetség leszármazottja. A XIV. század közepétől a Nagy Lajos királytól kapott Zrin váráról kezdték magukat horvátul Zrinskinék, magyarul Zrininek nevezni. A hosszú í betűs Zrínyi alak csak a XIX. századtól gyökeresedett meg a költői művek első modern kiadója, Kazinczy Ferenc nyomán. A család a XVI. század közepén a tenger melléki és szlavóniai területei mellé jelentős magyarországi birtokot szerzett. A Zrínyiek ettől kezdve egyre szorosabban betagozódtak a ma-

gyar rendi társadalomba, és kultúrájukban, szokásaikban, nyelvhasználatukban is a dunántúli magyar főnemesi családokhoz hasonlítottak, és ebben a minőségükben egyben igyekeztek megtalálni a helyüket a Habsburgok közép-európai birodalmának nemzetek feletti politikai elitjében is.

A Zrínyiek történelmi tapasztalata, hogy folyamatos fegyveres készenlétben kell megvédeniük birtokaikat az oszmán-török támadások elől. Zrin várát már 1475-ben török csapatok ostromolják, és innentől kezdve a család férfitagjainak mindenkor kényszerű kötelezettsége a terület fegyveres védelmének szervezése és irányítása.

Sziget Hectora

A család legjelentősebb birtokszerzője, befolyásának legsikeresebb növelője Zrínyi (IV.) Miklós (1508–1566) volt. Részt vett Bécs 1529-es védelmében, majd a korszak szinte minden jelentősebb törökellenes hadjáratában. Következetes udvarhűsége, katonai sikerei jutalmául I. Ferdinándtól adományul kapta Csáktornya várát és vele a Muraköz jelentős részét. Birtokait szerencsés házassága révén továbbgyarapította. Hamarosan az ország legmagasabb rendi méltóságai közé emelkedik: zalai főispán, tárnokmester, horvátországi bán. 1542-től gyakorlatilag ő irányította a délvidék katonai védelmét. Fényes babócsai győzelmével jelentősen hozzájárult a vár felmentéséhez Szigetvár első, 1556-os ostroma alkalmával. 1561-ben saját kérésére nevezték ki Szigetvár kapitányává. 1566-ban augusztus 6-tól kezdve 34 napon keresztül védelmezte az erösséget a személyesen I. Szulejmán szultán által vezetett százezres török ostromló sereg ellen.

A várostromot már a kortársak is kiemelkedő jelentőségűnek érezték. Kiemelkedővé tette a felvonuló sereg nagysága és a szultán jelenléte. Szulejmán 1543 óta nem vezetett személyesen európai hadjáratot. A végcél ezúttal is Bécs volt. A felvonulási útvonal eredetileg Eger felé irányult volna, de a tervet megváltoztatva végül Szigetvár elfoglalását határozta el a török hadvezetés. Bár a várát nagy nehézség árán sikerült elfoglalni, a hadjárat nem érte el a célját, hiszen az őszi időjárás miatt az előrenyomulást nem lehetett folytatni. Az ostrom igazán drámai fordulatát azonban a 72 esztendő szultán halála jelentette. Személyében az oszmánok legjelentősebb uralkodójukat veszítették el; a szigetvári ostrom kimenetele a török világhatalom hódító erejének kimerülését jelezte a kortárs európai politika számára is.

Ez a tanulmány a *Szigeti veszedelem* új, 2016 szeptemberében megjelenő, Somogyi Győző által illusztrált kiadásának előszava.

Az Adriai tengernek Sirenaia, Groff Zrini Miklós című kötet horvát fordításának (Zrínyi Péter, 1660) címlapja (Országos Széchényi Könyvtár)

Az Adriai tengernek Sirenaia, Groff Zrini Miklós című kötet horvát fordításának (Zrínyi Péter, 1660) címlapmetszete (Országos Széchényi Könyvtár)

A várostromra figyelő hazai és szélesebb közvélemény figyelmét különösen megragadta a várvédők elszánt kitartása és a védhetetlenné váló erődítményből való önfeláldozó kitörés. A korabeli várostromok ugyanis többnyire tárgyalással, feladással végződtek. A szigeti ostrom és a várkapitány Zrínyi alakja körül szinte azonnal megindult a kultuszképződés folyamata. Ennek legfontosabb dokumentumai a Forgách Imre által szerkesztett, 1587-ben Wittembergben kiadott latin nyelvű, illusztrált emlékkötet (*De Sigetho Hungariae propugnaculo*), az erdélyi szász Christianus Schaeseus latin kiséposza (*De capto Sigetho historia*, 1571) és Brne Karnarutić horvát nyelvű hőskölteménye (*Vazetje Sigeta grada*, 1584). A várvédők emlékezetét a humanista értelmiségi és politikai eliten túl a népi emlékezet is őrizte; még az ostrom évében készült „Szigetvár veszéséről” magyar históriás ének. A délszláv népi énekmondók körében még a XX. század elején is elevenen élt Zrinski bán alakja.

A szerző

A költő Zrínyi Miklós (1620–1664) a szigetvári hősdédunokája. Péter öccsével korán árvaságra jutottak,

neveltetésükről Pázmány Péter védnökségével gyám-tanács gondoskodott. A fiúk a színvonalas grazi jezsuita kollégiumban, a birodalmi arisztokrácia kedvelt iskolájában szereztek meg műveltségük alapjait. Az eredendően többkultúrájú Zrínyi fiúk az otthonról hozott horvát, magyar és olasz nyelv mellé biztos latintudást szereztek. Tanulmányaikat még a nagykorúságuk előtt befejezve 1637-ben hosszú, több mint fél éves itáliai tanulmányutat tettek. Érdekes jelenség, hogy míg a muraközi magyar területen, Csáktornyan berendezkedő Miklós az önkifejezés nyelvül a magyart választotta, addig a déli birtokokon gazdálkodó Péterben az idő múlásával egyre erősödött a horvát identitástudat. Jellemző módon, amikor bátyja verseskötetét 1660-ban horvát nyelvre fordította, az eposz szigeti védőit hangsúlyosan horvát hősként ábrázolta.

A csáktornyai könyvtár katalógusa és a könyvtár ma Zágrábban őrzött köteteiben található bejegyzések arról árulkodnak, hogy a költő Zrínyi Miklós szenvedélyesen érdeklődött a török háborúk történelme és különösen dédapja alakja iránt. Könyvtárában közel száz olyan kötetet találhatunk, amely a megelő-

ző évszázad történetével és különösen a magyarországi török hódítással, illetve a török szokásokkal és kultúrával foglalkozik. Mindebből látható, hogy tudományos alapossggal készül fel, gyűjtött anyagot eposza megírásához.

A Sirena-kötet

Az eposz részét képezi egy különböző műfajú verses szövegekből összeállított kötetnek, amelyet 1651-ben Bécsben nyomtattak ki Matthäus Cosmerovius udvari könyvnyomtató műhelyében. A könyv címlapján ez az enigmatikus cím olvasható: *Adriai tengernek Sirenaia, Groff Zrini Miklós*. A cím értelmezésére és a kötetkompozíció jelentésének megfejtésére a mai napig számos tudományos hipotézis született. Valószínűnek tűnik, hogy a bukolikus versek és az eposz egymás mellé helyezéséhez a Vergilius-kiadások hagyománya adhatott mintát. A szövegek egymás után rendezése egyfajta fiktív önéletrajzi történetet vázol fel, amelynek középpontjában a Viola néven nevezett hölgy alakja áll. Hasonló költői koncepcióval találkozhatott Zrínyi Balassi Bálint megkomponált verseskönyvében is. Szörényi László elképzelése szerint a kötetet alkotó versek sorrendje Petrarca *I Trionfi*-jának logikáját követi; az egymást váltó szövegek a Szerelem, a Tisztaság, a Halál, a Hírnév, az Idő és az Örökkévalóság princípiumának diadalát reprezentálják.

Nem tudni, hogy Zrínyi eredetileg önállóan szeretne volna-e publikálni eposzát, vagy eleve a rövidebb lírai versek közegébe helyezve képzelte el annak hatásmechanizmusát. Mindenesetre az eposzt motívumok és szövegközi utalások bonyolult rendszere köti össze a *Sirena*-kötet többi darabjával.

Az eposz

Minden bizonnyal hitelesnek kell elfogadnunk Zrínyi állítását arról, hogy viszonylag rövid idő alatt, „egy téiben” készült el az eposz szövegének kidolgozásával. A megírás tele az 1645–46-os év fordulója lehetett. Erre az időszakra esik jegyessége, majd házasságkötése (1646. február 12-én) Draskovich Gáspár királyi kamarás Mária Euzébia nevű lányával, a *Sirena*-kötet lírai verseinek Violájával. A mű eredeti, latin címe *Obsidio Szigetiana*, ami szó szerint „szigeti ostromot” jelent. Kazinczy és Arany még inkább *Zrínyiász* néven emlegette; a mára meggyökeresedett, kissé talán félrevezető címet Toldy Ferenc adta a műnek. A *Szigeti veszedelem* alak is Zrínyihez

köthető, az *Olvasonak* szóló előszóban hivatkozik így eposzára: „Homerus 100 esztendővel az trójai veszedelem után írta históriáját; énnékem is 100 esztendővel az után történt írnom *szigeti veszedelmet*.” A veszedelem jelentése tehát ’elveszés’, ’vár elesése’.

A *Zrínyiász* az európai eposz Homérosztól kiinduló kétezer éves hagyományrendszerébe illeszkedik. Közvetlen példaképe az olasz Torquato Tasso száz évvel korábbi keresztény hőseposza, a *Gerusalemme liberata* (*Megszabadított Jeruzsálem*) volt. Tasso a műfaj elméleti és gyakorlati megújítója, az antik mintát a keresztény eszme kifejeződésének szolgálatába állította. A barokk irodalomelméleti felfogás szerint az eposz a legmagasztosabb, legünnepélyesebb, legnemesebb irodalmi műfaj. Egy keresztény eposz középpontjában kiemelkedő tulajdonságokkal rendelkező hősnek kell állnia, aki tehetségéhez mérten nagyszabású tetteket hajt végre. Cselekménye olyan jelentős esemény legyen, amely egy nemzet vagy akár az egész keresztény világ sorsára hat. Az előadás tartalmazhat csodás elemeket, de egészében a hihetőség és a valószerűség határain belül kell maradnia.

Zrínyi eposza mindezen feltételeknek megfelel. Megtaláljuk benne a hősi epika kötelező kellékeit. Az élen témamegjelölés és segítségkérés áll. Az antik múzsák helyett a fohászokhoz Szűz Máriához szól. Megtaláljuk a keresztény és a pogány vitézek sereg-szemléjét, kialakul a két tábor hőseinek párhuzamos hierarchiája. A hősök jellemzésére hatalmas barokk hasonlatokat használ: „Mint az mérgös sárkány, közel látván prédát, / Készíti mérgös körmét s vérszopó torkát, / Döhösséggel élesíti horgas fogát, / Méregben úsz, méreggel felfújja magát: // Úgy Demirhám ballag s kegyetlenül hallgat.” Működteti a csodás gépezetet is, de csak néhány, a cselekményvezetés szempontjából kulcsfontosságú ponton (Alektó fúria megszállja Szulimán szívét; Zrínyi imájára a feszület háromszor meghajlik; a pokolból megidézett pogány kísérteteket angyali légió űzi el).

Zrínyi verselésével, a *Zrínyiász* költői megformálásával szemben a XIX. századi elemzők sokszor nagyon kritikus véleményt hangoztattak. Valóban, Zrínyi prozódíája a megszokottnál sokkal archaikusabb modellhez igazodik. A tizenkét szótagos sorokat a mondat értelme tagolja; szünetet értelem szerint kell tartani, nem szavalható úgy, mint Arany vagy Petőfi felező tizenkettesei. A szótagszám egyébként is ingadozik, a sorok jelentős százaléka szabálytalan. Szörényi László ezt a változó szótagszámú

latin hexameter hatásának gondolja. A rímelés sem látványos, gyakran csak morfémarím, de sok csikorgó vagy nem rímelő sorvéggel is találkozhatunk. Valójában a disszonáns, helyenként egyenesen kakofón akusztikájú verselés nagyon is jól illik a kegyetlen realizmussal ábrázolt csatajelenetek érzéletes bemutatásához. Ahol a tartalom azt kívánja – például a török ifjú sokaktól megcsodált betétdalában –, Zrínyi képes lágy, szinte orientálistan feldíszített hangon is megszólalni.

Az eposz tizenöt énekből áll, versszakainak száma 1566, amely egyben a szigeti várostrom évszáma is. (A 14. és a 15. rész végén lévő számozatlan, kurzív szedéssel kiemelt strófa, amelyet a szerző valószínűleg a szedés munkálatai során toldott be, nem számít bele a számozásba!) A mű szerkezete a fokozás elvére épül: az egyes énekek során a várvédők erkölcsileg egyre inkább a nyomasztó túlerőben lévő ellenség fölébe emelkednek. A török táborban szét-húzás lesz úrrá, egyre jobban rettegnek Zrínyitől és vitézeitől. A fő cselekményt epizódok

színesítik, amelyekben teret kap a szerelmi téma is (Delimán és Cumilla, Deli Vid és Borbála). A kalandos betéttörténetekben Zrínyi sokat merített világirodalmi példaképeitől. Az epizódok jelentős részét Vergilius, Tasso és mások eposzaiból ültette át. A barokk irodalomelmélet az ilyen átvételeket egyáltalán nem tiltotta, sőt, a klasszikus szerzők imitálását, vagyis utánzását szinte kötelező érvénnyel írta elő.

Az eposzi hagyomány lényegéhez tartozik a szövegalkotás terén az *imitatio* és *aemulatio* technikájának alkalmazása. Vagyis az új eposz az elődeihez való intertextuális viszonyában határozza meg önmagát. Arany János nagy akadémiai székfoglalója

Az Adriai tengernek Sirenaia, Groff Zrini Miklós című kötet címlapmetszete, Bécs, 1651
(Országos Széchényi Könyvtár)

óta az irodalomtörténet-írás versszakról versszakra gyűjtötte össze, halmozta fel Zrínyi költői mintáit és átvételeit elődeitől. A két fő modell Vergilius és Tasso, kisebb mértékben Ariosto és Marino. Ezen túl azonban számos antik – például Ovidius, Lucanus – és kortárs itáliai, horvát és magyar költő – például Scipione Errico, Ivan Gundulić, Brne Karnarutić, Balassi Bálint, Rimay János – rejtettebb vagy direkt hatását regisztrálhatjuk a Zrínyiász narratív szerkezetében és a költői képek használatában.

Kiss Farkas Gábor szellemes megállapítása szerint Zrínyi eposzának dinamikája Tasso *Megszabadított Jeruzsálemének* megfordítása, inverze. Míg ott a vár elfoglalása a belső meghasonlottságán felülkerekede-

dő keresztény tábor diadala a pogányok felett, itt Szigetvár elesése a védők erkölcsi diadalát jelenti a káoszba süllyedő, belső ellentétektől szabdalt török tábor felett.

Az eposz alapeszméjét Toldy Ferenc tömören így foglalta össze: „az eposz vallásos eszméje nem egyéb, mint sülyedt erkölcsű nemzet lelki váltsága, melyért egy csoport hazahű és istenes vitéz áldozza fel életét.” Kicsit részletesebben kifejtve: Isten a magyarokra bűneik miatti büntetésül küldi a törököt. Egy maroknyi tiszta erkölcsiségű várvédő azonban élete feláldozásával megváltja a közösséget a további szenvedésektől. Zrínyi és a szigeti hősök kiömlő vére megtisztítja a bűnökbe merült nemzetet, és utat mutat a felemelkedésre.

A közösség bűnössége miatti kollektív bűnhődés az ószövetségi teológiában gyökerező gondolat, amelyet a reformáció és a humanista történetírás felelevenített és a saját korának problémáira aktualizált. Luther a török előretörésében az utolsó idők közeledtét jelző, a régi egyház bűnei miatt büntető isteni figyelmeztetést látott. A Wittembergből hazatérő prédikátorok ezt az elgondolást Magyarországon is ismertté tették. Farkas András históriás éneke a zsidó és a magyar történelem párhuzamba állításával figyelmeztetett arra, hogy a török Isten haragjának az eszköze; a büntetés elkerülésének az útja pedig a bűnök megvallása és a reformációhoz való megtérés: „Esmérhessük magunkat bűnösöknek lenni, / Kövessük az Istent, nekünk ő megbocsájtja, / És annak felette jó Magyarországot / Esmét feltámasztja, és esmét hatalmat ad.” Az „Isten ostora” koncepció és a morális megújulásról szóló viták a XVI. század második felétől erőteljesen jelen vannak a társadalmi nyilvánosság fórumain. Batizi Andrástól Károlyi Gáspárig számos vallásos ének, történeti munka és teológiai értekezés népszerűsítette ezt a történetfilozófiai látásmódot.

A törökkérdés a hitviták középpontjába került, amikor 1602-ben Pázmány Péter Magyar István sárvári prédikátornak írott *Feleletében* megfordította a reformátorok érvelését, és éppen a hitújításban és az azt követő vallási vitákban találta meg a bűnt, amely a nemzet romlásához vezetett. Zrínyi az ország romlásának okairól szóló vitát a katolikus teológia irányában gondolta tovább, de olyan módon, hogy a téma hitvitázó jellegét teljesen mellőzte. Felekezeti versengés helyett az általánosan vett kereszténység-

get állítja szembe a pogánysággal (az iszlámmal), és a magyarság bűnkatalógusának élére a belső egyenetlenséget, a széthúzást, a „visszavonást” helyezte. A szigeti várvédők kis közössége éppen ettől a bűntől mentes, és így, karizmatikus vezetőjét követve, a nemzet egésze helyett a mártíriumot magára vállalva, kiömlő vérével váltja meg azt a büntetéstől. A kollektív bűn és bűnhődés motívuma a nemzeti közgondolkodásban a Zrínyit jól ismerő Kölcsey Ferenc révén a XIX. században majd új értelmezési tartománnyal fog gazdagodni.

Az új kiadás szövegéről

Az *Adriai tengernek Sirenája* című kötet szövegéhez két elsőrendű forrással rendelkezünk. Az egyik a mű szerzői tisztázata, a zágrábi nemzeti könyvtárban őrzött *Sirena*-kódex, amely számos – Zrínyi kezétől származó – javítást tartalmaz. A másik természetesen a mű bécsi kiadása. A nyomtatott szöveget valószínűleg a *Sirena*-kódex alapján szedték, a szerző azonban a megjelenés előtt már sok helyen javította a szöveget. Mivel az eposz végső formáját a nyomtatott kiadás őrzi, ezért a modern kiadások ezt a szöveget követik. Sajnálatos módon azonban a két fő szövegforrás egyike sem tekinthető teljesen autentikusnak, hiszen mindkettőben található elírások, sajtóhibák, ráadásul sem a nyomtatvány, sem a kézirat nem követi hűségesen Zrínyi saját helyesírását. A szövegeken erős nyomot hagyott a másoló íródeák, illetve a bécsi szedőlegények saját nyelvjárása. Ennek tulajdoníthatók az eposz szövegében előforduló változatos szóalakok. A „keresztény” szó például előfordul még „körösztyén”, „körösztén” és „keresztyén” alakban is.

Négyesy László 1914-es kritikai igényű kiadása óta a *Szigeti veszedelem* népszerű kiadásai általában az abban található enyhén modernizált helyesírású átiratot veszik alapul. Sajnos a legtöbb ma közkézen forgó iskolai kiadás, és különösen az interneten fellelhető azonosíthatatlan eredetű szövegek félreértésektől és olvasati hibáktól hemzsegek.

Az új kiadás számára mi is az 1651-es bécsi kiadást vettük alapul. A nyomtatás hibás helyeit Négyesy javaslatait is figyelembe véve a *Sirena*-kódex alapján javítottuk. A szöveget a feltételezhető eredeti hangzást – tehát a régies és nyelvjárási alakokat – megőrizve modern helyesírásra írtuk át. Különösen a központozás és a nagybetű használata terén igyekeztünk az értelmet megvilágító modernizálásra.

ZRÍNYI MIKLÓS

Obsidionis Szigetianæ
[Szigeti veszedelem]

PARS SECUNDA

[Második rész]

(részlet)

64.

*Zrini egy hajnalban, az mint volt szokása,
Valamikor hajnalnak volt hasadása,
Az szent feszület előtt térden áll vala,
S így kezdte könyörögni az ű szent szája:*

65.

*„Véghetetlen irgalmú szentséges Isten,
Az ki engem segítesz minden ügyemben,
Te vagy énnékem győzhetetlen fegyverem,
Paizsom, kűfalom, minden remésem!*

66.

*Hajts le füleidet az magas kék égből,
Haldd könyörgésemet kegyelmességéből,
És ne csinálj törvént az én érdemből,
Hanem véghetetlen irgalmas szűvedből.*

67.

*Nem-é én tetűled csináltattam földből,
Nem nagy bűnnel jüttem-é anyám méhéből?
De te irgalmaddal tisztultam meg ebből,
S minden világi jómat vettem kezedből.*

68.

*Uraságot adtál, kivel én megéröm,
S vitéz szívvel áldottál, s van böcsületem,
Világ előtt nem érhet az én érdemem
Annyit, mennyi sok jókat tetűled vettem.*

69.

*Mert az én érdemem nálad annyit teszen,
Mennyi vizet kis fecske szájában veszen
Az megmérhetetlen tenger mélység ellen,
Annyi én érdemem te kegyelmed ellen.*

70.

*Mégis én nyomorult háládatlan vagyok,
Újabb bűnre mindennap sok okot adok;
Uram, költs fel, kérlek, én mikor szunnyadok,
Moss meg szent lelkeddel, mert rút mocskos vagyok.*

71.

*Atyáink vétkérről meg ne emlékezzél,
Sőt minden bűnökről, kérlek, feletközzél,
Mert tégedet nem holt, hanem ki mast is él
Dicsér, és nevedről tisztességet beszél.*

72.

*Uram, azt is látod, az pogány töröknek
Miként vásik foga az hitetlen ebnek,
Hogy miként árthasson az keresztyéneknek,
Csak az, az szandékok, miként törhessenek.*

73.

*Ne engedd meg, Uram (noha érdemlenénk),
Hogy haragod miát földig törettetnénk,
Hogy az te szent nevedet űk megnevetnék,
Mitűlünk: „te hol vagy?” – kevélyen kérdeznék.*

74.

*Mutasd meg ű nekik, hogy te vagy nagy Isten,
Hogy te kívülötte máshon Isten nincsen,
Ki megyen utánad, nem jár setéségben,
Hanem viszi útad az örök örömben.*

75.

*Nem nekünk, nem nekünk, Uram, tisztességet,
De szent nevednek adj örök böcsületet,
Minket azért áldj meg, hogy híjjuk nevedet
Mi segítségünkre, és bízzunk tebenned.*

Zrínyi Miklós allegorikus ábrázolása, olaj, vászon, XVI. század (Magyar Nemzeti Galéria)

76.

Uram, te Felségedet arra is kérem,
Látod immár, az vénség majd elér engem,
Immár nem lesz oly erő az én testemben,
Hogy ellenségedet, mint előbb, törhessem.

77.

Vedd hozzád lelkemet, mely téged alig vár,
Miként segítséget hadtól megszállott vár;
Vedd ki én testemből, melyen vagyon nagy zár,
Ne süllessze bűnöktől megnevelt vizár.”

78.

Így az Isten előtt Zrini esedezett,
Azért meghallgatá az ű könyörgését,
Háromszor láttatott Zrininek feszület,
Hogy hozzá lehajlott felelvén ezeket:

79.

„Ím az te könyörgésedet meghallgattam,
Az te buzgó szívedet mind általláttam,
Atyai kedvemben ügyedet fogadtam,
Ne félj, mert nem héában érted megholtam.

80.

Örülj én jó szolgálóm, mert jól kereskedtél,
Mert öt talentomodra még ötöt nyertél,
Világon magadnak koronát kötöttél,
Melyet aranyasan atyámhoz viszed fel.

81.

Ottan az angyalok téged készen várnak,
Rendelt seregekben kerubinok állnak,
Téged jobb kezére atyámnak állatnak,
Veled együtt örökkén vigadni fognak.

82.

Hozzám vészem immár az te szép lelkedet,
Magad is kívánod, s így jobbnak esmerted;
De hogy még fényesebb korona fejedet
Tisztelje, ím, néked adok ily kegyelmet:

83.

Mártíromságot fogsz pogántul szenvedni,
Mert az én nevemért fogsz bátran meghalni.
Zrini, hallgasd meg most, mit fogok mondani,
Ím te jövendőidet fogom számlálni.

84.

Szulimán haddal jün az Magyarországra,
És legelőször is fog jünni váradra,
Lesni, mint éh farkas fog te halálodra,
Hatalmát, erejét, veszti Sziget vára.

85.

De ű nem fogja te romlásodat látni,
Mert vitéz kezeid miatt fog meghalni,
Sok ezer töröknek kell ottan meghalni
Akkor az te lelked fog hozzám szállani...”

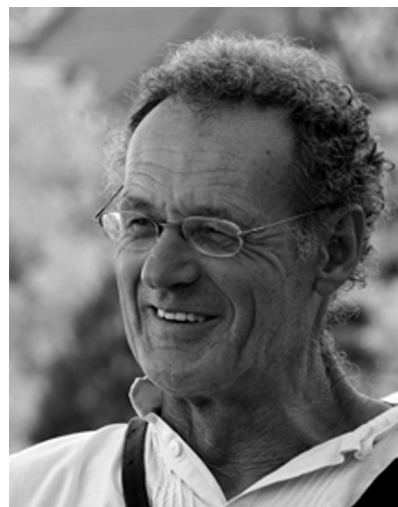
Végvári példaképek

Beszélgetés Somogyi Gyözővel
a *Szigeti veszedelem* díszkiadásában megjelenő rajzairól

– Összesen több mint félszáz illusztrációt – részben egész oldalas kompozíciókat, részben a szöveg között elhelyezett kisebb rajzokat – tartalmaz a *Magyar Napló* gondozásában szeptember folyamán napvilágot látó kötet. Mi indított arra, hogy a széles körben ismert festészeti és grafikai tevékenységed, illetve hadtörténelmi rekonstrukciós munkáid után egy irodalmi klasszikusunk illusztrálásába is belevágjál?

– A Zrínyi-eposz iránti érdeklődésem egyik fő oka az, hogy a művészi alkotás mellett katonai hagyományörzéssel is foglalkozom. Immár tizenöt éve vezetek egy török kori huszárcsapatot, a Salföldi kopjásokot, így ennek a kornak a bűvöletében élek éjjel és nappal. A katonai hagyományörző játékokról nagyon sok fényképet gyűjtöttem össze.

és ezekre támaszkodva folyamatosan készítettem vázlatokat a vívó ember mozdulatairól, vagy éppen a lovak mozgásáról. A másik ok az, hogy a nagyapámat még Subichnak hívták, ő magyarosított Somogyira; a Subichok egy régi horvát nemzetség, amelyből a Zrínyiek is származnak – tehát egy kicsit romantikusan azt is mondhatom, hogy rokona vagyok a Zrínyieknek. Persze, nem egyenes ági, hiszen a Zrínyi-ág kihalt, de szegről-végről biztosan így van. Megfestettem a Zrínyi-család tagjait, amely képekhez a saját családtagjaimról vettem az arcvonások egy részét. A Zrínyiekhez tehát szoros érzelmi kapcsolat fűz. Érdeklődésem harmadik oka pedig az, hogy én a történelmet a hadtörténet felől közelíttem meg, és a török hódoltság különösen hősiesség kor-

szaka volt a magyar történelemnek. Nem csak a hadtörténelem felől nézve igaz ez; a magyar nyelvnek és a magyar kultúrának is virágkora volt. Háborúban hallgatnak a műzsák – nálunk azonban nem így volt, hiszen irodalmunk első nagyjai Balassitól Zrínyiig, Rimayig, és még sorolhatnánk, a legvéresebb törökellenes harcok közepén éltek. Ők

hősies tettként élték meg és ábrázolták az önvédelmi harcot ugyanúgy, ahogy később például Gárdonyi is az *Egri csillagok*ban. Úgy érezték, hogy a kereszténységet védik, és Magyarország Európa védőbástyája. Valóban így is volt; egész nemzedékek voltak hősök, bátrak. Ők számomra példaképek, és szeretném őket a gyerekeim, unokáim és az utókor elé is példaként állítani. Mindezekből állt össze az indíttatás, hogy elkezdtem rajzolni az illusztrációkat.

– *Úgy tudom, az illusztrált szövegkiadás terve hosszú éveken át érlelődött benned és vált valósággá, tehát nem kifejezetten a mostani jubileumot céloztad meg.*

– Eredetileg kétnyelvű, magyar–horvát kiadásban gondolkodtam, tekintettel arra, hogy Zrínyi Péter, a költő öccse lefordította – vagy inkább átdolgozta – az eposzt horvát nyelvre. Mindenképpen két nép közös hősről van tehát szó, sőt, mondhatnám azt, hogy három népéről, hiszen Zrínyi a törököket is hősiesnek ábrázolta. Az addig összegyűlt rajzokból 2013-ban Horvátországban rendeztem egy kiállítást, amit a horvátul jól beszélő Navracsics Tibor akkori miniszterelnök-helyettes nyitott meg. A megnyitón felvonult a csáktornyai Zrínyi-gárda, horvát hősi énekek hangzottak el, tehát minden inspirált arra, hogy befejezzem a sorozatot. Végül a kétnyelvű változat nem valósult meg; Navracsics Tibor Brüsszelbe ment, így már nem tudott bábáskodni a könyv fölött. Jött viszont az évforduló, és ennek köszönhetően magyarul megjelenhet a díszkiadás.

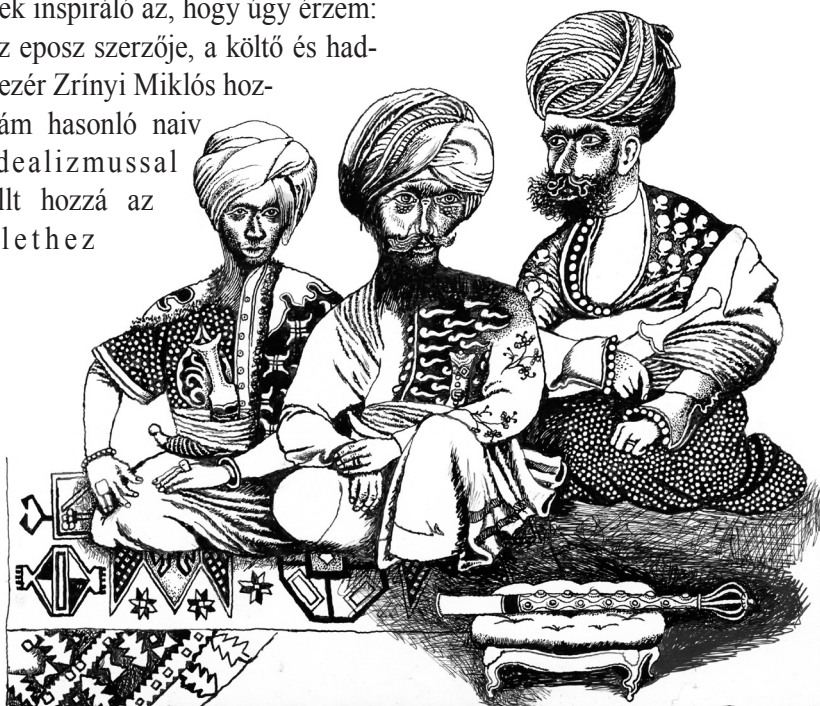
– *Konkrét szövegrészeket illusztrálsz, vagy inkább a Szigeti veszedelem és a végvári harcok világát igyekszel képpé álmódni?*

– Egy-egy rajz sokszor előbb indult el, mintsem eldöntöttem volna, hogy a *Szigeti veszedelem*be szánom. Például egy török–magyar párviadalt kezdtem rajzolni, kiindulva egy szép szablyából, és csak utóbb kerestem hozzá Zrínyi-versszakot. E keresgélés során sokszor elolvastam a művet; igaz, nem módszeresen, elejétől a végéig, hanem összevissza beleolvasva. Az így belém ivódott gyönyörű sorok, illetve rajtuk keresztül Zrínyi imponáló történelemszemlélete aztán újabb rajzokat ihletett. Elkötelezett magyar és horvát hazafi volt, egyúttal keresztény európai, aki azonban a törököt mint vitéz ellenséget is becsülni tudta. Nem békült velük, ellenséget látott bennük, akiknek a kiűzése élet-halál kérdése a számunkra – de becsületes harcban akarta kiűzni, hős a hős ellen küzdve. Ez a hozzáállás ma nagyon ritka, sőt, szinte ismeretlen; vagy meghunyászkodva behódolunk, vagy gyűlölködünk. Zrínyi korában mindkét fél hősiesen állt a harchoz, ami nagyon szép példa ma is. Nekem, mint művésznek inspiráló az, hogy úgy érzem: az eposz szerzője, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós hozám hasonló naiv idealizmussal állt hozzá az élethez

és az eszmékhez, és ezzel a szemlélettel ábrázolta dédapja hősies helytállását is. Ő is elsősorban művész volt, és lenyűgöző, hogy két hadjárat között, egyetlen télen írta meg ezt a hatalmas művet.

– *Jóllehet az eposzhoz mindeddig nem készült jelentős illusztráció-sorozat, azért a szigetvári ostromról számos – ha nem is hiteles – korabeli ábrázolás maradt fenn, és Zrínyi Miklósnak komoly ikonográfiája van festészetben, grafikában egyaránt. A XIX. századi magyar és horvát történelmi festészetben leginkább Zrínyi kirohánását ábrázolták előszeretettel. Merítettél-e munkád során ezekből a korabeli, illetve későbbi képi ábrázolásokból, vagy csak a szöveggel folytatott párbeszédet?*

– Ismerem valamennyi Zrínyi-témájú festményt, de a XIX. század romantikus történelmi festészetét nem tudom felhasználni. Annál inkább az olyan, kicsit naiv ábrázolásokat, mint például Csontváry híres *Zrínyi kirohánása* című képe, amelyen egy városházakereskedő épület előtt állva lövöldöz

a hős. Másrészt létezik egy viszonylag kevésbé ismert rajzsorozat is, amelyet Szemethy Imre grafikus kollégám készített az 1970-es években a *Szigeti veszedelem*hez. Meglehetősen elvont, részben humoros parafrázisa volt ez a történetnek, ami akkor nagy hatást gyakorolt rám – azt gondoltam, hogy másképp ugyan, de ezt majd egyszer én is megcsinálom. Sokan persze azt fogják mondani, hogy én is viccre vettem az eposzt, hiszen a saját stílusomban, sokszor nagyfejű alakokkal, nem reális mozdulatokkal ábrázolom az eseményeket. A rajzaim gyakran nincsenek befejezve, mintegy mesebeli térben lebegnek. Tehát nagyon boldog, szabad rajzoló munka során készültek a rajzok; nem kötött szerződés, határidő, és évekig vissza-visszatértem a témához, ugyanis én csak így tudok dolgozni. Amikor összegyűlt ötven-hatvan rajz, amit már ki is állítottam, akkor döntöttem úgy, hogy megpróbálom kiadni a művet.

– *A fekete-fehér grafikai munkásságodon belül ez a legnagyobb egybefüggő sorozat. Tervezed-e azt, hogy egyes kiemelkedő lapokat önálló szitanyomatként is kiadsz a művészi grafika gyűjtői számára?*

– Meg szeretném várni a kötet fogadtatását, de mindenképpen jó lenne néhány lapot sokszorosítani. Ez legfeljebb 15 példányt jelentene, én ugyanis ennél többet nem szoktam kiadni, és – mivel semmit nem teszek az eladás érdekében – ezek is hosszú idő alatt fogynak el. Újabb kiállításokra is alkalmas adhat a könyv megjelenése; Budapesten és Szombathelyen már bemutatam az anyagot, és egy zág-rábi kiállítást is tervezünk.

– *Vannak-e más irodalmi klaszszikusok, amelyek világa a Szigeti veszedeleméhez hasonlóan illusztrálásra készlet?*

– Esetemben valóban az irodalmi mű világáról van szó, tehát engem nem a konkrét szöveghe-lyek illusztrálása inspirál, hanem a kor levegője. Azokról a korokról – például a reformkorról vagy 1848/49-ről – készítettem eddig viszonylag sok, akár kisebb sorozatokat is alkotó grafikát, amelyeknek az irodalmát is behatóan ismerem, olvastam. Azt, hogy é p p e n

melyik szöveg indított egy-egy rajz elkészítésére, általában nem is tudom megmondani; alighanem mind együttesen. A *Szigeti veszedelem*nél is Zrínyi eposzával együtt mozogtak bennem Balassi versei, Kobzos Kis Tamás énekei, Istvánffy és mások történelmi munkái, a török krónikák és még számtalan más forrás, amelyeket állandóan olvasok, és amelyek állandóan elbűvölnek. Ezekhez társulnak a hadijátékokon szerzett élményeim, amikor mondjuk tíz lovassal vágatok a behavazott mezőn, vagy egy sortűz nyomán löporfüst borítja a csatateret. A konkrét művek illusztrálásánál azonban figyelembe kell vennem azt, hogy engem csak a hadijelenetek inspirálnak, ezzel szemben a tájleírások, párbeszédetek vagy szerelmi jelenetek nem. Márpedig például *A kőszívű ember fiaiban* nyolcvan százalékban ilyeneket találunk, és csak a fennmaradó húsz százalék az én tollamra kívánczó csata- vagy ostromjelenet. Ez a most napvilágot látó *Szigeti veszedelem*ben is érezhető: a vitézek románcairól szóló énekekhez nem készítettem illusztrációkat.

Takács Gábor

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE
Piros hajnal hasad

Mint aki nászra készül, illatos vízben mosakodott, belső inásával megigazította az ostromok alatt elburjányzott haját és szakállát – az utolsó hetekben úgy ellepték a fehér szálak, mint holló szárnyát a Márton-napi dér –, és magára öltve legszebb patyolat ingét, felvette ezüstszállal átszőtt atlaszselyem ruháját, mentéje zsebeit megrakta száz-száz körmöci arannyal, *ha ki megtalál majd, tudja, nem kódisra lelt*, felhúzta puha szattyánbőr csizmáját, derekát felővezte ősei aranyozott markolatú kardjával, és kezében kócsagtollas, fekete fővegével fejet hajtott a falon függő feszület előtt, *legyen meg a Te akaratod, Uram, én megtettem vígsággal, ami tőlem tellett, most Rajtad a sor*, majd átment a keskeny, lőrészerű ajtón – újra meg kellett hajtania nyakát, és összehúzni vállát, hogy be ne szoruljon az öles falak közé, ahol mindig úgy érezte, csapdába esett –, de sikerült lerázni a rátörni készülő pánikot: mélyeket lélegzett a kesernyés, füstszagú levegőből, és kilépve a hűvös homályból a várudvar tüzes katlanába, lenézett némán és fegyelmelzeten gyülekező, megmaradt katonáira, a kétszázra a háromezerből, majd pillantása végigvándorolt a várfalon, amelynek repedéseiből füst szivárgott, és vékony lángkigyók csaptak ki, sziszegve futottak végig az elszáradt indákon, rejtjeles üzenetként írván: *az tündöklő hírnév mindenkor megmarad*, azután tűzbe borítva a kapu melletti satnya csipkebokrot, továbbkúsztak a kapitányház zsindeyes tetejére, mert azoknak a kurafiaknak mégis sikerült felgyújtani a sárgaföldből döngölt fal gerendavázát, amitől a belső vár olyan lett, akár az izzó kemence, érezni lehetett az égő föld fojtó szagát; Mehmed pasa még az ostrom

elején lecsapoltatta a védelmező tó vizét – amely úgy ölelte körül Szigetet, az ó- és újváros megerősített négyszögét, a külső és belső vár egymásba illeszkedő idomait, mint Velence márványpalotáit a kanálisok, és alkonyatkor visszatükrözte a rózsás eget a bástyák meg az öregtorony fekete tömegével, őszkor vándormadarak ezrei, vadludak, récék, kárókatonák pihentek meg rajta, mögötte aranyló nádasok, szelíd panon lankák, erdők koszorúja –, és az aszály is pusztít, *az ég az esőt makacsul megtagadván* minden szál füvet, virágot kiegészített, a forró déli szél kiszárította a tómeder fenekét, alatta a mélyben láthatatlanul folytogott a fekete ingovány, áradt s apadt a sanda Hold járása szerint (amely immár harmincnyolc napja leskeli, lobognak-e még a képével ékes zászlók?), és Zrínyi gróf a csizmája talpán által is érezte, hogy mozog alatta a föld, mint egy hatalmas, nyugtalan állat, felszíne szürkésfehérre repedezett, hasonlóan az alföldi szikésekhez, a pasa szekérkaravánokkal hordatta rá a földet, a fát, a rőzsét, gyapjúzsákokat, hogy hegyeket rakasson Sziget köré, egyre közelebb nyomulván körbefalazza, s a janicsárok golyózápora és az ágyútűz leple alatt földtúró vakondjai vizes marhabőrrel a hátukon hasmánt kúsztak a falakig alagutakat ásni a lőpornak, körben pedig a látóhatár széléig hullámszik-nyüzsög a tarka emberár – az elfogott pribékek és a kémek jelentése szerint hatvanezeren vagynak, hússzor annyian, mint a védők –, és ádáz gyűlölettől fűtött szultánjuk, bár csak hálni jár belé a lélek, *a kórság és a vénség miatt lovon nem járhat, hanem kocsin hordozzák, és midőn a sátorhoz megyen, két inas viszi*, fejét elhúzza malomkeréknyi fehér turbánja a belétűzött fekete tollal, de minden nap avval ébred, és akként nyúgoszik – így tudják a pribékek, és a külhoni figyelők között is ez a hír járja; a spanyol követ, a szentszéki jegyző, a velencei küldött is ezt írja urának, de még a kanizsai intéző is

A „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékév Emlékbizottság és a Magyar Napló szépirodalmi pályázatot hirdetett meg a Magyar Napló januári számában. A pályázaton minden magyar író részt vehetett, állampolgárságtól függetlenül. A pályázat tárgya olyan vers vagy novella megírása volt, amely Szigetvár védőjének, Zrínyi Miklósnak állít emléket. A beérkezett számos pályamű közül a zsűri megosztott első díjjal jutalmazta Jámborné Balog Tünde *Piros hajnal hasad* és Keményfi Gábor *Meg kellett történnie* című novelláját. Megosztott második helyezést kapott Vári Fábián László (*Szellembeszéd*, vers) és Irsik Vilmos (*A kontingens*, novella). Megosztott harmadik díjban részesült Szőnyi Ferenc (*Zrínyi utolsó imája*, vers) és Szegedi-Szabó Béla (*Laterna magica*, novella). Az új pályaművek alkotóinak első helyezés esetében bruttó háromszázezer forintot, második helyezettől bruttó kétszázszázezer forintot,

harmadik helyezettől bruttó százezer forintot adományoz az Emlékbizottság és a Magyar Napló Kiadó. Az irodalmi pályázat ünnepélyes eredményhirdetése és díjátadója 2016. szeptember 10-én, 13.00 órakor lesz Szigetvárott, a vár Dzsámi termében. A díjakat átadja Dr. Hóvári János, a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékév Emlékbizottság elnöke. Az itt következő szépirodalmi alkotások a pályázat nyertes művei. A díjazottaknak ezúton is gratulálunk!

EMBERI ERŐFORRÁSOK
 MINISZTERIUMA

MAGYAR ALKOTÓMŰVÉSZETI
 KÖZHASZNÚ NONPROFIT KFT.

1566 2016

a nádorispán özvegyének –, *hogy vagy meghal, vagy Szigetet megveszi, addig el nem hagyja*, szájról szájra szállnak a hírek, mindenki tudja, mi következik, de tenni nem térszen semmit, és Zrínyi gróf, Sziget várkapitánya hiába küldözgeté leveleit öfelségének, a jól felszerelt császári hadak Győrnél állomásozó fővezérének, és mind a magyar uraknak segítséget, fegyvert s vitézeket kérve – íródeákja több tucat pennát elkoptatott –, ám közülük egy se ad akár egyet is, kivéve Orsola asszonyt, az nádorispán özvegyét, valahai szerelmes Orsikáját, ki igaz, csak tíz katonát küld, de felfegyverezve, és adna többet is, ha Kristóf sógora le nem beszélne, *kell majd az többi Sárváron, ha Bécsnek indul Szulejmán*, és öfelsége, a császár nyolcszáz darabontja sem éri el Szigetet soha, a török gyűrű bezárult előttük, s a németek Kanizsán várják be a véget, amely immár sebes szárnyakon jó, s jókor megérkezik az harmincnegyedik napon, az mái hajnalon; senki se hitte, világ csudája, hogy eddig kitarítottak, tizenöt ostromot visszavertek, s ha virtusból ki-ki-ütöttek, kaszabolták, lötték, ölték az ellent, folyt a vér, szekérral hordták a turbános fejeket, hullott a török, mint fáról az érett szilva, a várvédők orruk-szájuk elé ecetes ruhát kötöztek, tömjénes füstölőket égettek, húszezer tetem bomlása tette döglétsé a levegőt, Szulejmán serege fél mérföldet hátrálni kényszerült a nehéz szag miatt, és bár a várost meg a külső várat felégette a gróf – nem áldozhatott védelmükre több embert a kevésből, aki megmaradt –, csak a belső várral nem bírt idáig a török, és a müezzín éneke sem hallatszott idáig, csak a virrasztók hangjai éjszakánként a vártán, mint a hullócsillagok, beleszántottak az ég bakacsinjába, *szólalj, szólalj virrasztó*, s ha fel is ébredett rá csatagos álmából, tudta, nyugodtan alhatik tovább, ha baj lenne, fiai a bástyán beleüténének az seregdobba, ám ha nyugalom vagy, csak pirkadatkor kiáltják el nagyot süvöltve, *hajnal vagy, szép piros hajnal, hajnal vagy, majd megvirrad, hajnal vagy, szép piros hajnal...*

...az mái hajnalt azonban dobszó köszöntötte, lángok festették veresbe hajló rózsaszínre a keleti égboltozatot, s ahogy pillantása körbejárt a füstölögve rogyadozó falakon, fölöttük három Napot látott felkelni a füst fátyolán át opálosan derengő égen, és ettől végigfutott hátán a hideg, lehervadt szájáról híres *vígán legyünk, fiaim* mosolya, mert fülébe csengett a kelekótya kis cigánylány hangja, aki hébe-hóba felbukkant a várban, ki tudja, hogyan jutott át a török táboron, talán átlebbent felettük s a falakon, talán

a forró déli szél röpítette, híreket hozott, jósolt a katonáknak, s ha éppen kedve szottyant, és a török fegyverek is hallgattak, énekelt és táncolt is nekik, tarka virágos viganójával legyezve hőségtől izzadt testüket, kibomló hajával végigsöpörve arcukat, ajkával súrolva cserepes ajkukat; *cseppet se féljen, nagyuram, hírnév és dicsőség várja*, susogta néki is Jadranka, puha kezébe véve kardforgatástól kérges, nehéz férfi-tenyerét, és kecses, mézbarna mutatóujjával beutazta rejtelmes vonalait, *Sziget kitart, amíg nagyuram kitart, amíg nem lesz három Nap az égen...* és puha

érintése végigbizsergett rajta, eszébe juttatta elmúlt asszonyait, a hiteseiket és a balkézről valókat, akik jöttek és mentek, mert bizony, körülrongták, mint virágot a méhek, s ő nem szalasztott el egyetlen alkalmat se, de itt az ostrom alatt csak álmában látogatták, ez éjjelen is itt jártak, lakodalmát ülte a csehországi grófnővel, a gyereklány sorból épphogy kinőtt Rosenberg Évával, de furcsamód első asszonya, Kata is eljött, Kata az aranyhímes violaszín ravatali ruhájában, és az anyja is, keményített hófehér főkötőjében, mint egy apáca, s míg ő a vendégasszonyokat táncol-

tatta – épp Bánffinét, Ország Magdolnát, kívánatos volt, mint az érett gyümölcs, még *fütyyenteni se kellett vóna érette*; Éva, kezében guzsallyal egy sarokban állt, Frangepán Kata a szálát sodorta, és anyja fényes ezüstollójával elválni készült épp a fonalat, de akkor felpörgött a dobszó, a lakodalmi sokaság elszállt, csak a három asszony maradt még egy minútáig, és bár setét volt, látta, hogy könnyek peregnek arcukon...

...nincs idő a tétovázásra, a szultán levele véreres nyilra tűzve csizmája orra előtt ér földet, ahogy

Johann Peter Krafft: Zrínyi Miklós kirohanása, olaj, vászon, 1825 (Magyar Nemzeti Galéria)

Giacomo Piccini: Zrínyi Miklós, papír, rézmetszet, 1660 (MNM, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

katonái elé áll, *add meg magad, kíméld meg életed, kár lenne madarak étkéül karóra tűzni fejedet, királyné teszlek, csak add fel Szigetet*, és már röpül is a válasz, *míg élek, a várat nem adom...*

...a hőség nőttön nő, a forró levegőn át a három nap megduplázódik az égen, a gróf kiadja a parancsot a kanóc meggyújtására, s amikor látja, hogy a parányi lángocska futkározva elindul a zsinóron a löporrony felé, odaszól katonáinak, mintha csak valami könnyű portya várna rájuk, *vigan induljunk most, kedves testvéreim, rántsunk kardot, és ne hagyjuk magunkat könnyen elfogni, mert vadásznak majd ránk, mint a fűrjekre*, még egyszer felpillant a kilenc Naptól lángoló égre, és ez az utolsó, amit megszámlál életében, mert a keskeny hidat megrohamozó bugyogósokat számolatlanul kaszabolja, de amíg vagdalkozik, lelke különválva testétől másutt jár, különös módon a mesés keletről hazatért jezsuita barát jelenik

meg előtte, ki Miksa udvarában beszélt egy távoli nép furcsa szokásairól, a japánok harakirijéről, ennen maguk iszonyú kínok közt való, szertartásos megöléséről, mely elbeszélést az osztrák urak csodálattal vegyes borzalommal hallgatták, *óh, minő bátorság, ah, minő önuralom*, sóhajtoztak a borzongó dámákkal együtt, ő azonban – sokuk felháborodására – szembeszállt vélekedésükkel, mondván, ostoba és értelmetlen az ily halál, Istentől kapott életünktől megválni csak valamely nemes célért, hazánkért, hitünkért vívott harcban érdemes, és miközben bokáig vérben gázolva, akárha aratna, tovább vagdalkozott, vállán találta egy janicsár lövése, azután a másik a fején, és hogy hátrahanyatlott a vértől izamos deszkákra, ámulva látta az égboltot hirtelen elborító megszámlálhatatlanul rengeteg Napot, és mielőtt elsötétültek volna, végtelen megkönnyebbuléssel hallotta a fülsiketítő dőrejt: a löporrony robbanását...

...Sziget kapitánya azonban nem halt meg a lövésektől, csupán eszméletét veszítette, és magához tért, amikor a vérvesztéségtől legyengült testét a szultán sátra elé hurcolták, és mint egy álomban végignézte, amint szolgálai ki-

hozzák Szulejmánt: lépteik ritmusára feje jobbra-balra himbálózott vékony nyakán a nehéz, bíborszín turbán alatt, és ha a nagyvezér el nem kapja, a lendülettel előrebukik, mikor megálltak és letették aranyozott hordszékét olyan közel a porban heverő sebesülthöz, hogy Zrínyi jól láthatta merev, sárga orcáját és bénán lecsüngő kezét; orra megtelt a balzsamok erős, átható illatával, amelyen azonban átütött a bomlás émelyítő bűze, *de hisz halott, vajh mióta titkolják? Hála a mindenható Istennek, ez ugyan már be nem veszi Szigetet*, jutott el homályosuló tudatához a felismerés, és bár tisztában volt vele, hogy mi vár rá, még akkor is nevetett, amikor a janicsár aga intésére megvillant fölötté a pallos, és a derű nem hervadt le arcáról a karón sem a szultán sátra előtt, ahol az isteni padisah múmiája világtalan szemmel bámulta a dombtetővel szemben füstölgő romhalmazt, amely maga alá temetett mindent.

KEMÉNYFI GÁBOR

Meg kellett történnie

A sufi mester aznap is felment a dombra. Leült a szultán sátrának hátába.

Már fájt látnia a megcsúfított várat.

Szelleme annál inkább rátekinthetett.

– Miért és kiért is kell elveszejteni?

Sajnálta a várost, ezt a feldúlt, rommá tett, megtört akarást, e mocsárba fúló, omlataggá vált vigasztalan maradványt. Jaj-sorsú lakosai múltját még őrző, a megérkezésükkor oly ékes-kedves, őket köszöntő vizének kék tenyerén tündöklő Szigetvárt.

A kevesek közé tartozott, akikre rábízták a titkot: Szulejmán halott.

Ő, aki köztük a legnagyobb volt; országok, királyi városok elhódítójának e kicsiny, erőtlen fészek ostrománál kellett elpusztulnia. Orvosai hetek óta tudták a bajt. Tehetetlenek voltak. Vezírjei kevésbé estek kétségbe. A halott szultánt a legszebb ruhájába öltöztették, a legékeesebb turbánja alá helyezték, és kiültették selyempárnái közé, a sátra elé. Alant a nyüzsgőmozgó tízezrek csak szolgálói hajbókolását láthatták, amint körötte sűrögtek-forogtak; közülük díszes kaffánja, hatalmas turbánja olykor elővillant, majd elfátyolozták, takarták, mélységes sátrába ügyesen visszatolták. A nagy ostrom előtt karját parancsoló mozdulatra előlendítették; a lenti, felhergelt sokadalom jól érthette határozott, a várra bökő pózán: most a halálig menni kell!

A tisztelettől övezett sufi mester szabadon járt-kelt, az egész tábor ismerte és szerette.

Amíg a szultán élt, sokszor itt elmélkedett sátra árnyában elüldögélve, hallva olykor délutáni horkolását; és imádkozott az ő különös, kettős istenéhez.

A mester, ha ifjan, a teológiától megcsömörlötten nem keresztényként tér át új hitére, a tiszta látásra semmi esélye.

Így a tudását egybevehette, közös alapra rendezhette. Szellemét a gnózis kifésülte. A pápák botrányos tettein megbicsakló ítélkezését megegyenesítette, háborgó lelkét elcsendesítette.

Szeretett itt, az illatos sátor mögött semmit sem tenni.

A várba betöppült, odanyomorodott környék, a keveske véderő az utolsó napját élte.

A lelkek sűrűsége a maradék hitet közöttük felélte, szellemük egymásba tébolyodott.

Már csak ki-ki a robotját kötelességgel végezve, sorsába törve szótlanzkodott, vagy tüzes haraglobbanások, a másikat pusztító vádaskodások fakadtak. A türelem bennük elfogyott.

A bán jól látta ezt.

– Minek ez a gyötrelem. Csak marjunk, elégetjük egymást.

Honnan elillant a szeretet, ott párok, családok a másik kemencéi lettek. Szörnyűséget beszéltek.

Ahol kitartott a kegyelem, társukat karolva, gyermekeiket ágyacskájuk vigaszalmába igazítva, orcájukra egy-egy csókot adva merültek az utolsó, közös éjszakába.

– Magzatim, rózsáim, mi lesz belőletek? – az anya felriadva takarójukat még elsimítja. – Janicsárgyerek? Hazájára rontó, ősei földjét pusztító, hitéből kivetkőztetett? A lánykákból testük portékáját kiárusító?

Az apa is felébredt. Feleségét öleli.

– Angyalok lesznek.

Visszafekszenek.

– Köztetek ki adná hazáját annyi aranyért, amennyi csepp a testében a vére?

Zrínyi visszafogta eltáncoló lovát.

– Melyiktek meri mondani: én ugyan nem!

Szigetvár egybegyűlt, maradék népe már ott térdelt előtte.

Papjuk a fejét csóválta. A kapitányt féltékenyen nézte.

– Mert a ti véretek még nem lett a tiétek. Apátok, Anyátok vére az. Hazátok szent öröksége.

A ti adósságotok szégyen fejeteken, ha nem meritek most beváltani azt.

Aranyá válik a ti szent véretek, ha tartozásotok nem vagytok gyávák a hazának törleszteni.

Mert ti mind ezt a hont életre keltitek, ha bátrak lesztek velem a törökre rontani. Apátok, Anyátok vérenek szent aranycseppjeivel hazánkat menteni!

Akiknek gyermeke, családja megmaradt, életét továbbadta az. Utódát kiváltotta az. Aranyá váltok, az ő aranyukká, akik Magyarországotokért, az ő életükért haltok!

Mert nem tisztességért, nem dicsőségért haltok. Hanem, mert nincs nagyobb annál, aki életét adja barátaiért. Ezt cselekedte az, akitől a ti bátorságotokért az örökségetek kapjátok. Örök életeteket.

Ahonnán az ősök tekintenek most rátok. Hányan adták magukat, gyöngy jövőjüket családjukért, hazájukért!

Akik belátták, az idő a lelkükben nem összeadható. Egyik nap a másikára nem rárakható.

Válasszátok emlékezetetek legszebb napját. Legbecsübb óráját.

Ez legyen a ti életemek.

Az a nap, az az óra az örökben ragyog. Onnan soha el nem vész. Erre gondoljatok!

A bán száz-száz aranyat dolmánya bélésébe jobbról is, balról is bevarratott.

– Legyen méltó jutalma annak, ki végezni bír velem!

A jó Czománét magához hívatta.

– Czománé, lelkem, egy kis kézimunka lenne..., tudom, ügyesen bánik a tüvel.

– Atyaisten! Mire készül, kapitány úr...?

– Helyesen mondja, lelkem. Készülök, de készen nem vagyok.

A vár kápolnája előtt hosszan toporgott, mire súlyos léptekkel végre benyitott.

A padokban néhány itthagott, összeszáradt vénasszony imádkozott. Amint meglátták oltárhoz térdeplő alakját, keresztet vetve, sietve hagyták el a kápolnát.

Mégsem illendő...

Zrínyi Miklós bán alighogy letérdelt, egyből fel is állt. A padsorok között gyötrődve sétált. Az apró helyiségben mondandóját még el sem gondolhatta, máris fordulhatott. Alá s fel – egyre veszettebbül járt. Összetaposta az egész kápolnát. Fordultában kardja az oszlopba, a padokba akadt. Önnön belső ketrecében, mint frissen befogott nemes vad forgolódott.

– Hogyan is bízhattam ebben. Magamra zártam ezt a nyomorult aklot. És az egész környéket beterettem! Itt biztonságban vagytok!

Micsoda kelepce. Szulejmán teljes hadinépe.

Nem kellett volna engednem ide családokat. Megsajnáltam őket. A gyermekeket, az asszonyokat, ahogy apjukba, urukba kapaszkodtak. Gyenge voltam. Bűnöm, hogy ittvesznek. Ha a várból kirentok harcossámmal, talán megengesztelem az ellent. Beérik azzal, hogy bennünket lekaszabolnak. A vár maradéka rabként elhurcolva még megmenekedhet. Kellenek hírvivők is. Dicsőségük szétkürtöltetéséért ezzel nem fukarkodnak.

Most körbe-körbe, a falak mentén halad. Akár börtönében a rab.

– Aztán a mesteremberek. Bognárok, kovácsok, pécek. Egy-két lovászfű – tűnődött –, ilyenek nekik is kellenek. Ők akár itt is maradhatnak. Hanem az asszonynép. Azokkal mi lesz. Meg az apróságok...

– De mit akart velem az Isten?! – ordított. A szűk boltozat még csak nem is visszhangzott.

– Ha kitörök vitézeimmel. Igen. Csak ezt kérem az Istentől. Ebben segítsen. A bentmaradtakért fogadjon el, elégeljen meg ennyi áldozatot!

Mikor a kápolnából az egyetlen fénybe kilépett, a füle megint zúgni kezdett. Az ágyúzásokkal szerzett régi baja volt ez.

– Jó jel! Már zúgnak értünk a harangok...

Az anya csak forgolódott az ágyán. Hallotta urát, álmának tusáját, keserves vergődését.

– Még ne...! Még ne kelljen, Jancsikám...!

Az asszony felrázta.

– Álmodban kiabáltál...

Az a párnába fúrta verejtékben úszó homlokát.

De már felébredt. Bámult bele a sötétbe utolsó éjszakáján.

– Olyan szépen beszélt a kapitány... – kezdte a párja, ahogy az asszonyok szokták. Úgy szólt, ábrándosan, mintha valami városi színházról számolt volna be.

– Szépen. Könnyű neki. – A férfi csak nézte a feketeséget. Odakint mély felhők lehetnek.

– Miért lenne könnyű...? – Nem láthatta annak keservvel meggyűrt arcát.

– A családja Csáktornyán. Vagy még annál is meszebb. Ott biztonságban tudhatja őket. De én hová rakjalak immár titeket?!

– Ne aggódj, kedvesem. Vigyáz ránk odafönt az Isten.

– Odafönt! Ti, asszonynép, mind ezt mondjátok! Hát én ezt a nagy vigyázást idelent nemigen tapasztalom!

Szigetvár papja egész éjjel virrasztott.

Az atya okos ember volt. A hite is megvolt. Szentbeszédeivel legszívesebben átseperzte volna a mennybe az egész hallgatóságot. Sűrű volt igehirdetése, igazságtól terhes. A szívekre is kiszámítva gondolt. Az ésből indított – végül a szívekbe hatolt. Szerették. Megértették.

Josef Kriehuber litográfiája Moritz von Schwind nyomán: Zrínyi kirohanása, 1566, papír, litográfia, 1820-as évek (MNM, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

A pap életében először komolyan elbizonytalanodott.

Igehirdetései mindig is követték hitét és logikáját. De ez a legutóbbi... A kapitány beszéde is megzavarta. Rá akart tromfolni. – Valami itt nem pontos. Hogyan is vágatom az ellent, ha a Megváltót követem? Megnézheti magát az a katona, aki csak egyik orcáját is ütésre odafordítja. A harcoshoz nem illik ez a regula. Ne álljatok ellent a gonosznak. Lélekben.

Egyénként. Úgy, rendben. De nem hazád védelmezőjeként! Ha egyáltalán nevezhetem gonosznak az ellent. Még csak nem is máshitúségéért kell megölnöm.

Meg aztán ott van maga a természet. Önpusztítása nélkül a működésre képtelen. A Teremtő gondoskodik róla, hogy egyik a másiknak tápláló falatkája legyen. Amit a farkas otthagya, rárepül holló, keselyű. Ami már amaznak sem kell, szorgos hangyák ezrei lepik el. Amit meg ők is meghagynak, porrá, televényyé válik. Növények tápjává.

És maga a szépsége. Vadak, madarak fenséges formája, gyönyörködtető gazdagsága. Alakjukat a másik öldöklésének képességéből nyerik.

– Bűnbeesésünk a magunk formáján nem változtatott... legalábbis, az Írásból erről nem tudok. Az almába éles fogunkkal haraptunk.

Megoldás most nem lesz – és a várfalról a sötét mélységbe tekintett.

Ezek ott, alatt, mint egyetlen óriástüdő szuszogva fujtattak. Egybealudta magát a félelmetes sereg.

Egyszer a mestert Szulejmán a sátrába behívta.

– Ne hajbóklássz itt nekem...! – a vállánál megragadva a vastag párnákba nyomta. Ő maga is visszault alakját még őrző selyemvankosaira. A várra mutatott.

– Úgy mondják, te sok mindent látsz. Arról is tudsz, amit az idő a jövőbe zár. Ezekkel hogy léssen? Meddig tartja magát ez a nyomorult túrás? – és leengedte elyengült karját.

Az megérezte, innen nem szabadul. Szulejmán megdöbbenően maga fölé emelte. Látszott megtört arcán, a kérdését már meg is bánta. Ezért hát okosan válaszolt.

– Nem tudhatom, hatalmas szultán. Az én világom nem a földről szól. A föld a tiéd.

– Persze. Az enyém. Ostobaság volt megkérdeznielek.

A sufi mester végképp elveszett. Ha a szultánban visszavillan, hogy magát ostobának nevezte, neki befelgett.

A szultán fáradt és nagybeteg volt. Ha gondolt is effélét, sokkal inkább tudta, e formásokkal többé nemigen lesz dolga.

– Én belátom – folytatta tűnődve az öreg Szulejmán –, mekkora bajt okoztunk, mikor a földet először lerajzoltuk. Absztrakció. Ítélet alá vont észlelés. A haditérképek hamis valósága.

Különös gondolatait végre valakivel megoszthatta.

– Mi – füzte tovább –, akik annyira vigyázunk vallásunkban, hogy ne ábrázoljunk – mert tudjuk, mitől döglök a légy –, erőnket e lemondásokból mérítjük; a térképeinkkel mégis utat tévesztettünk.

Most egészen nyíltan tekintett vendége szemébe.

– Lerajzolod, érted? Aztán odamész, megnézed, és amit találsz, a rajzod után igazítod. Ami nem tetszik: lekaparod. A térkép – maga a kép – a valóság! Megértesz?

Valamit válaszolni kellett. Olyasmit, ami az egyre kellemetlenebbé keményedő vánkosságból innen kiszabadítja.

– Bölcsen beszélsz, nagy szultán. A kép – mert szellemed formálta – mindennél erősebb. Ha innen most kimegyek – kezdte óvatosan –, ugyan hol leszek...? Göröngyök, rögök a talpam alatt, itt egy árok, ott egy patak, véletlenszerű, merre haladjak. De a papíron a vonal! Az nyílegyenes.

A szultán elkedvetlenedett. Mozdulatával szinte kisöpörte.

– Na, eredjél!

Nem aludt el könnyen a bán sem azon az éjjelen.

Asztalához kiült. Hivatalának leveleit már megírta. Családjához búcsúzó sorait korábban eljuttatta.

Csak Egyvalakivel kellett még elszámolnia.

– Ezzel végzem. Szigetet nem tudtam megtartani. Embereimet megvédeni. Lehet – mind itt pusztulnak. De a hazának meg kell maradnia. Hiába, Istenem, hogy így rendezted el, egyik népnek a másikat kell örökös marnia. – Nem adhatom köntösöm, nem mehetek kétannyira! Köntösöm, fegyverem nem is enyém, a testem sem enyém. Nem adhatom utam sem annak, aki elkívánja, csak a hazámnak. Milyen helyesen mondjuk mi ezt. A hazád legyen a házad! Legyen erős fala. Hazádnak legyen ablaka, hogy a világra kiláthass. Legyen ajtaja, aki jó szándékkal jó, azt befogadhasd. Legyen égi teteje, szellemünket védő ernyője, legyen földi alja, jogrend fiainak, lakóinak biztonsága. Legyen bő asztala, meleg fekhelye,

tested ne szűkölködjön, lelked se fuldokoljon benne.

A bán most felállt. Ablakához lépett. Odafent sűrű felhők lehettek. A várban s körötte semmi fény.

– Mekkora sötétség! – Jól megnézte. – Meglehet, utoljára láthatok feketeséget.

Asztalához visszabotorkált.

– Aludjam át e pár, maradék órát?!

Éltető, frissítő napfényre ébredt. De már nem volt rá idő.

Hogy a sufi mester az idő, a tér rejtekébe látott, azt a szultán helyesen gondolta el.

A mester áfiumfüstös álmában sokszor átrepült a váron; látta odakünt, a mezőkön szorgoskodókat, és bent, a templomból kiáradó megáldottakat, látta a vár békéjét.

Szelleme bejárta a kedves környéket, a szelíd dombok, lankák között felfénylő, égő életet. Naptól aranylós, pihés tarkójú kisfiúk szaladtak-futkostak a réten; kéktorkú, tarka gyíkokat fogtak, ingecskéjükbe rejtették karmolászó lábú kis foglyaikat; kislányok vadvirágból egész bokrétákat szedtek, hajukba fehér koszorút fontak-kötöttek; öregek betelő lélekkel múltjuk elé kiültek, száraz szemmel nézték az utcájukba téréket, a sürgő-forgó, öröknek tűnő színes életet.

De nemcsak a vár áldott békéjét látta.

Látta a vár felbolydult népét omló falak, lobogó tetők alól hiába kifutni; a tűzből a tűzesőbe, ágyúgolyók elöl nyilak záporába jutni; látta bent a házban az apát, ahogy egyetlen fiát már törével öleli – kicsi fiacskám, Jancsikám kedvesem, mindenem, nem kell többé félned –, és könnyűvé vált csepp testét a húgai mellé fekteti; látta az anyát tébolyodottan magát az ura elé vetni: – engem is!

És, mikor a bán az apával jobbán, maradék emberével kitört a nyomorult fészekből, mint egymáshoz láncolt ágyúgolyók, mint sűrű kartácseső vágattak egymás nyergét, karját fogva-szorítva; akaratukban egy tömbbé válva; a szpáhik, janicsárok előbb csak megnyíltak, engedték őket kegyetlen testükbe maguk közé hatolni; de már a felbátorodottak a szélen robotgát hosszú lándzsáikkal oldalba szurkodták – mint Vele tették –, nyilaikat hátukba célozták; és mikor mélyen, a legsűrűbbjében megrekedtek, csak ott rontottak rájuk, ezrével törtek a dicső négyszázra; vérük patakzott, alattuk a vörös sárban csúsztak-vergődtek

a tajtékzó, remegő izmú lovak, gyönyörű hátasaik a vérgőzben fuldokoltak.

A sufi mester a tenyerébe támasztotta arcát, eltemette látását – a világ benne vakká változott; de látta még, ahogy a dolmány a bánon testével együtt felhasad; a bevarrt száz arany vére permetjével csillagesőként hullik a földre – arannyá vált a vére! –, egy szpáhi rettegve borult le előtte; és még azon órán Zrínyi Miklós bán levágott fejét a fővezír a halott Szulejmánnak pompás sátra előtt felmutatta – alant, mint tengerár harsogott, zúgott az Allah Akbar; mikor hitük sem választhatta őket el, a két fej oly közel-

ről tekintett egymásba – a látás a látást már az Örökben látta –, így történt meg ezeröttszázhatvanhat nyarán hős Szigetnek várában, az egyetlen Isten akaratában.

A sufi mester beleborzongott. A kegyetlen kép benne lassan oszlott.

Szemét felnyitotta. Idegenül tekintett le a ronggyá tett várra, a körülötte tarkálló-sürgölődő veszedelmes sokaságra.

– Ez még csak a kezdet. Allah türelmes. És szelleme már az idő tágasságát járta. Talán, négyszáz vagy ötszáz év múltán... úgy, kettőezer tájékán.

Vanyúr István: „Civitas Invicta”. Szigetvár, a leghősiesebb város, 2014 (Mánfai György felvétele)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Szellembeszéd

Csontváry Zrínyi kirohanása
című festményéhez

*Írni, mint volt, ma ki lenne képes?
Az emléktár zárolt, a nyelv tehetetlen.
A látomás manáján csak festők élnek,
kik közbenjáróval bírnak az egekben.*

*Csontváry csöndjét feltörtem egyszer:
drámámmal küszködött már napok óta,
de vívótőr lett most az ecset kezében,
s színeit ész nélkül döfködté, szórta.*

*Oda tett engem, mint holmi pojácát
Szigetvár szomorú színpadára,
de hogy a holdat leszakíthassam,
a varázsigt már nem adta számba.*

*A pogányból dúsan dőlt a mocsokszó –
bár sárkánytorokkal üvöltött volna!
Forogjon el már e nyomasztó színtér,
hadd következék a valódi torna!*

*Jézus Allahal jegyzéket váltott,
magzathalált halt így is a béke.
A mi Megváltónk magába roskadt,
s bánattal bámult öt nagy sebére.*

*Itt a köveknek is kínjai lesznek,
a bazalt visszaréved láva-korára,
a varjak a maguk módján temetnek,
de megpihenni, jaj, nem lelnek ágra.*

*A pokol ura már rohamot rendelt,
fegyenceit mind a vár ellen küldte,
a Halál a had élén díztörökben
jön, s táncoltatja ménjét a kürtre.*

*Lendülnek mindjárt a boncsokos zászlók,
a szablyák vijjogva egymásnak esnek,
szépen ürülnek a megnyitott vénák,
a vasalt lólábak vérhabot vernek.*

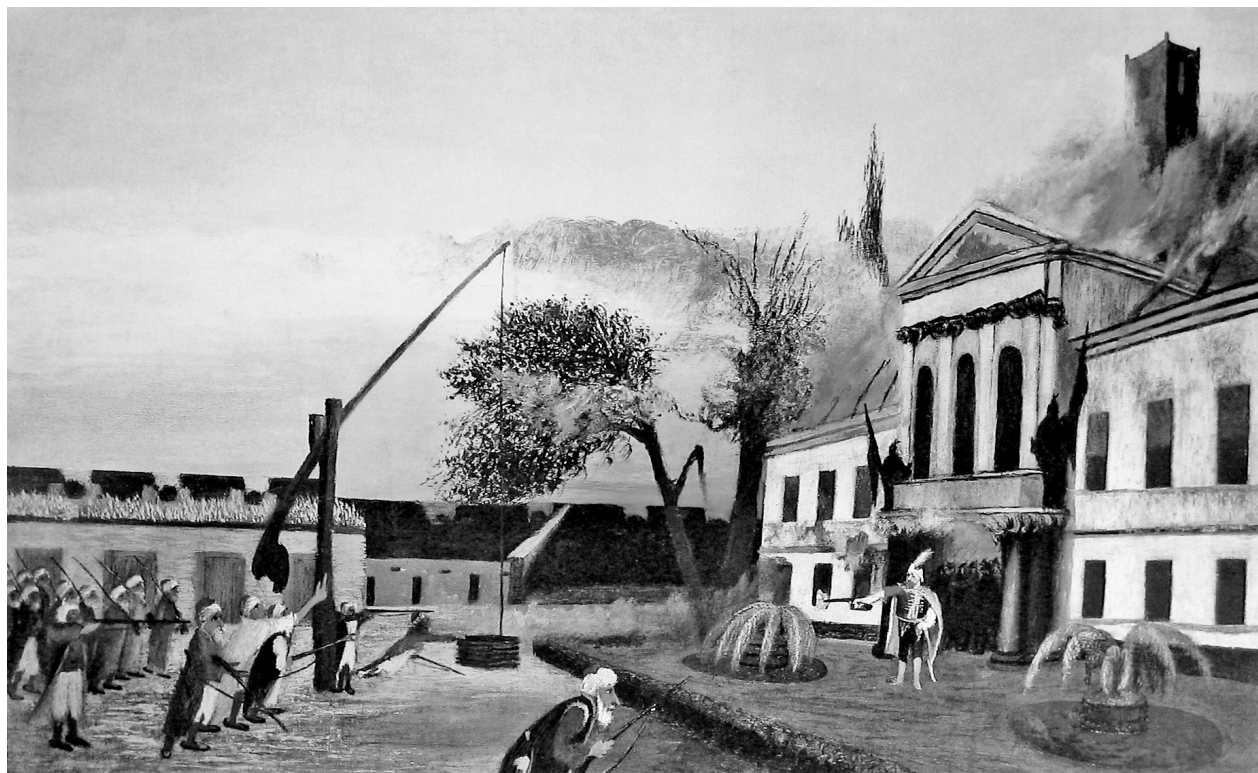
*A Halál torkának ugrottam ottan,
de magát az ördög megsokszorozta.
Szerecsenjei kordonba fogták,
kölykeivel kelhettem csak birokra.*

*Szívekbe szaladt, belek közt viháncolt,
csattogva csonkolt a jó damaszt penge,
ám villant s robbant valami szemközt,
s én megérkeztem a totális csendbe.*

*Kisboldogasszony maga jött értem –
láncon acsargott még csak az este.
Megmosta tündöklő lábát a vérben,
fejem izsóppal bélelt kosárba tette.*

*A lenyugvó nap még visszahanyatlott,
s nyugtázhatta: már gyolcsban a lelkem.
Felleg rogyott az üszkös romokra,
de én már Uramban békére letem...*

*Magyarjaim, ha felemlegettek
úgy négyszázötven esztendőök múltán,
legyetek résen. Új áfiummal:
kolduló haddal vonul fel a szultán.*

Csontváry Kosztka Tivadar: Zrínyi kirohanása, olaj, vászon, 1903 (Csontváry Múzeum, Pécs)

IRCSIK VILMOS
A kontingens

1.

Az elnöklő polgármester áttért az utolsó napirendi pont ismertetésére: Kapjon-e Szulejmán szultán szobrot a főtéren, továbbá a szobor mellé újítsák-e fel a minaretet és a dzsámit, a minaret és a dzsámi mellé pedig építsenek-e éttermet és török kávézót? A terv már jó ideje izgalomban tartotta és megosztotta az egész várost. Vitaindítóként a javaslat előterjesztője hosszan ecsetelte elképzeléseit, végül drámai hangon így fejezte be:

– A szavazás előtt felhívom tisztelt képviselőtársaim figyelmét, hogy a szobor és a hozzá csatlakozó létesítmények új munkahelyeket teremtenek, életre keltek, sőt, fellendítik városunk rég pangó idegenforgalmát, különös tekintettel a korlátlan piaci lehetőségekkel kecsegtető török turistákra. Tartsuk intő jelnek, hogy a török miniszterelnök éppen ma Budapesten tárgyal, így döntésünk a nagypolitikát és a két ország jövőbeli kapcsolatait is meghatározza. Aki elfogadja az indítványt, a jövőnkre szavaz, aki elutasítja, a jövőnk ellen. Ne feledjék, rajtunk a világ szemel!

A drámai befejezésnek lett is foganatja, mert az indítványt elsöprő többséggel, tíz igennel egy nem ellenében elfogadták. A polgármester megkönnyebülten felsóhajtott. Attól félt, hogy egy estebe nyúló, meddő perpatvar miatt esetleg lemaradhat a hatkor kezdődő kézilabdameccsről, pedig micsoda derbi lesz az, napok óta mindenki erről beszél az egész országban, és ő is csak protekcióval tudott jegyet szerezni. Meg ez a tíz–egy sem rossz előjel! Ilyen kezdéssel biztos meglenne a győzelem. Ám az egyetlen ellenszavazó, a testület egy szem független képviselője nem hagyta annyiban a dolgot, és törvényes jogával élve szót kért.

– Tisztelt képviselőtársaim! Nekünk mindenképp előtt Zrínyi Miklósnak, városunk hős védőjének emléket kell ápolnunk, nem pedig a hódító török szultánét. Éppen ezért nem támogatom sem a szobor felállítását, sem a csatlakozó létesítmények építését. Előbb újítsuk fel a várat, és ha az majd régi fényében pompázik, el lehet gondolkodni rajta, hogyan illik a képbe a minaret, a dzsámi és egy Szulejmán-szobor, hogyan lendítsük fel az idegenforgalmat és a magyar–török kapcsolatokat. Éppen ezért az ügyben ki kell kérnünk a helyiek véleményét, és népszavazást kell tartanunk.

– Már megint egy népszavazás! – hurrogták le többen is.

– Akkor lássuk, de szaporán! Ki van a népszavazás ellen?

A kezek a magasba emelkedtek, a polgármester gyorsan számolt:

– Megállapítom, hogy a testület tíz szavazattal egy ellenében elvetette a népszavazás kiírását.

A független képviselő felpattant:

– Szégyen, gyalázat, amit művelnek! Zrínyi és a többi szigetvári hős forog a sírjában!

Ebben a pillanatban a folyosó felől zaj és dulakodás hallatszott, majd nagy robajjal kivágódott az ajtó, kivont karddal tíz-tizenöt ember rontott be, maguk előtt terelve a portást és a két lefegyverzett biztonsági őr.

– Én mondtam nekik, hogy ennek súlyos következményei lesznek – magyarázkodott a portás, akit egy marcona fickó taszigált maga előtt, rászegezve a kardját. A többiek hátul maradtak, és elállták az ajtót.

– Kuss, te hatökör! Mikor fogod már fel végre, hogy Szigetvár ura előtt állasz? – lépett elő egy másik jövevény, és a különös társaság közepén álló vezetőjükre mutatott. Ez kócsagtollas sisakot, vörös dolmányt, vörös mentét, csuklóján arany karperecet, oldalán aranyhüvelyes kardot, lábán sárga szattyánbőr csizmát viselt, és nem óhajtván belefolyni a kicsinyes csetepatéba, foghegyről, leereszkedően csak ennyit szólt:

– Radován, olvasd fel nekik az ultimátumomat!

Te jó ég! Ezek már megint feltámadtak! – villant át a polgármester fején, akinek Isten a hivatala és a kézilabda-örület mellé némi ész is adott, így középiskolai tanulmányaiból homályosan felrémlett benne valami regény, amelyben ehhez hasonló eset történt, de se a cím, se az író neve nem ugrott be neki. A képviselők viszont teljesen megzavarodva azt pusmogták egymás között, hogy ez a Radován alighanem a szóvivő, és hogy akkor a sisakos valami nagy fejese lehet. Csak biztosan álcázza magát.

Közben kilépett egy fiatal, diákforma alak, kezében nem karddal, hanem papírtekerccsel, és a tekercest kigöngyölítve a polgármesterhez fordult:

– Te vagy itt a városbíró?

– Úgy is mondhatjuk...

– Akkor hát, halljad! Én, Zerénavári Nicolas comes Zríni, közönséges nyelven gróf Zrínyi Miklós, Szigetvár ura, horvát bán, királyi tárnokmester, Tolna és Baranya vármegyék főispánja et cetera, et cetera,

tudomást szerevve galád tervetekről, fővesztés terhe mellett megtiltom, hogy Szigetváron a pogány ebnek bármilyen szobor, minaret, dzsámi vagy kávézó állíttassék. Aki parancsomnak ellenszegül, annak a vár piacán feje vétetik. Punktum. Kelt anno domini... Milyen esztendőt is írunk?

– Kettőezer-tizenhatot.

– Nahát, hogy eljár az idő! Szóval kelt anno domini 2016. Megértetted?

– Meg, meg. De ha már egyszer megszavazták, akkor én nem mehetek a magam feje után – felelte a polgármester kissé megszeppenve, elkedvetlenedve, és egyre inkább megbarátkozva a gondolattal, hogy a kézilabdameccsnek végérvényesen lőttek. – Nekem a jog és a törvény parancsol.

Erre már a sisakos is közbelépett:

– Ki most a király?

– Nincs király.

– Hát akkor ki a palatinusz?

– Hogy tetszett mondani?

A palatinusz az egy strand...

– Ejnye, de nehéz a fejed!

Ki parancsol az országban?

– Parancsolni nem parancsol senki. A jogért és törvényért a miniszterelnök a felelős.

– Hol találni azt a... Hogy is hívják? Miniszterelnököt.

– Budapesten.

– Milyen furcsán beszéltek. Szóval Buda várában. Akkor hozasd ide nekem, de tüstént! Gróf Zrínyi Miklós hívatja! – és nyomatékkal aranyhüvelyes kardjához nyúlt. – Ha jól számolom, az legalább kétnapi járóföld. Addig innen nem mozdulunk egy tapodtat se. És ti sem! – fordult a nyugtalanul fészkelődő képviselőkhöz.

– Megsimogassam őket egy kicsit? – kérdezte a marcona alak.

– Nyughass, Péter! Csak, ha nem értenek a szóból.

De nagyon is értettek, és attól fogva szinte mukanni se mertek. A megrémült polgármester pedig a válságvonalon rögtön felhívta a miniszterelnökséget, ahonnan némi várakozás után jelezték, hogy a rendkívüli helyzet, a túszejtés és az ügy nemzetközi vonatkozásai miatt a miniszterelnök török kollé-

gája társaságában két órán belül a helyszínre érkezik. Zrínyiék sokáig ámulva figyelték, hogy egy ember beleszól valami kagylóba, és úgy handabandázik magában, mint valami félnótás falubolondja. Hiába magyarázták nekik kézzel-lábbal, csak nehezen fogták fel a dolog lényegét. Közben maga Zrínyi a névtábláját nézegetve odalépett a független képviselőhöz, akit már korábban is többször barátságos pillantásokra méltatott.

– Úgy! Hát te emeltél szót értem, és szavaztál a Szulimán szobra ellen. Derék dolog, nagyon derék! Meg foglak jutalmazni érte. Hiába, a vér nem válik vízzé. Biztos annak a Mátyás Györgynek az ivadéka vagy, aki az ostrom előtt elesett az Óváros védelmében.

A képviselő csak hebegett-habogott a megtiszteltetéstől, és valami családfát emlegetett, ami szerint az egyik őse tényleg ott volt a várvédők között.

A polgármester a fásaszó munkanapra és a váratlan vendégekre való tekintettel a reprezentációs költségek terhére

hideg büfét, bort és kávérendelt. A hangulat kezdett oldódni. A kíséret tagjai ugyan továbbra is éberem örködtek, a tágas, zárt udvarra nyíló ablakokhoz is külön embert állítottak, de közben vígan ettek-ittak, lakmároztak, kóstolgatták a feketelevest, és folyton ott legyeskedtek a két felszolgáló lány nyomában. Erre a többi képviselő is felbátorodott, odagyűltek Zrínyi köré, azt bizonygatva neki, hogy ők nem úgy gondolták ám, csak hát más időket élünk, a török már nem ellenség, és rég kitakarodott az országból.

– Pontosan mikor?

– 1686-ban – válaszolta szolgálatkészen a független képviselő, aki a legtájékozottabb volt a történelemben.

– Akkor még sokáig latorkodtak itt. Most meg szobrot akartok állítani nekik? Megvesztetek? Mivé fajult ez az ország!

Telt-múlt az idő, és egyszer csak felrikkantott az ablaknál álló őrszem:

– Hű, a nemjóját! Mekkora szitakötő! És emberek szállnak ki belőle.

Zrínyi-címer

Erre az óvatosságról, az evésről-ivásról, feketelevesről és a lányokról megfeledkezve a többiek is az ablakhoz tódultak, hogy szemügyre vegyék a furcsa jelenséget.

– Semmi baj! – nyugtatta meg őket a polgármester. – Nem szitakötő az. Megérkezett Pestről a helikopter.

A miniszterelnök először is bocsánatot kért a gróf úrtól, amiért egy meggondolatlan döntéssel megzavarták négyszázötven éves nyugalját, mire Zrínyi nagy nevetve hátra veregette, kópénak nevezte, és felajánlotta neki, hogy Miklós bátyámnak szólítsa. Majd az így kialakult teljes bizalom légkörében elengedték a túszoikat. A független képviselő szívesen maradt volna, de nem tartottak igényt további szolgálataira, a polgármester viszont az órájára pillantva hanyatt-homlok a kocsijához rohant, hogy legalább még a második félidőre odaérjen. Az is valami.

– Hajrá, magyarok! – köszönt el tőle a miniszterelnök. – Ha nincs ez a halaszthatatlan ügy, én magam is szívesen mennék.

Zrínyi emberei a tárgyalás idejére kimenőt kapva, a büféslányok nyomába szegődtek, akik büszkén vonultak velük végig a sétálóutcán, ahol lépten-nyomon leszólították őket, és az után érdeklődtek, hol lehet ilyen frankó szerelést kapni.

Odabent, a városházán pedig megkezdődtek a hat-szemközti tárgyalások. Zrínyi bizalmatlanul méregette a harmadik felet. Ennek még a szeme se áll jól, le se tagadhatná, hogy török, gondolta magában. Hasonlít is Szulimánra, ugyanaz a fajzat, éppen olyan rókaképű. Csak más ruhát visel. És ráadásul egy szót sem szól. Álnokul hallgat. Valami áfiumot forgathat a fejében. Jó lesz vele vigyázni. A kis mokánynak viszont olyan az arca, mint a nyitott könyv. Persze, magyar létére is lehet huncut, azok is sokszor csapdába csalták. De ez talán nem. Most éppen azt bizonygatja, hogy a kétoldalú kapcsolatok miatt igen kényes a dolog, és a történelmi megbékélés érdekében tekintettel kell lenni a másik fél érdekeire is. A szoborállítást, az étterem és a kávézó építését mindenesetre nem javasolja, a dzsámi és a minaret felújítását viszont igen. Hiszen azok már négyszázötven éve is ott álltak, nem igaz, Miklós bátyám, azok még a ti időtökben épültek, meg aztán ők is kegyelettel ápolják Rodostóban Rákóczi emlékét. Vajon mi az ördög lehet az a Rodostó, és hogy került oda egy Rákóczi? De csak azért se kérdezi meg, nehogy ez a pogány valami faragatlan tuskónak tartsa. A töröknek viszont

éppen erre jön meg a szava, sőt, élénken helyeselni kezd, aztán már a nyelve is megoldódik. A tolmács ugyan fordít, de amúgy is szinte mindent megért. Csak mi az a kontingens? Mert arról beszél ez a kutyafejű. Hogy jól jönne a térségben egy magyar kontingens az iszlám állam elleni háborúban a keresztény városok védelmében. Akkor eltekintenének az étteremtől és a török kávézótól, sőt, ők maguk pénzelnék a minaret és a dzsámi felújítását is. A kis mokány kérdően néz rá:

– Mit szólsz hozzá, Miklós bátyám? Így a kecske is jóllakna, a káposzta is megmaradna. Éppen egy tizenöt fős kontingens felállításáról tárgyaltunk a miniszterelnök úrral, amikor hírt kaptunk az... az akciótokról. Ti pont annyian vagytok, ugye? A szoborra pedig majd visszatérünk.

Hogy mit szól hozzá? Harcolni az iszlám ellen? Keresztény városok védelmében? Hiszen ezért élhalt az embereivel együtt. Nem hitte volna, hogy négyszázötven év múltán még egyszer része lehet benne. Azt a minaretet meg a dzsámit pedig csak újítsák fel, hadd fogyjon a török pénze. És ezzel már meg is van az alku. Egymás tenyerébe csapva felállnak az asztal mellől, a kis mokány elégedetten felélegzik, a török ravaszul somolyog, mintha valami nagy diadalt aratott volna, pedig ha sejtené az igazat, ha sejtené, hogy milyen jót tett vele. Az a kutya Szulimán forogni fog a sírjában, ha megtudja. Márpedig megtudja, mert itt kell neki feküdnie valahol, a városháza közelében. Ők is könnyen idetaláltak. És hogy majd a szobrára is visszatérünk? Persze, hogy visszatérünk. Úgy négyszázötven év múlva. Most már csak az embereit kell összeszedni. Nehogy elbitangoljanak valamerre. De felőlük nyugodt lehet. Pontosan itt lesznek, amire megparancsolta nekik. Rendre vannak szoktatva. Addig kikíséri ezt a kettőt a szitakötőhöz, menjenek Isten hírével, utána lepihen a városbíró kerevetjén, amit már előkészítettek neki. Fárasztó volt a mai nap. No meg az ötvennyolc év. Vagy öt-száznyolc? Aztán holnap útra kerednek. Valahová török földre. Szóval, ha nagy sokára, de mégiscsak kiüzték őket innen. Micsoda élvezet lesz az, a saját földjükön harcolni ellenük! Úgy látszik, egymás torkának estek. Egymást marják. Annál jobb. Majd segít nekik egy kicsit.

2.

Két hétbe került, amíg minden formaságot elintézték. Akkor jött értük a szitakötő. A városháza előtti téren

szállt le. Búcsúztatásukra megjelent az egész képviselőtestület, élükön a polgármesterrel, aki nagyon meg volt elégedve önmagával, na meg a további fejleményekkel is. Hogyne, hiszen úgy ment minden, mint a karikacsapás! Miután Zrínyiék szerencsésen elrendezte, még az első féldió végére sikerült odaérnie, ráadásul pontosan kilenc góllal nyertek. Annyi bőven elég lesz a visszavágóra. A búcsúbeszédet a független képviselő tartotta. Meg kell adni, nagyon szépen beszélt. A legvégén vette magának a bátorságot, és Zrínyi nyakába borult, mire az viszonzásul alaposan megropogtatta a derekát. Eljött a két büféslány is. Az egyik Radován diáktól, a másik a marcona külsejű Patacsics Pétertől búcsúzott, akikkel az eltelt tizennégy napban ugyancsak összelepedtek. Aztán a szitakötő körben cikázó szárnyakkal felemelkedett a magasba, tett egy kört a városháza fölött, meglódult, és pillanatok alatt eltűnt a magas házak rengetegében.

Attól kezdve már csak az újságban, a rádióban meg a tévéhíradóban hallottak róluk. Először azt, hogy a szíriai Hormsz tartományba, a keresztény Karaitin városának védelmére vezényelték őket. Aztán azt, hogy milyen hősiessé helyezték, és hány sikeres üt-

közetet vívtak. Majd azt, hogy a szövetségeseik cserbenhagyták őket, az iszlamisták pedig ostromgyűrűt vontak a város köré.

– Ki fognak rohanni! Meglátjátok, ezek megint ki fognak rohanni! – kommentálta kétségbeesetten családja körében az eseményeket a független képviselő, aki soha egyetlen, róluk szóló hírt nem mulasztott el.

És úgy is lett. Amikor már minden vizük és élelmük elfogyott, Zrínyi a terepszínű egyenruha helyett vörös dolmányt és mentét öltött, a kék sisak helyére feltette kócsagtollas sisakját, csuklójára az arany karpereceket, a surranó helyett felhúzta sárga szattyánbőr csizmáját, felkötötte aranyhüvelyes kardját, zsebébe a napi devizaárfolyam szerint száz aranydukátnak megfelelő amerikai dollárt rakott, megeskette embereit a magyarok Istenére, nekirohant velük az ostromgyűrűnek, és addig harcoltak, amíg a golyózáporban mind egy szálíg el nem estek. Azután Gábrriel arkangyal gyönyörű szárnyával ismét felemelte lelküket az égbe. Itt, a földön pedig a független képviselő többé sehol nem találta a helyét, és a két büféslány sírva olvasta az okos Radován diák meg a marcona külsejű Patacsics Péter nevét az elesettekről kiadott hivatalos listán.

Somogyi József: Zrínyi Miklós, Szigetvár, 1968 (Mánfai György felvétele)

SZŐNYI FERENC

Zrínyi utolsó imája**Az Atya,**

Ó, magas Isten, igaz pajzsunk, te, ki számtalan órán
 érteni engedted, mily gyönyörű a világ
 – hol madarak csivogó örömetől hangos az égbolt,
 s tarka virágoktól bódul a cifra mező –,
 most hallgasd búcsúm e világtól, halld fogadalmam,
 hű katonád ajkán hozzád száll a fohász
 (lopva, hiszen másképp hogy szökne az égre a csillag?):
 halni fogunk hamarost isteni szent nevedért,
 drága hazánkért, tisztességért, tiszta hitünkért;
 föld, tenger, magas ég látja szerelmes erőnk.
 Vedd, Uram, áldozatunk, hisz tudjuk: templom az ország,
 s benne hitet nevelő oltárkö ez a vár.
 Sok gyönyörű napot éltünk itt, hadakozva, vigyázva,
 ritka napon pihenőt tartva a harcok után;
 még a fülemben a lágy hegedősök, a lantosok édes,
 halk muzsikája, midőn megnyugodott a világ,
 s minden elült odakint, ahol édeni, mély türelemmel
 várta a fű az esőt, tenger a tengelicét...
 Ám a török nem nyughat, örök vérszomja nem alszik,
 újra reánk vezeté Nagy Szulimán seregét,
 gyújtva, rabolva, kevélyen, mindent törve, tiporva,
 mint a dühödt fenevad, Bécset akarva megint.
 Nem tűrhettük e pusztító hadat itt közelünkben,
 rontva kimentünk hát, nem kímélve magunk,
 s merre pogány eb járt, sebesen, sokszor belemartunk,
 tudva: a falka nyomán eljön a farkasidő.
 Ám örömet vállaljuk a sorsot, a csorba szerencsét,
 halni nem irtózunk isteni színed előtt.

*

Bizony mondom, ha már halálra kell mennünk
 s mártírom keresztet a vállunkra vennünk,
 gyöngeség, irgalom ne lakozzék bennünk,
 ma rettenetessé kell magunkat tennünk.

a Fíú

Sok hete már, hogy az ostromot álljuk igaz becsülettel,
 szégyenség sose jött mindez alatt mireánk,
 oltani tudtuk a bős rohamot, fékezni az oszmán
 harminczorta nagyobb számbeli túlerjét,
 Nagy Sándor birodalmát bíró vad Szulimánét
 (mert ne feledjük azért: ő a vezér odaát).
 Próbálkoztak igérni is ám, szabad elvonulásunk
 mint csalafinta zafir, nyelvükön úgy ragyogott,

„Lám, a király se siet mentő seregével”, e szókkal
 ástak volna karót elszánásom alá.
 Én soha füst szavait nem hallom a róka töröknek,
 szívem akár a halál, alkura nem vehető.
 Fogytunk bár mi is épp eleget, nem hagyva a harcot
 szent Fiad és a hazánk szent lobogója alatt.
 Kőfalaink, bástyáink omlanak, ömlik a vérünk,
 belső várba szorult mind, aki még eleven;
 ágyúk, pattantyúk, hadigépek, mesteri aknák
 bontják körben a fal tompa, kövér erejét,
 s közben az égő nyilvesszők gyilkos seregétől
 lángol a padlat, az ég, s már se vízünk, se borunk.
 Látjuk, nincs hova lennünk már, itt nincs maradásunk,
 épületet, palotát mind megemésztí a tűz;
 már csak a lélek tartja magát, a karunk lehanyatlik,
 ám szablyánkat azért el nem eresztí kezünk.
 Még egyszer kitörünk, még egyszer, nem tehetek mást,
 itt van a végső perc: áldd meg e percet, Uram.
 Vár odakint sok ezer dühös ördög, a vad janicsárok
 puszkagolyója s a bős, vért szagoló katonák.
 Gyászba azért sose öltözzék majd senki miértünk,
 hisz rút sorsa fölött nagy diadalt vesz a szív.
 Vége ma lesz igazán a mohácsi csatának, a romlás
 – bár veszedelme betelt – nem vesz erőt Szigeten.

*

Ölni kész fattyait felénk futni hagyja,
 mögülek felindul fúriák csapatja,
 mindeneknek élén száz pokolnak atyja,
 fekete nagy lovát vértóból itatja.

Ám nem ijeszt engem kezektől halálom,
 keresztény lovagként igaz útam járom,
 tetteimet, Uram, mind elődbe tárom;
 ama végső harcot már aliglan várom.

és a Szentlélek nevében,

Boltja alá zömök ágyút vonva, erős feszüléssel
 nyitjuk a vár kapuját, nyílik a csarnok, a sír;
 rajtam a díszruha, mentém két zsebe tömve arannyal,
 rablóim kedvét hogy megelé... De mi ez?
 Mintha a Szentlélek szállt volna szememre, akármit
 látni tudok csodaképp, ott a nyitott kapun át:
 látom a vén Szulimánt már halva, egy éji halottal
 harcolok (ez megemészt, s nem tudom érteni sem...).

Hitben más, de nagy ember volt; nem fáj a halála,
 ám nagysága miatt tisztelet illeti meg.
 Látom Miksa királyt is a hetven ezer katonával;
 tölti magas kedvét, nem gondolva reánk,
 Győrnél vesztegel egyre, nem indul, gyáva a harcra;
 látod, Uram, pedig ő római módra imád.
 Vég Gyula már odalett, oda sem ment senki segítség;
 ezt is látni tudom, s látni világ közönyét...
 Akkor is, egyetlen kötelesség állni a harcot,
 most és minden időn, egymagad állva, ha kell.
 S most teneked kell látnod, Uram, ne takard el az arcod,
 hogyha reánk nézel, mindjárt látni fogod:
 csak köveid, nem templomod omlott össze a bombák
 gyilkos esője alatt. Most viadalra megyünk,
 hűséggel, becsülettel végre legyőzni a győzőt,
 adni örök példát, vivni a csillagokért.
 Öt-hatszáz daliám, ki maradt még, indul a tűzből
 glória fénye felé, hűség vértje alatt.
 Jönnek mind szorosán mellettem; a déli ebédet
 énvelem ették még, ám vacsorálni ma már
 Krisztussal vacsorálnak, ahogy Hunyadink katonái
 Nándor kőfala közt, hősi haláluk után.

*

Idők sok bajától megkímélkezőket
 országunk romlásán megkövérédőket
 rettenetes sárkány csatagépet bőget
 csak egy éjszakára küldjétek el őket

Borzadás vesz akkor hatalmat az elmén,
 sok nehéz harc után igazságra lelvén,
 tudni nagy bánattal, az idő betelvén:
 két vitéz hazámnak holló száll a mellén.

Ámen

Most haragos fegyverrel horvát bán nekiindul,
 s mind a vitézek is ott, nem lankad senki se köztük,
 kartáccsal töltött ágyút miután kisütötték;
 mint a vihar, Jézus, Jézus, gyönyörű nagy erővel
 törnek rá a pogányra, de száz jut mindegyikükre,
 mindegy, Mária, Jézus, előre, az ég dörög, Allah,
 por kavarog, vér fröccsen, füst száll, reccsen a kopja,
 itt a vasas német már rajtunk, Allahu akhbár,
 még, csak azért is, gyermekeinkért, árva hazánkért,
 Jézus, szablya a szablyán, jajszó, robban a löpor,
 Almás hús vize ez, vagy a messzi, a szürke Isonzó,
 édesanyám, ne sirass, odafent már gyűlnek a felhők,
 Allahu akhbár, meddig még, rózsák, örök élet,
 jönnek, töltenek újra a muskétás janicsárok,
 már az orosz pergőtűz söpri a gyér sorainkat,
 bán meglöve lerogy, már Bécsset mossa a vére,
 rettenetes bajvivó szablyát mégsem ereszti,
 vérözön ellőtt lábainál, lángtenger az égben,
 akkor is öl, szúr, vág, míg bírja, nem adja a harcot,
 „Zrínyi, dicsőségünk, végső daliája nevünknek”,
 s még iszonyúbb az üvöltés, Allah, Allahu akhbár,
 Jézus, Jézus, az ég megeredt, a Körúton a tankok,
 bán feje kopja hegyén, angyal jár éjfeketében,
 jaj, hova lett, csak azért is, Jézus, Allahu akhbár,
 Allahu akhbár, Allahu akhbár, Allahu akhbár...

*

Árva madár, mit keseregsz az ágon?
 Nemcsak te vagy elhagyott e világon.
 Nekem sincsen édesapám, sem anyám,
 a Jóisten mégis gondot visel rám.

Zrínyi Miklós halotti portréja, vászon, olaj, XVII. század
 (MNM, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

SZEGEDI-SZABÓ BÉLA
Laterna magica

In memoriam Zrínyi IV. Miklós gróf

1.

Este volt, amikor a vár ablakához intett Alapy Gáspár, nővérem fia.

Odakünn az éjszaka fényárban úszott: lándzsák hegyére tűzött gyertyák világítottak a tüzes síkon.

Különös égi boldogság és fájdalom ostromolta szívemet.

– Csak azt sajnálom, hogy el nem búcsúzhatom a fiamtól – mondtam Gáspárnak, amikor már együtt bámultuk a narancsvörös színekben lobogó tájat.

– György jó helyen van – válaszolta –, Kanizsánál várja a törököt.

Alapy Gáspárt igen szerettem, arcán újra meg újra felismerni véltem drága nővérem gyöngéd vonásait: a kékeszöld szem alatti finom orrot, azt a határozott, de mégis harmonikus arcélt, amely mintha nem ismerte volna a felette lebegő árnyak hatalmát sem.

– Halálom esetén te leszel a várparancsnok – szoltam feléje, majd a szobámba vonultam, egyedül és magányosan, mert úgy hittem, már mindent láttam, amit látnom adatott.

Többre nem, csupán egy pohár vízre szomjaztam. Miután fürdőt vettem, az ágyam szélére ülve sokáig bámultam a méretes olajfestményre, amelyről drága anyám, Karlovics Ilona nézett vissza rám.

Úgy éreztem, még utoljára beszélhetnénk, csak úgy, szavak nélkül, egyberingó tekintetünk néma és mondhatatlan ízével.

Felrémltettem a múlt: hajnali párákba vesző, illatos rétek, visszhangos barlangok mélye a szakadéokban, búzamezők ringása, vörös pipacsok, amelyek, mint vérnek foltjai virítanak a végtelenbe játszó kalásztenger mellkasán, a tenger azúrkék, vízszintes oszlopai, amelyek bikaként rúgják fel magukat a viharos habokból.

S hirtelen, mintha elszökött volna mellőlem az ébrenlét, álmodva néztem magam elé: csodálkozva vettem tudomásul, hogy mindenütt átjárható a fal, amely szobámat körülveszi, s hogy bárki bejöhet rajta kopogtatás nélkül.

Csak homályosan emlékszem, hogy Gáspár betarkogott a meleg paplannal.

Odakinn, a vár udvarán hatalmas halomba hordták a fát. Még tompán hallottam a kemény rönkök egymásra zuhanását.

2.

Azt a kis házat, amelyet sokszor oly üzötten kerestem – azon az éjjelen, mély álmomban – meg is találtam, a szigetvári templom mögött. Kívülről takarosnak tűnt, de a szoba sarkában itt-ott pókhálónadékok hintáztak. Ahogy beljebb haladtam, a tér szűkülni kezdett, a végén már csak egy asztalnyi hely maradt. Lábamat összehúzva, összezsugorodva ültem le a székre. A szomszédos falra ovális ablakot vágtak. Ezt a házat sem itáliai építőmester tervezte, gondoltam, majd kardom az ölemben tartva húztam meg magam egy szögletben, amely annak ellenére, hogy nem hagyott túl sok lehetőséget a mozgásra, hordozott magában valami kikísérletezett otthonosságot, az emléket nélkülöző véglegesség boldog *idejét*.

Az ovális résben egy fürgé szempár villant.

Közelebb léptem, hogy leleplezzem. Váratlanul egy mészfehér arcú, ismeretlen alak állt velem szemben, homlokát dörzsölgette, hogy serkentse vérenek lassú áramlását. Szemét lehunyva kétfelől masszírozta kopasz fejét. Sem boldognak, sem boldogtalannak nem látszott. Inkább a bölcsesség billegtette hosszúkás bajszát.

Sajátos módon készítette a kávéját, akár rézedényükben, dzsezvájukban a sztambuli törökök, fölfuttatta a bugyogó vízben, majd az utolsó pillanatban lekapta a rögtönzött tűzhelyről; ez a művelet kölcsönözte feketéjének a szirupos, homoksűrű jelleget. Pörköltkávé-illat szállta meg a szobát.

– Csodálkozol, hogy itt vagyok? – kérdezte.

– Ó, dehogyan, csak a tengert szeretném látni – néztem rá, magamat is meglepve furcsa óhajommal.

– Tudom, mindenki a tengert óhajtja – mondta, majd, mintha mi sem lenne természetesebb, kitérte a háta mögötti, széles, csontfehér ajtót, utat adva a beáramló, déli fénynek.

Legnagyobb meglepetésemre feltárult előttem teljes nagyságában, tajtékos hullámaival az Adria.

– Parancsolj – mondta nyugodtan, és könnyeden odébb lépett.

Szavai, mint a friss dalmát borok, bugyborékolnak.

– Menj, fürödj meg, vedd magadhoz a tengert.

Tétován léptem ki az ajtón.

A tenger, akár a megtelt szenteltvíztartó, pihent előttem, elterülve, hadihajók ringtak rajta, harci zászlókkal díszítve. Dél felől vihar közeledett. Az ég fellegei

vészjóslóan torlódtak odafenn. A hajók mit sem sejtve, csigalassúsággal mozogtak. Különös, bágyatag, vészjósló nyugalom uralt mindent. A vitorkák ponyvai némán rázkódtak a szélben.

Az álmom kis kopasz alakja váratlanul hozzám lépett, megdörzsölte homlokát, majd kis ezüstkanalával módszeresen tisztogatni kezdte zaccos porceláncsészéjét, hosszú, kaméleonszerű nyelvével pedig ki is nyalogatta.

– Ha akarod, jósolhatok – mondta otthonosan.

Maszk mögül beszélt, de bizalmasan, és ilyenkor – akár a kicserepesedett, szikkadt föld – láthatóvá váltak arcán a repedések.

– Ne kérdezd, ki vagyok – szóló nevetve, majd kezembe nyomta kávéját.

Szulejmán! – villant bennem a felismerés, de mire fölnéztem, már sehol sem volt.

3.

Hajnalodott, amikor valaki bejött a szobámba.

Háta, akár egy diófa, hosszú árnyékot vetett a festményre, anyám fali arcát is eltakarva előlem.

Az ablakhoz vonszoltam magam.

Hamvas és viaszos levelek páráltak, csillámlottak a távoli messzeségben. Mégis úgy éreztem, elég, ha csak kinyújtom kezem, ujjam hegyével megérinthetem őket, letörölhetem róluk a szűz harmatcseppeket. Minden mozdulatlanságba dermedt.

– Sajnálom, hogy felébresztettelek – mondta Gáspár bocsánatkérés nélkül, majd sokáig meg sem szólalt, vakon bámult a semmibe.

– Hányan maradtunk? – kérdeztem, közben feléje sem néztem.

Nem válaszolt, inkább töltött egy kupicával.

A mélyben mintha roppant malomkövek gördültek volna idegtépő csikorgással.

– Alig háromszázan – suttopta.

– Miért nem jött segítség? – szóltam. – Miért nem üzen senki? Senkinek nem vagyunk többé fontosak?

Anyámra gondoltam, s az ágyam fölött függő képre emeltem tekintetem: arca úgy ringott fölöttem, akár a tenger a saját, sötétlő mélysége fölött.

– Talán épp most üzen valaki – mondta Gáspár, miközben szeme sarkából engem figyelt.

Aztán lehajtotta a fejét, mint aki cseppet sem kíváncsi a reggelre, arra, hogy feljön-e még a Nap rózsaszín korongja.

Ismeretlen francia mester: Zrínyi Miklós, papír, rézmetszet, 1584 (MNM, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

– Elhagytak bennünket – tettem hozzá alig hallhatóan, mélységes melankóliával, de vendégem valami egész másra gondolhatott.

Felhajtottam a szilvapálinkát.

Érezni akartam az ízét, a földnek ízét, anyámét, apámét és gyermekeimét, régvolt szerelmekét.

– A vár körüli mocsarak és az árkok kiszáradtak – hallatszott újra Gáspár rekedt hangja, de mintha már nem is az övé lett volna. – Nem véd már bennünket senki és semmi.

Ekkor váratlanul letérdelt az ablak elé. Én is melléléptem, és szótlánul összekulcsoltam a kezem.

Egy pillanat az egész, mormoltam magamnak, egyetlen kimerevített pillanat lesz, kőbe véselt ragyogás, amelybe végleg beleégsz, mint ahogy Uccello festményeinek karcsú agarai dermednek bele a halálos vágatába, aztán a kard szélvészként suhanó pengéje a mellkason, az elborzasztó és rettentő fájdalom, a kormos levegőt hasítva mar beléd a felismerés: sikerült átjutnod, mint tú fokán a teve, és ugyanúgy, ahogy betegséged idején édesanyád, a gyönyörű Karlovics Ilona, akár egy fényesre csiszolt, sima kavicsot, úgy vonja majd arcodat tenyérébe az Úr.

Utolsó lobbanó, hajnali gyertya.

Síremlék a szőlőhegyen

Interjú Pap Norberttel

„Akarmint volt, ott veszett Szulimán császár, az bizonyos”
(Zrínyi Miklós)

Szulejmán szultán elveszett síremlékére és egy feledésbe merült oszmán településre bukkantak egy Szigetvár melletti község, Turbék közelében a turbéki-zsibóti szőlőhegy tetején a régészek Pap Norbert, egyetemi docens, geográfus-történész vezetésével. A feltárás azért is tekinthető szenzációsnak, mert korábban több elképzelés tartotta magát azzal kapcsolatban, hogy merre lehetett I. Szulejmán, Szigetvár 1566-os ostromának elindítójának síremléke, ám ezek egyike sem utalt a jelenlegi feltárás helyszínére: némely legenda szerint a turbéki Segítő Boldogasszonynak címzett katolikus templom helyén volt az emlékmű, más legenda pedig az Almás-patak partjára képzelte az elhunyt uralkodónak épített mauzóleumot.

– *Mi indította a kutatókat arra – kérdeztük a kutatás vezetőjét –, hogy ezeken a helyeken kívül végezzenek vizsgálatokat? Hogyan képzelje el az olvasó azt a tágabb földrajzi környezetet, ahol az ásatásokat végzik?*

– Az ásatást a szigetvári-turbéki szőlőhegy tetején folytatjuk, egy olyan helyen, ahol egykor jó rálátás nyílt az ostromlott várra és városra. A mélyben sík, vizenyős terület terjedt ki mocsarakkal. Az Almás-patak akkoriban széles folyóként terpeszkedett, amit még fel is duzzasztottak, hogy védje a várat és a két részből álló várost is. Az erdők sokkal nagyobb kiterjedésűek voltak. A mai táj alig hasonlít ehhez a vadabb, vizenyősebb világhoz: itt ma egy száraz kultúrtáj látható, kiterjedt szántókkal és kertekkel. Kollégáink, Gyenizse Péter, Bognár Zita közreműködésével készült el az a térinformatikai tájrekonstrukció, ami alapján a források geográfiai értelmezését el lehetett végezni.

A kutatás alapötlete egyébként éppen az volt, hogy a források,

amelyekkel a történészek dolgoznak, egy olyan korban születtek, amelynek klimatikus viszonyai, vegetációja, vízrajza nagyon különbözött a maitól. 2012-ben erre a módszertani meglátásomra épült az a kutatási javaslat, ami alapján a török kormány képviselői azt mondták, érdemes finanszírozni ezt a kiterjedt és nagy kutatást, ami így esetleg eredményre vezethet. Történetünk pont abban az időszakban játszódott ugyanis, amit a klímátörténészek csak „kis jégkorszaknak” neveznek, a XVI. század közepétől a XVIII. század közepéig. Ennek figyelmen kívül hagyása a kutatókat eddig több esetben is félrevitte, hiszen a források többféleképpen is értelmezhetők. Ezért gondoltuk azt, hogy érdemes volna egy tájrekonstrukció alapján újragondolnunk az írott források festette táj geográfiai jellemzőit. Így jártunk el, és kiderült, hogy az Almás-patak mente ártéri térség volt, ahova senki nem épített semmit, míg a turbéki Segítő Boldogasszony templom egy vizes mélyedésben épült fel, ahon-

nan nem lehetett látni a várat. Ezzel szemben a szőlőhegyi helyszínnel teljesen jól összeegyeztethetőek a források.

– *Milyen történeti források voltak segítségükre a feltárás során?*

– Elsősorban a Kitanics Máté által felkutatott és elemzett keresztény oldali, vagyis latin, német, illetve magyar nyelvű dokumentumok voltak azok, amelyek a türbe helyének beazonosítása szempontjából kiemelten fontos földrajzi információkat hordoztak számunkra. Ezek alapján vált ugyanis bizonyossá, hogy Szulejmán szultán síremléke a szigetvári vártól keletre, egy óra járásra, nagyjából 4 km-re, magán a turbéki szőlőhegyen található. A Szigetvári Plébánián ezen kívül előkerült egy magyar nyelvű írott forrás is, amelyben régi, akkoriban talán még muszlim bosnyák családok tagjai tanúként mesélték el, hogyan is nézett ki az egykori Turbék zarándoktelepülés. A tanúk arról számoltak be, hogy a „Török Sáncon” belül elkerítve laktak a dervisek a sejkjükkel egy „klastrom formán épített rezidenciában”, szintén a sáncon belül éltek a törökök, míg a sáncon kívül a keresztények kaptak helyet. Más forrásokból azt is tudjuk, hogy ezek a keresztények horvátok, illetve magyarok voltak. Érdekes volt azzal szembesülni, hogy a régi idők tanúinak leszármazottai ma is élnek. A korábbi szigetvári polgármester őseit megtaláltuk a XVIII. századi tanúvallomást tettek között, ahogy Szulejmán leszármazottai is – két oszmán hercegnő – meglátogattak bennünket.

– *Milyen leletanyagot sikerült feltárni? Az előkerült tárgyak és díszítőelemek azonosítása milyen fázisban van?*

A dédunoka által vezetett téli hadjárat térképe. A ló feje fölött Turbék felégetése látszik

Ismeretlen olasz mester: A költő Zrínyi Miklós képmása, papír, rézmetszet, 1664 (MNM, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

– Óriási tömegben került elő az oszmán kori épületek anyaga. Ezen túl sok kerámia, az itt megfordult katonák felszerelésére utaló anyagok, magyar, török, lengyel pénzérmék, a dervisekhez kötődő leletek kerültek regisztrálásra. A feldolgozásuk folyamatos, a régészünk, Hancz Erika munkáját török szakértők is segítik az ankarai műszaki egyetemről (METU): Ali Uzay Peker és Meral Özdengiz Basak.

– *A türbe épületét biztosan sikerült-e azonosítani? Mit őrizhettek ebben a türbében? Valóban zarándokhelyként tekintettek rá az oszmán világban? Milyen további épületeket találtak még a kutatók? Ezeknek az épületeknek milyen funkciót lehet tulajdonítani?*

– Igen. Elmondhatjuk, hogy a bizonyító eljárás befejeződött, a tavalyi évben feltárt épület a türbe volt. Ez egy szimbolikus építmény volt, hiszen a szultán testét Isztambulba szállították, és ma is ott van eltemetve. A türbét a hagyomány szerint az uralkodó eltemetett belső szervei fölé emelték. A türbétet gyakran emelték különösen tisztelt személyiségeknek, az uralkodóház tagjainak és szent életű derviseknek. Az oszmánok valóban egyfajta zarándokhelyként tekintettek ezekre a helyekre, és Szulejmán személyét pedig különösen nagy tisztelet övezte, így nagyon is attraktív lehetett számukra. A türbe mellett számos épület állott, egy nagy dzsámi és egy kiterjedt derviskolostor, az ör-

ség számára pedig laktanya épült. Ugyanakkor tudjuk, hogy karavánszeráj, török fürdő és még más épületek is álltak itt.

– *Az oszmán település a türbe köré szerveződött, vagy már azt megelőzően is lehet számolni a török jelenléttel a helyszínen?*

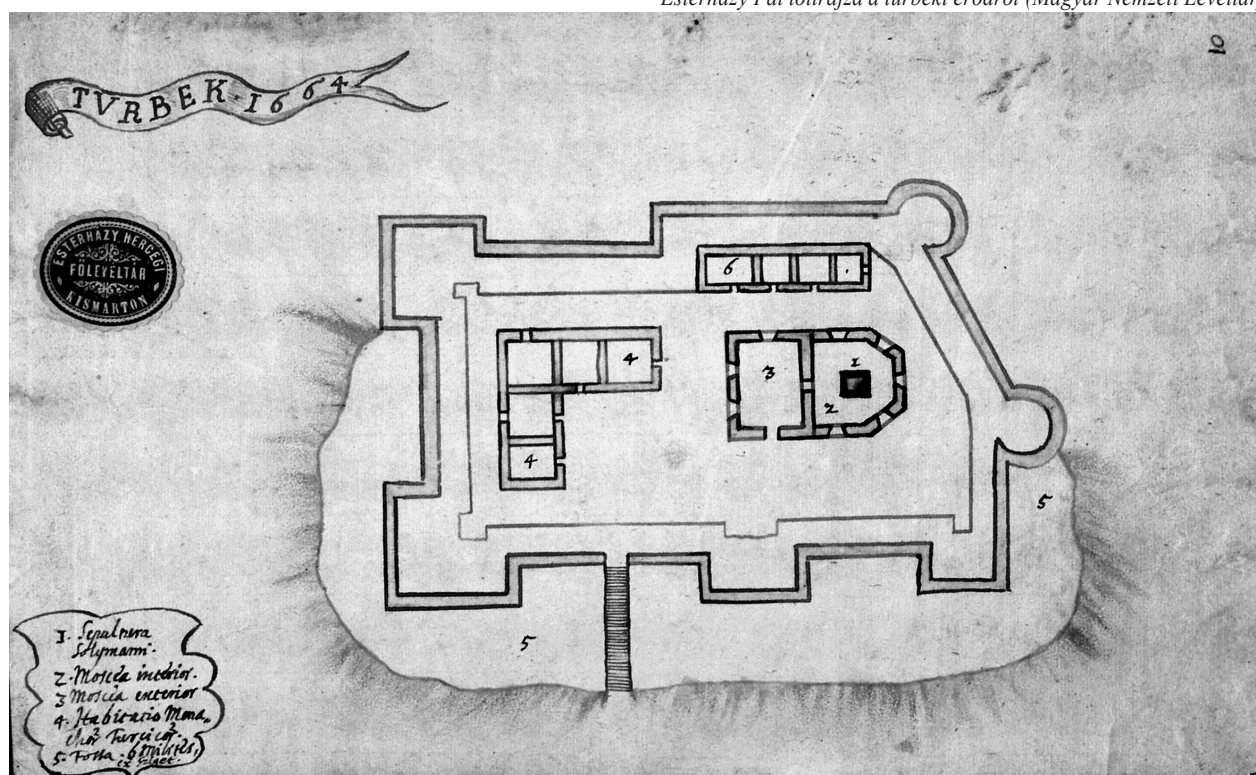
– Turbék egy zarándoktelepülés volt, megelőzően nem volt ezen a helyen más település, így török sem. Egyébként utána sem, hiszen ez ma is csak egy „tanyás” hely, ahol zömmel hétvégi házak, borházak állnak.

– *Számítanak-e a közelben további leletekre? Illetve lehet-e számítani arra, hogy a mostani feltárás közelebb vigye a kutatókat a török ostromlók tömegsírjának megtalálásához?*

A Szulejmán-türbe ásatása felülnézetből

Esterházy Pál tollrajza a turbéki erődről (Magyar Nemzeti Levéltár)

– A lelőhely 5%-át vizsgáltuk át eddig, és már ez is nagyon gazdag volt, a fennmaradó 95%-án is számítottunk további leletekre. Ezen túl távolabbi területeken is kerültek elő maradványok. A tömegsírok azonosítására már korábban is tettünk erőfeszítéseket, de eddig

még nem jártunk sikerrel. Most úgy gondoljuk, hogy a kiterjedt mocsaras térségben a holttestek kezelése nem biztos, hogy olyan logikát követett, mint például egy száraz térszínen. A vizsgálatok nagy része egyébként korszerű eszközöket használó eljárás, távérzé-

kelés, geofizikai vizsgálatok, stb. játszanak döntő szerepet az előrehaladásban. Egyébként a fő kérdés, ami foglalkoztat most bennünket, az a település kiterjedése, tagoltsága, az egyes részek funkciói.

Réger Ádám

„...én így látom és látatom a voltat”
Szigetvár ostromának fény-Képes Krónikája

Móser Zoltán:
A voltat nézni kegyelmesen,
Napkút Kiadó,
Budapest, 2016.

A szigetvári belső várban, az egykori fapalló helyén személyesen *jelen lenni* – ott, ahol 1566. szeptember 7-én a kitörő Zrínyi és katonatársai szembenéztek a janicsársortűzzel – ma is háborzongató élmény. Több ez, mint egyszerű emlékezés: e kultikus helyen az érzékszerveinkkel befogadható történelem szólít meg bennünket. Ahogyan legalább egyszer fel kell keresnünk a muhi mezőt, Nándorfehérvár és Eger várát, a mohácsi emlékparkot – a 450 évvel ezelőtti szultáni ostrom évfordulója eszünkbe kell, hogy juttassa Szigetvár várát is. Ez a város azonban I. Szulejmán szultán itteni halálával nemcsak a magyarok, hanem a törökök közös emlékezetének is reprezentatív helyszínévé vált. (A szultáni sír pontos helyének feltárása a Szigetvár melletti szőlőhegyen unikális jelentőségű régészeti eredmény.)

A történelmi hely mai látványa kiegészíti és élővé teszi a történelmi eseményekről ránk maradt, egykorú írott forrásokat. Az emberi percepció ugyanúgy értelmez, felidéz, újraterezt és emlékezik, ahogyan azt Móser Zoltán *A voltat nézni kegyelmesen* című albuma megteszi.

A könyv az ideai Zrínyi Emlékév tiszteletére látott napvilágot, a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottságának támogatásával. Móser Zoltán fotóművész, etnofotográfus – fényképezőgépe segítségével – ezúttal Szigetvár világának és jelenben élő múltjának nyomába eredt. Az idén hetvenéves művész és a téma szerencsés találkozásának vagyunk tanúi a papírlapokon. A mester több évtizedes munkásságának képekbe foglalt kvintesszenciája bontakozik ki előttünk, legyen az táj-, épület-, motívum- vagy portréfotó. Hóvári János, a Zrínyi Emlékbizottság elnöke a könyv előszavában ezt így fogalmazza meg: „Aki kézbe veszi Móser Zoltán könyvét, egy vallomással találja szemben magát. A magyar táj és a magyar múlt szeretetével, tiszteletével és egyben értelmezésével...”

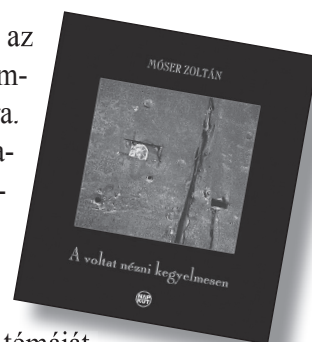
Móser fényképeinek rövid áttekintése kapcsán hadd utaljak a hódmezővásárhelyi születésű, majd Párizsban élő Lucien Hervé (1910–2007) munkásságára is, amely bevallottan kiindulópontként és mintaként szol-

gált a fotóművész számára. Hervé az építészeti fotózást merőben új szempontok alapján emelte művészi rangra. Mert nemcsak az épület homlokzatát mutatta be, nem csupán kívülről fényképezte, hanem alapvető geometriai formákra „bontotta” az épület témáját. Nem csupán dokumentálni akarta a fénykép témáját, nem ideális látószöveget keresett, hanem a tárgyból nyerhető hatóerőt próbálta megörökíteni. Hervé szerint „a különböző architektúrák képesek kifejezni a természet ébresztette emberi érzelmeket, sőt a világról alkotott felfogást is... Bizonyos mértékben a fényképész betöltheti a lelkes tolmács szerepét” (Lucien Hervé: *Építészet és fénykép*).

Móser Zoltán is így „tolmácsolja”, csillapíthatatlan kíváncsiságával kutatja és mutatja be Szigetvárnak: a Várnak, a védőinek és ostromlóinak világát. Ebben a művészi vallomásában pedig egyenrangú segítségül hívja az irodalmat. A dédunoka, Zrínyi Miklós eposzának kiválasztott versszakait éppúgy, mint az 1566. évi ostromról krónikás énekben író Névtelen Szerző (*História az Szigetvárnak vesszéséről*) vagy Ányos Pál sorait, amelyeket a ciklusokba rendezett fényképeihez – mintegy kommentárként – hozzáilleszt. A könyv mottója, a *Szigetvár* című, alkaioszi strófaban írt Vörösmarty-vers idézete sajnos nem pontos (a „Vagy mely tűnő fény leng szemeim felé?” sorban lévő „szemeim” helyett itt „szemem” szerepel).

Az ostrom története a szemünk előtt fényképekben elevenedik újra, így születik meg egyfajta „fényképes” krónika. Móser bevezető, ajánló szavaival élve: „...én így látom és látatom a voltat”. A látatás módjához pedig mindenképpen hozzátartozik az a tény is, hogy Móser a hagyományos analóg technikával készítette el fényképeit.

A ciklusok közt tallózgatva, elsőként a mohácsi mezőn learatott és eldölt napraforgószárazakat láthatjuk, amelyek mint megannyi meredező lándzsa képileg idézik fel a vesztett csatát (*Így kezdődött*). A két szigetvári főszereplő portréját pedig Somogyi Győző festménye mellett olyan, XVI. századi illusztrációk segítségével ismerhetjük meg, amelyek az ostromról szóló egyik korabeli beszámolóhoz készültek. Ez utóbbi, Feridun Ahmed bej által írott török krónika, a *Nüzhət-i Esrârü'l-Ahyâr der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar* 2012. évi modern kiadása lett Móser munkájának másik fő forrása. Ahogy maga a művész is kiemeli:

„A gépemen ott vannak a Szigetvárról készült színes képek, ezekhez keresek párhuzamokat, megfeleléseket”. Móser könyvét lapozgatva valóban el tudjuk hinni: ezek a török miniatúrák mágikus erejűek. Mert minden részlet a kiemeléssel, nagyítással önálló képpé tud átalakulni.

A párhuzamok megállják helyüket. Legyen szó a várat egykor körülvevő Almás-patakról, az ostromló török katonák kinagyított portréiról, akár a vár falainak egyes részleteiről. Az utóbbi felvételeken a masszív falak geometriai struktúrái a hangsúlyosak. Ebben nemcsak Hervé hatása, hanem az itáliai quattrocento festészetének perspektivikus ábrázolási módszere és kíváncsisága is újra megelevenedik. Olyan, mintha egy Piero della Francesca- vagy Andrea Mantegna-festmény (pl. *A kereszt legendája* vagy a *Camera degli Sponsi* freskói) háttérének egy-egy geometrikusan megszerkesztett részletét tennék meg új, önálló képpé.

Ugyanígy válik önálló portrészorozattá a *Törökök, magyarok – puskások, vitézek* című ciklus is, ahogyan Feridun bej krónikájának főszereplővé emelt alakjai mellé a Zrínyi Miklós nevét viselő kortárs hagyományörző egyesület tagjai állnak. Hiába az eltelte majd öt évszázad, Móser remek portréinak érzelmi kifejezőereje ma is párhuzamba állítható az egykori török szereplőket ábrázoló krónikás képekével.

A vár elestének képi megjelenítése (*És eljő az utolsó nap*) egy bogoyoslói fafaragó, Kiss Ernő kétszázötven figurából álló domborművének részleteiből áll össze. Ebben Móser Zoltán a már ismert technikát alkalmazza, azaz a nagy tablóból kiválaszt és önálló képpé emel ki egyes jeleneteket, részleteket.

A könyv tudományos kvintesszenciáját – művészi élményei mellett – a történész, turkológus Fodor Pálnak a szigetvári ostromról szóló elemző tanulmánya jelenti (*Szigetvár, 1566*), amely nemcsak magyarul, hanem horvát, török és angol fordításban is olvasható. Fodor hangsúlyozza, hogy Szulejmánnak a mo-

hácsi győzelem után a Bécs ellen indított háborúiban igazi áttörést nem sikerült elérnie (1529, 1532). A Magyar Királyság egy részének megszállása és Buda elfoglalása a magyarországi oszmán fennhatóságot szilárdította meg. Ebben a helyzetben, főleg

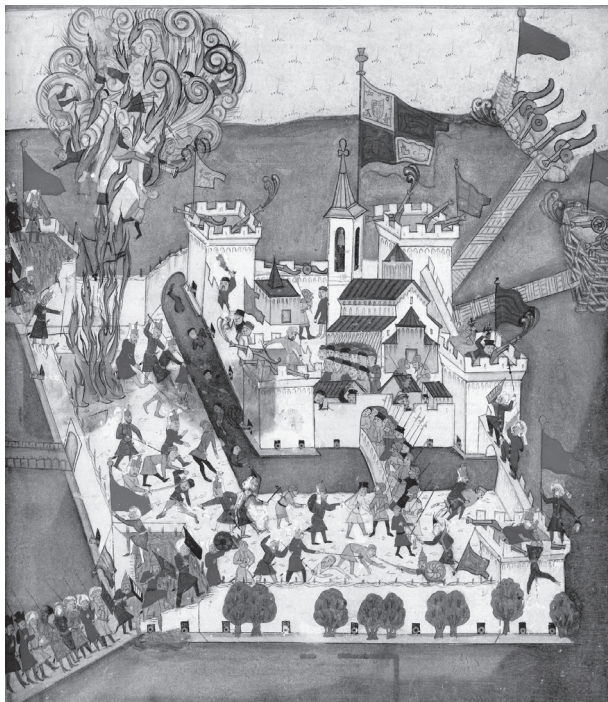
Pécs eleste után, Szigetvár a dél-dunántúli védelmi rendszer központjává emelkedett ki. Ekkor építették ki az egykori lovagvár korszerű, több részre tagoló erőrendszerét (újváros, óváros, külső és belső vár), körülötte az Almás-patak felduzzasztott vizének mocsárvilágával. Fontos tudnunk, hogy Szigetvár vára 1566 előtt már kiállt egy török ostromot. Az első török ostromra 1556-ban került sor, amelyben Ali budai pasa kudarcot vallott, a várvédő Horváth Márk kapitány eredményesen ellenállt. Az 1566. évi szultáni

hadjáratot az 1565-ben elszenvedett máltai kudarc és az új nagyvezír, Szokollu Mehmed befolyása is sietette. Ezután Zrínyinek – aki ezelőtt horvát-szlávon-dalmát bán és a vránai johannita perjelség világi adminisztrátora is volt – nemcsak szigetvári kapitányként, hanem dunántúli főkapitányként is helyt kellett állnia, hogy feltartóztassa a Bécs ellen vonuló szultáni sereget. Zrínyi ezt a több szakaszból álló szultáni ostrom során (augusztus 5. – szeptember 7.) a túlerővel szemben, vitézül meg is tette. Antik görög párhuzammal élve: nem méltatlanul lett a „magyar Leónidasz”.

A könyv borítóján lévő fénykép találó szimbólum. A bezárt, megviselt vasajtón keresztül egy parányi résen tárul szemünk elé az élő természet, amely mindig nézni hív, kíváncsivá tesz.

Jó értelemben vett – nem öncélú, hanem termékenynek bizonyuló – kíváncsiság vezérelte jelen esetben Móser Zoltánt és fényképezőgépét is. A kötet meggyőzően igazolja: „Zrínyi alakja ma köztünk él – emlékezetünkben”.

Diószegi Szabó Pál

Ismeretlen török miniatúrafestő: Török benyomulás az óvárosba, pergamen, miniatúra, 1568 (Móser Zoltán felvétele)

Sebek a versek testén

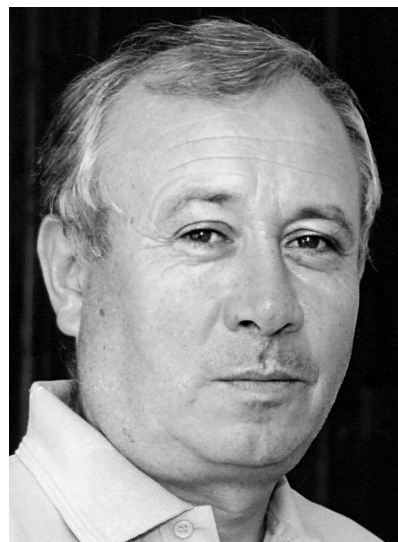
Beszélgetés Vári Fábián Lászlóval

Vári Fábián László hamarosan új kötettel jelentkezik. A kárpátaljai költővel, íróval ez alkalomból beszélgettünk az indulás éveiről, katonaságról, Kárpátalja magyarságáról, a magyar és ruszin balladák-ról, valamint az irodalmi életről.

– *Visszaemlékezve az első személyes találkozásunkra, Nyíregyházán olvastunk fel, és nem mellesleg akkor kaptad a Ratkó József-díjadat. Azóta is jó néhány rangos megbecsülésben részesültél, de valójában arra lennék kíváncsi, hogy kárpátaljaiként mennyivel mondható nehezebbnek az indulásod, mint egy anyaországban élő alkotónak?*

– Az indulást illetően nincs okom panaszra, mert sorsom már középiskolás koromban, 1967-ben a kárpátaljai magyar irodalom közelébe sodort, s nagy meglepésemre első verseimet is ekkortájt közölték a helyi újságok. Indulásom tehát akadálytalannak mondható, ám egy-két év elteltével kiderült, hogy a Kovács Vilmos baráti köréhez tartozó Forrás Ifjúsági Stúdió tevékenységét, amelynek 1967. novemberi megalakulásától tagja voltam, a szovjethatalom rosszalóan szemléli. Ennek egyszerű és érthető oka az volt, hogy a csoport tagjainak meghatározó része nem volt hajlandó műveivel csatlakozni a szocializmus eszméit dicsőítő nagy, közös kórusához. E körülményre az illetékes hatalom egyhamar talán fel sem figyelt volna, ha nem lép közbe a hivatalos irodalompolitika helyi korifeusa, a magyar nyelvű Kárpáti Igaz Szó főszerkesztője, Balla László.

A közte és a Kovács Vilmos közötti korábbi (személyes és szakmai eredetű) ellentétek ekkorra már kibékíthetetlené lettek, s Balla helyzete magaslatát kihasználva azzal állt bosszút nemes ellenfelén, hogy a Forrás fiataljainak írásait apolitikussággal, a szovjet társadalomtól való elidegenedéssel, majd mindezek csúcsaként a burzsoá nacionalizmus vádjával illette. A Kárpáti Igaz Szóban 1971. augusztus 20-án névtelenül közzétett *Elidegenedés?* című harcos hangvételű bírálatának lavinaszerű következményei lettek. A válaszként megfogalmazott, s a kárpátaljai magyarság kétszáznál több tagja által aláírt *Beadványunk* egyben magyar közösségünk polgárjogi mozgalmának kezdetét is jelentette. A KGB közben tette a dolgát, a megtorlás áldozatai csakhamar ismertté váltak. Kovács Vilmost és S. Benedek András szerkesztőit, Fodó Sándort, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség későbbi első elnökét egyetemi tanári állásából bocsátották el, engem pedig – főként az aláírásgyűjtésben való részvételemért, de a Tiszatáj 1972. évi januári számában megjelent verseimért is – a hetedik szemeszter lezárása előtt csaptak ki az Ungvári Állami Egyetemről. Néhány hónapos gyári, kemény fizikai munka, majd májustól két éves

katonai szolgálat várt rám, és mindezeket halmazati büntetésként nyolc év szilencium is megtette. Ez idő alatt – talán az Ég akarta így – írni is képtelen voltam. Ebből a helyzetből nem volt egyszerű talpra állnom, de egyáltalán nem kárhoztatom érte a gondviselést, mert végső soron a folytatáshoz nélkülözhetetlen erkölcsi tőkém is ezekből a megpróbáltatásokból származik.

– *Napi küzdelmeid hogyan hatottak költészetedre?*

– Aki valamelyest ismeri a mai Kárpátalja demográfiai viszonyait, tudja, hogy míg az ukrán–magyar államhatár menti falvak lakossága túlnyomórészt még ma is színmagyar, városaink (Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Huszt) esetében a magyar elem már csak 10% körül, vagy ennél is elenyészőbb arányban van jelen. S aki a korábbi, háború előtti statisztikákra is emlékszik, csak kesereghet azon, hogy már maga Beregszász is csak felerészt magyar. Fentebb említett néhai barátom és kiváló pályatársam, S. Benedek András már 1971-ben a következő négy verssorban foglalta össze helyzetünket: „Apáink csak nevet, gögöt, / de hazát nem hagytak örökül. / Papjaink is csak jó tanácsot: / tanulj tótul, tö-

rökül.” Sorsunk ennél igazabb, tömörebb és kifejezőbb jellemzését én el sem tudom képzelni, s ami pedig a török nyelv említését illeti, azt mondhatom, hogy Béni (így hívtuk) a jövőre nézvést is telibe talált. Ily módon tehát kárpátaljai magyarnak lenni annyit jelent, mint naponta – a hivatali ügyintézésben, a jogi és gazdasági kérdésekben, a közoktatásban, s az egészségügyben is – megküzdeni a nyelvi akadályokkal, s ezzel együttjáróan, alkalmanként lenyelni a többségi nemzet egyes képviselőinek érzéketlen, durva, szemrehányó megjegyzéseit. A kérdés második részére válaszolva szokatlan módon én is kérdezek. A költő mivel különb, mennyivel van kiváltságosabb helyzetben, mint az átlagember? Sommásan, röviden: semmivel. Ha azonban feltételezzük, hogy öntudata és a kisebbségi létből fakadó érzékenysége az átlagemberének többszörösét is elérheti, azt kell mondanunk, hogy az utóbbi évek demográfiai hanyatlását, ebből eredően pedig a még úgy-ahogy hozzánk kötődő földrajzi élettér fokozatos, kényszerű átengedését végignézve, a poklok poklát kell megélnie. Ki bátorodik ezek után a komor, borúlátó poétai magatartást avítnak, túlhaladottnak ítélve a költő fejére olvasni? Tisztában vagyok vele, hogy történelmi és közelmúltunk nagy sebei ott éktelenkednek verseim testén, és nincs az a plasztikai stíliszta, aki azokat eltüntethetné. „Sorsomhoz szabott síri ágy a felnégyelt Haza” – borongok Adyval, „Biccen a szó már a száj szögletén” – teszem panaszba (*Illyés Gyula fejfája előtt*), hisz „...csak a holdról hull a hó / ott, ahol zúg / az az egy folyó” – állapítom meg az *Összefoglalásban*. S hogy miért?

Történelmünk „íveit az Úr angyala írja, / de sokszor a Sátán lehel rá pecsétet” – próbálom tanítani fiatal halotti beszédeink új, általam fogalmazott változataiban,¹ ám ezzel legyen is elég a valóban nyomasztó, ám a maguk helyén máig időszerű idézetekből.

– *Változott-e valamit az elmúlt évtizedekben a magyarok megbecsülése, biztonsága Kárpátalján, gondolva a múlt évi besorozásokra is?*

– Nagyon jól jött ez a kérdés, mert így legalább vehetünk néhány derűsebb pillantást is a jövő felé. Az teljesen egyértelmű, hogy a KMKSZ 1989-es megalakulása óta a kárpátaljai magyar közösség szerepe a megyei szintű hatalmi körök és a többségi ukrán (ruszin) lakosság szemében is jelentősen felértékelődött. Az ukrán hatalmi szervek és politikai pártok elsősorban a kárpátaljai magyarok szervezettségét és politikai súlyát értékelik, az ukránok magát ruszinak való közössége pedig a több évszázados történelmi együttélésre (Rákóczi-szabadságharc, az 1848–1849-es szabadságharc) emlékezve majdhogynem testvérként, s az ukrán nagypolitikával ellentétben akár egy majdani lehetséges szövetségesként tekintenek a kárpátaljai magyarokra. Az utóbbi évek zűrzavaros belpolitikai eseményei, a korrupcióval velejéig fertőzött kijevi kormány tehetetlen egyhelyben topogása még inkább megerősítette az ukrán lakosságot abban a meggyőződésében, hogy a közeljövőben nem várható ebben az országban sem politikai, sem gazdasági előrelépés, így e gondolat

¹ Utalás Vári Fábián László: *Változatok a Halotti beszédre* című versére (*Ereimben az idő* című kötet 66–69. oldal, Magyar Napló Kiadó, 2015)

1953-ban édesanyammal

szellemében egyre több bizalommal tekintenek Lengyelországra, Szlovákiára, Magyarországra, de még Romániára is, mivel ezekben az országokban biztos megélhetést találnak. Bármily furcsán hangzik, az ukránok körében is igen megnőtt a magyar állampolgárság, de még a magyar nyelv ázsiója is. Nagyszőlős, Huszt, Beregszász, Munkács és Ungvár magyar tanulóiskoláiban alig győzik elhelyezni a magyar nyelv tanulása végett beíratott ukrán gyermekeket, akik szülei már egy másfajta, talán a mi számunkra is kedvezőbb jövőben gondolkodnak. A polgárháborútól szenvedő keleti régióban most jelentősebb offenzívák nélküli állóháború folyik, s az ukrán hadvezetés – jobb belátásra térve – már letett a kényszersorozások szándékáról. Ehelyett a háborút is jó üzletnek tekintve, zsoldoshadsereg létrehozásán fáradozva, a NATO-tagság felé kacsintgat, úgyhogy fiataljaink egyelőre nyugton lehetnek.

– *Említetted a Forrás Stúdiót és Kovács Vilmos fontosságát – mi-*

lyen hatások értek még az önálló hang, sajátos lírai Én kialakításában?

– A legtöbb fiatal, aki írásra szánja el magát, általában megpróbál valakit követni a tanulmányai során valamilyen szinten megismert klasszikusok közül. Én – romantikán nevelkedett lelkemmel – Arany Jánoshoz próbáltam igazodni, ám első verseimet, amelyekért az általános végén, de a középiskolában is kiérdemeltem tanáraim elismerését, későbbi, a Forrás Stúdióban megismert társaim csak megmosolyogták. Kinek higgyek hát? – futott át bennem a kérdés, de csakhamar rájöttem, hogy a társaim (Balla Gyula, Fodor Géza, Zselicki József) által felolvasott szabadversek az én próbálkozásaimmal ellentétben a kor emberének eredeti és képszerűen formált gondolataival próbálnak meg hatni az olvasóra. Ezt kell hát követnem nekem is, gondoltam, s miután nagyon hamar felfogtam az Ungváron hallott versek képalkotási technikájának „működését”, rövid időn belül megírtam két szabadverset. A Forrás Stúdió következő összejevételén ezeket felolvasva későbbi pályatársaim legőszintébb csodálkozását váltottam ki. Néhai Balla Gyula barátunk rám nézett ekkor, és a következőt mondta: Most nagyot léptél előre. Ha még egy ilyen lépést megteszel, költő lesz belőled. Ezt követően S. Benedek András könyveket adott a kezembe, s minden újabb versemet hozzá vittem először. Ha gyengének találta, nem sokat beszélt róla, ha viszont jónak tartotta, írógépébe papírt fűzött, és néhány perc alatt lekopogta. Így történt ez ’71 tavaszán a József Attila emlékének adózó kis munkámmal is. Amikor

befejezte a gépelést, egyik példányát a kezembe nyomta, a másikat azonban kirakta zsúfolt kis konyhaszekrénye vitrinüvege mögé, és szó nélkül indultunk a legközelebbi italkiméréshez egy-két vodkára, kávéra. Béni mellett Kovács Vilmos volt az, aki kiváló érzékel mutatott rá jelzőim pontatlanságaira, de említenem kell Kiss Ferenc neves irodalomtörténész is, aki ritka találkozásaink alkalomával talán a legkülönbeket – Nagy Lászlót és Kormos Istvánt állította elem példaképül.

– *Beregszászban, nem tudom, tudsz-e róla, egyenesen „Irodalmi Atyaúrsten”-ként emlegetnek. Ami nyilvánvalóan nemcsak költői, írói, műfordítói tevékenységednek köszönhető, hanem egyéb, a kánonban elfoglalt helyedre, írószövetségi szerepvállalásodra és tehetség-gondozásra fordított erőfeszítéseid miatt is!*

– Erről nem tudok, ezt még sohasem hallottam, ha azonban mégis van valaki, aki ezt állítja rólam, talán nem ismer eléggé. Főiskolai tanár koromban fülembé jutott, hogy diákjaim a vizsgáimon való elnézőbb magatartásom miatt az „áldott jó ember” állandó jelzővel emlegettek, de lapszerkesztőként ezt már nem hozhatam magammal. Itt gyakran előfordul, hogy el kell utasítanom egy-egy közlésre felajánlott munkát, de ezt minden esetben a színvonal megtartása miatt teszem. Vannak azonban makacs természetű szerzők, akik ilyenkor más fórumoknál próbálkoznak, de a színvonal más lapoknál is fontos szempont, ezért aztán általában sikertelenül. A pályakezdő fiatalok viszont, ha látom bennük a tehetséget, pártfogóra találnak bennem, s tapasztalhatják segítőkészsége-

met úgy a művek publikálásához való előkészítésében, mint a különböző ösztöndíjpályázataik során, ha szakmai ajánlásra van szükségük.

– *A 2002-ben (újra) alapított Együtt című folyóirat főszerkesztője vagy. Mi a felelőssége ma egy irodalmi lapnak, pláne egy kárpátaljai lapnak?*

– Az ezredfordulóhoz érve, amikor Kárpátalján kulturális téren is felemelkedést vártunk, különböző okoknál fogva megszűntek a ’90-es évektől megjelenő folyóirataink (Hatodik Síp, Pánsíp), így a kárpátaljai magyar irodalom ismét nyomtatott fórum nélkül maradt. A 2002-es esztendő elején Dupka Györggyel és Nagy Zoltán Mihállyal arra az elhatározásra jutottunk, hogy Együtt címmel új folyóiratot hozunk létre. A címadást illetően lehetett volna jobb ötletünk is, mi azonban a választással jelezni kívántuk, hogy továbbra is vállaljuk a ’70-es évek elején elkezdődött, majd a szovjethatalom által félbeszakított kulturális fejlődésünk hagyományait. S hogy e szándék valós tartalmat is kapjon, alapító főszerkesztőnek S. Benedek Andrást, az egykori gépiratos szamizdat szerkesztőjét és kiadóját kértük fel, aki beköszöntőjében röviden felvázolta a szerkesztés szerinte fontosnak tartott elveit: „Ma egy alig változó, mégis új világ körülményei közt kell kultúrát építeni. És figyelni kell a környező társadalompolitikai változásokra, de az elvárásoknak nem engedhetünk. Az Együtt építsen minden értékes hagyományra, de ne legyen azok kiszolgáltatottja sem. Az Együtt új lap. Mert nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.” Már tizennégy éve munkálkodunk a fenti elvek szerint,

s ez kellőképpen igazolja egykori lapalapító szándékunk komolyságát. Első főszerkesztőnkéntől, Nagy Zoltán Mihálytól hét év után vettem át a szerkesztés terhét, s 2012-től, mert a szerzői igények ezt diktálták, a kezdeti négy lapszámról áttértünk az évi hatra. Az Együtt ma azon túl, hogy a kárpátaljai magyar szépirodalom fóruma, helyet ad a képzőművészet és humán tudományosság képviselőinek is, mivel a hely- és kultúrtörténet művelése nélkül hiányos lenne a kárpátaljai magyar kultúra összképe. De mindenekelőtt mégis azt tartom a legfontosabbnak, hogy helyet és lehetőséget biztosítsunk minden egyes fiatalnak, aki tehetséggel áldottan és jó szándékkal az irodalmat kívánja művelni. E szándéknak megfelelni, a lap iránt támasztott szerzői és olvasói elvárásokhoz valamelyest igazodni nem egyszerű, de türelemmel, akár némi alkukészséggel is helytállva, tisztességgel elvégezhető feladat.

– *Szüleid cipőgyári munkások voltak. Mennyiben tudták támogatni a továbbtanulásodat, vagy engedtek jó szívvel az irodalom felé?*

– Volt egy nagybátyám, a kis Elek, aki tanítói oklevelével az első értelmiségi lehetett volna a családban, de a Don-kanyarban korahalott lett belőle is. Mamuka, ahogyan gyermekei szólították nagyanyámat, holtáig siratta. Apámat a háború kitérése akadályozta meg, hogy vasutasként előrejusson a pályán, így a lágerből való hazatérése után cipőgyári munkás lett, anyám pedig tanult szakmája szerint varrónő. Én egyetlen gyermekük voltam, s apám mondogatta is eleget: Ha a fiú nem viszi többre az apjánál, vagy a fiúban, vagy az apában van a hiba. Én minden lehetőt megteszek azért,

Nagymaroson 1976 nyarán S. Benedek András, mögötte felesége, Balla Gyula, Kovács Vilmos

hogy a fiam tanulhasson, s legyen belőle valaki, énám aztán ujjal senki se mutogasson. Engem sohasem kellett a tanulásra nógatni, de egyáltalán nem öltem meg magam, mert többnyire az órákon hallott magyarázatokból félig már elsajátítottam a leckét. A humán tárgyakon kívül a biológiát kedveltem még, a matematikát, fizikát, kémiát csak olyan szinten tanulgattam, hogy a minimális előmenetelhez elég legyen. Az általános vége felé apám hazajött egyszer valamelyik környező kisvárosból, s kezembe adta a Gondolat Kiadó háromrészes irodalomtörténetének első kötetét, a következő magyarázattal: a munkából hazatérve több ízben is azon kapott, hogy a magyar nyelvtant, vagy az irodalmi olvasókönyvet forgattam, ezért úgy gondolja, hogy *A magyar irodalom történetének* bizonyára hasznát veszem majd. Hát így kezdődött valahogy, s én csakhamar elindultam az ungvári egyetemre, hogy csatlakozzam korábamb megismert Forrás stúdiós barátaim társaságához. Ám ami-

kor első írásaim napvilágot láttak, majd az ungvári irodalmi viták hírfoszlányai apámhoz is eljutottak, kezdeti lelkesedése, visszafogott büszkesége félelembe csapott át. Elég nagy port vert akkoriban Danyiel és Szinyavszkij szovjet ellenzéki írók pere, s az én jó apám mindenáron azt szeretete volna, ha örökre leteszem a tollat. Azt hiszem, akkor nyugodott csak meg, amikor a szovjet rendszer restaurálása már lehetetlennek látszott, s engem kezdtek utolérni az elismerések.

– *Érdekelne, mennyire hatja át a népi és urbánus, jobb- és baloldali, nemzeti elkötelezettség által összekovácsolódott és ettől elhatárolódott, Magyar és Ukrajnai Írószövetséget, íróértelmiséget és a mai irodalmat a különböző táborok érzülete, személyesen hogyan látod és éled ezt meg?*

– Mit feleljek magára a kérdésre, azaz a jelenségre, amely tudomásom szerint a XIX. század utolsó negyede óta fordítja egymással szemközt, s osztja táborokra az irodalom és más művészeti ágak mű-

velőit? Leegyszerűsítve azt mondhatom, hogy nemzeti, vallási vagy eszmei-ideológiai alapon szerveződő, párhuzamos társadalmak – bár ez a meghatározás csak napjaink nyelvi megfogalmazása – már régebben is léteztek, ezek pedig szükségszerűen saját kultúrákat és identitásokat hoztak létre. Azt azonban el kell ismerni, hogy e folyamattal elkerülhetetlenül – a magyar irodalmi élet javára – emlékezetes és tanulságos viták is születtek. Emlékeznünk kell Arany János szép, igaz versbe foglalt szavaira, melyekkel fiatal, kozmopolita eszméket népszerűsítő pályatársának, Reviczky Gyulának válaszolt: „Légy, hogyha bírsz, te világköltő, / rázd fel a rest nyugatot. / Nekem áldott az a bölcső, / mely magyarrá ringatott.” Később, a szocialista forradalmak idején kissé megújulva, az internacionalizmus nevében jelentkezik az előzővel rokon eszme. A szocialista Palágyi Lajos ekkor így fakad ki: „Magyar, ki honát megveti, / s mindazt, ami nemzeti, / mindegyre csíp, mindegyre mar, / ó, az még nem nemzetközi, csak rossz magyar.” A nemzetköziség viseletében feltűnősködő „rossz magyar” alakjában könnyen felismerjük XX. századi történelmünk tipikus szereplőit. Ők azok, akik átvészelve a társadalom különböző válságait, mint azt a második világháború utáni történelmünk szemléletes példái is mutatják, a változások idején úgy a gazdaságban, mint a politikában s a kultúra területén is szerepet követelnek maguknak. Ekkorra a népi–urbánus viták is lecsendesedtek, de inkább azt mondanám, hogy csak hibernálódtak, mert a rendszerváltozáshoz érve, amikor a magyar társadalom ismét választút előtt állt, némiképp

más formát öltve, újból felerősödtek. Ma a liberalizmussal társult globalista eszme toborzó hatásáról beszélhetünk, amely a nemzeti gondolkodással, a nemzettudattal ápoló, a közösségi problémákat felvállaló irodalommal szemben létrehozta jól megerősített, jelentős elméleti, kritikai és médiatámogatással rendelkező tábort. A szembenállás olykor valóságos küzdelemnek látszik, s a szövivők igen gyakran alkotóik jelentős szellemi-intellektuális fölényét hirdetik. Ennél azonban sokkal fontosabb számukra az állami és a más egyéb forrásokból táplálkozó mecénatúrák fölötti rendelkezés megszerzése, ami ha nem megy egyszerűen, felerősödik újra a mocskolódás, a szembenállók lejáratása. Mindenki érzi és tudja, hogy nem kellene így lennie, de az is nyilvánvaló, hogy megnyugtató módon változtatni ezen egyhamar lehetetlen. Én úgy gondolom, hogy a mű esztétikai értéke tábortól független, időtálló tényező, ezért minden egyéb szempontnál előbbre való. Erre kellene figyelni, s nem arra, ki honnan, kinek az udvarából való és mennyiért. Szerintem – Kárpátaljánál maradván – Balla D. Károly versei, regényei és esszéi, Berniczky Éva remek prózája éppen úgy az egyetemes magyar kultúra értéktárát színesítik, mint Füzesi Magda, Bakos Kiss Károly költészete, Nagy Zoltán Mihály kisregényei, Bartha Gusztáv novellái. S mondhatnám még tovább, azonban elég. Ali majd haragunni fog érte.

– *A Szovjetunió széthullása milyen lehetőséget kínált a határon túli magyarság számára általában, számokra, számotokra szépirodalmi és kultúrpolitikai kibontakozás tekintetében?*

– Még jól emlékszünk a szovjetrendszer utolsó éveire, s arra, hogy '87 táján már előrelátható volt a birodalom sorsa. Ám amikor mégis bekövetkezett a nagy összeomlás, az mégis mindenkit felkészületlenül, váratlanul ért. Még egyben volt az ország, de érdekvédelmi szervezetünket, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget létrehoztuk, és terveztük az autonómiát, ám azzal, hogy a megye irodalmárait és más művészeit egybefogó József Attila Alkotóközösséget a nagy eufóriában hagytuk felbomlani, nagyot vétettünk magunk és a kultúra ellen. A kívülállók közül sokan azt hitték, hogy az íróasztalfiókok mélyéről végre előkerülnek a nyilvánosság elől elzárt kéziratok, de az írók maguk sem számítottak ily hirtelen jött szabadságra, s a fiókok szégyenszemre üresnek bizonyultak. Létrejött viszont első folyóiratunk, a Hatodik Síp, majd az ugyancsak rövid életű Pánsíp, és körülöttük mégiscsak elindult valami kis szellemi pezsgés. A kárpátaljai magyar lakosság 1944-es sorstragédiáját, amelynek tényszerű feltárását egyik nagy feladatunknak tekintettük, Nagy Zoltán Mihály *A sátán fattya* c. kisregényében, az újabb kori magyar irodalom egyik remekében dolgozta fel. Az utolsó óra parancsát követve fellendültek a népköltészeti-néprajzi gyűjtések, a könyvkiadók működésének köszönhetően fontos helytörténeti munkák láttak napvilágot, s magyarságunk a kultúra minden területén kezdett magára találni. Engem – ellenzéki múltamra való hivatkozással – magával rántott a helyi nemzetiségi politika, s tíz éven át alig maradt energiám, hogy nevemet az irodalmi köztudatban fenntartsam.

Más írók – Csoóri, Csurka, Csengey, Dobos, Duray, Göncz, Sütő, Markó s persze Havel – is ezt tették, amíg az úgynevezett „profi” politikusok színre nem léptek. A mór aztán már mehetett.

– *Mely verseidet tartod az ilyen irányú politikai szorongatottságból eloldó erejűnek és költészeted szempontjából meghatározónak?*

– Nem hiszem, hogy az én feladatam lenne verseim rangsorolása, de hamisan szólnék, ha azt állítanám, hogy műveim értékét, mások általi megítélését nem tartom számon. Bizonyára kegyelmes volt hozzám a Teremtő, mert írhattam néhány, a teljes Kárpát-medencére számított magyar nyelvterületen ismert és közkedvelt verset. 1983-ban keletkezett az *Útban Törökország felé* című versem, amelyben Mikes Kelemen bőrébe bújva teszem panaszba mindkét magyar haza elvesztését, összevetem a bujdosók sorsát a határokon túlra sodródott magyarokéval és faggatom a tenger kifürkészhetetlen távlataiba temetkező sorsot. Egy konferencia szünetében megkért egyszer valaki, hogy mondjam el ezt a verset. Sokszor mondtam már, elég jól tudom, hát elmondtam. Ekkor felemelkedett valaki kávéja élvezetéből, szót kért, és elmondta, hogy évekkel előtte egy székelyföldi kirándulás éjszakába nyúló poharazgatása közben felállt az egyik helyi ember, és elszavalta ugyanezt a verset. Miután hallgatói elismerően bólogattak, valaki rákérdezett a szerzőre. A nevét nem tudom, de valami XIX. századi – hangzott a bizonytalan válasz. S valami nagyon hasonló élményben lehetett részem, amikor 2001 tavaszán az árvíz következményeit méregető emberek közül behívtam egy kisebb csoportot

Feleségemmel, Borbély Klárával 1982-ben

a házunkba, egy forró teára. Előkerült a szeszesital, az asztalra a frissen főtt csülkös bableves, s az ismerkedő beszélgetés közben az én személyemre is vetődött némi fény. Ekkor az egyik vendég elmondta az *Ady alkonya* című versemet. Ez a költemény, valamint a fentebb említett *Útban Törökország felé* szülőföldem középiskoláiban már régóta tananyag. Kívánhat az ember ennél többet? Igen népszerű még ezek mellett az *Illyés Gyula fejfája előtt* (1984), a *Téli táj koporsóval* (1985), az *Összefoglalás* (1990), a *Sikoly és sóhaj* (2012), a *Képeslapok Genovából* (2015),

s megemlítem végül a *Változatok a Halotti beszédre* (2009) című oratóriumot, amelyet Görömbei András a magyar költészet új Halotti beszédeként tartott számon, kritikusaim pedig egyöntetűen legkiemelkedőbb munkámként jelölik meg. A felmérhetetlen módon, globális szinten szaporodó környezeti katasztrófákról, a család és a nemzet fokozatos fogyatkozásáról, végül az alkotó ember, a személyiség elkerülhetetlen válságairól beszélek benne. A mondanivaló, az üzenet kiemelése tekintetében már a szovjet időkben sem menekültem a sorok közé,

Mezey Katival, Balla Gyulával 1984-ben

igyekeztem mindig, mindenki számára érthetően és egyértelműen beszélni.

– *Egyetemista éveid alatt népdalokat, népballadákat kezdtél kutatni, gyűjteni. Mikor jöttél rá, hogy valójában a népdal saját költészeted melegágya is egyben?*

– E téren minden a folklór tantárgyat lezáró népköltészeti gyűjtéssel kezdődött 1969 nyarán. A gyakorlatra tanárnőnk megjelölte a műfajonkénti mennyiségi normákat, majd egyszerűen, mindenféle útmutatást mellőzve eleresztett bennünket. Az első napok sikertelenségei után magam jöttem rá, hogy a rákérdezéssel sokkal jobban haladok, különösen a népballadák gyűjtésében, ehhez azonban előbb meg kellett ismerni az Észak-Keleti Felvidék népballadatípusait. A gyűjtés már ezen a nyáron szép eredményeket hozott, én pedig szó szerint beleszerettem az epikát, lírát és drámát egyaránt tömörítő műfajba. A következő nyáron már a Forrás Stúdió szervezésében, egy falujáró program keretében, kerékpárokkal, sátrakkal indultunk el az ugocsai Tiszahátra, aztán több éves kimara-

dást követően a '80-as évek közepén végeztem többnyire ellenőrzésszerű gyűjtéseket, amikor elhatároztam, hogy a kárpátaljai balladakincset kötetbe rendezem. Nagy és hosszadalmas munka volt ez, azonban megérte. Megérte abban a tekintetben is, hogy a népköltészet hangulatvilága, különleges nyelvi íze tudatomon kívül, akár tetten érhetően is, beleszervesült a költészetembe. Nincs kizárva, hogy olvasóim közül sokan pont ezért a kissé szimbolizáló és archaizáló, szürrealista színekkel átítatott, enyhén elbeszélő stílusért kedvelik verseimet.

– *Ruszin népballadákat is fordítasz. Mennyire érzed beépítőnek egyes elemeit saját költészetbe ennek a népi világnak?*

– Felsőfokú tanulmányaim idején kezembe került V. P. Lintur ungvári folklorista kárpátaljai ukrán (valójában ruszin) népballadákat tartalmazó gyűjteménye, s miután a magyar balladákat már egészen közletről ismertem, a nyelvi, pontosabban a tájnyelvi nehézségek ellenére ezekkel is barátkozni kezdtem. Nem sok mindent tudtam még az interetnikus kap-

csolatokról, de rögtön ráéreztem, hogy csakis népeink több százados együttélésével magyarázható a kárpátaljai ruszinság népballadáinak a magyar anyaggal való sok tartalmi és motívumbeli hasonlósága. Később, úgy az ezredforduló táján, egy kicsit jobban belemélyedtem az igen gazdag ruszin balladaanyag tartalmi elemeinek tanulmányozásába, s fokozatosan huszonhat olyan balladatípust különítettem el, amelyek a magyar népballadával nyilvánvaló párhuzamokat mutatnak. Ezek közül a legfontosabbak: a *Csudahalott*, a *Két kápolnavirág*, a *Zsivány felesége*, az *Idegenbe férjhez adott lány* (másképpen: *Kényszerített menyasszony*), *Az elcsalt menyecske*, *A három árva*, *A halott vőlegény* stb. Közben fordítani kezdtem Lintur szinte teljes anyagát, s valamivel később elvégeztem e típusok összehasonlító vizsgálatát is. Ez a tanulmány lett későbbi doktori értekezésem alapja. Hogy hatott-e rám a ruszin népköltészet? Bár ezt a kérdést még senki sem vizsgálta, azt hiszem, egy-egy markánsabb ruszin népköltészeti motívum, egy-egy hasonlat vagy metafora – csakis verseim színesebbé festése végett – átlopakodhatott a költészetembe.

– *Kényszerbesorozásod után hosszú katonaeveket kellett elszennvedned. Katonaregényedben mennyire támaszkodsz személyes élményeidre, mennyire aktualizálható ez mai viszonyainkra?*

– Az én ifjúságom idején a katonai behívó felülbíráhatatlan volt, akár az ítélet, így hát meg sem próbálkoztam kibújni alóla. Az ukránjai Berdicsev városában tankistának, pontosabban vezetőnek, gépésznek képeztek ki egy akkor még igen korszerű légvédelmi rendszer lánctalpas járművére, majd

a féléves képzés után maradt másfél esztendőre az NDK-ba irányítottak. Mindenki tudja, hogy a katonai szolgálat sehol sem üdülés, de az én helyzetem – amelyet idegen hangzású nevemet, nemzeti-ségemet, latin betűvel írott és kapott leveleimet alapos gyanúval méregető katonatársaim sem voltak képesek felfogni – fölöttébb abszurd volt. Viszonylag hamar megértettem, hogy a sok esetben értelmetlenül adott parancsok lényege a katona feltétlen engedelmességre nevelése, hogy eszébe se jusson az utasítást értelmezni vagy felülbírálni. Eleinte még lázadoztam ellene, aztán felfogtam, hogy elég csak bólintani, úgy tenni, mintha minden a legnagyobb rendben lenne, s akkor egy időre nyugton hagyják az embert. Harminc évig tartó érlelődés után katonaeletem néhány érdekesebb epizódját megírtam, s 2004-ben a Kortárs ezeket leköszölte. Barátaim – a rádiós Antall István, Szakolczay Lajos, majd Ilia Mihály is – arra ösztönöztek, hogy írjam meg egyben katonaságom történetét. A *Tábori posta* címmel végül 2011-ben megjelent regény elsősorban a seregben eltöltött két esztendő személyes eseményei alapján készült, de a laktanyai élet egyhangúságának oldására belecsempészem polgári életem utóbbi időszakának fontosabb mozzanatait is. Fiktív részletek, hosszabbra szőtt álmok is tarkítják a szöveget, s ami végképp nem maradhat ki egy fiatalember életéből, az a szerelem, amely félbeszakítottan nagyon fájdalmas, ugyanakkor boldogító is tud lenni. Regényem elsősorban a korosztályom, esetleg a néhány évvel előttem járók számára lehet érdekes olvasmány, de a fiatalabb olvasók, különös-

Versmaraton

képp a világot járók számára is lehetnek hasznosítható üzenetei. Arra gondolok, hogy az idegen, már-már ellenséges környezetben is meg kell tanulni alkalmazkodva is helytállni, hogy az elszenvedett sérelmekre ne a bosszú gondolata legyen az első, mert egy régi, de igaz szólás szerint emberek vagyunk, s tegyük hozzá – annak is kell maradnunk.

– *Készülő életrajzi regényedről mit tudhatunk meg előzetesen, mennyire használja az életed valódi tereit, hol hajlik el, elhajlik-e a valóságtól, önmagad megértésed érdekében?*

– Miután a *Tábori postában* ifjúságom számos részlete feltáruult, s a jelenről az interjúk mellett egy kismonográfia is beszél, egyszer csak úgy gondoltam, már csak a gyermekkor emlékezetesebb részleteit kell megírnom. Egy determinista nézet szerint ugyanis a gyermek életének első három éve alatt minden olyan esemény megtörténik, amely későbbi életében meghatározó fontosságú. Akár elfogadjuk, akár nem, én úgy látom, hogy nem lesz haszontalanul elpazarolt idő, amelyet korai gyermekkorom

felidezésére fordítok. Elsősorban az apai nagyszülők tiszaujlaki házáat, a családot, a szomszédokat, rokonokat, a vásártéri gyerekek alakját hívom elő az évtizedek hordaléka alól, s teszek néhány kísérletet az '50-es, '60-as évek társadalmi, gazdasági és politikai légkörének érzékeltetésére, legalább olyan szinten, amennyi mindebből egy ugoicsai község lakosai számára felfogható. Egy olyan világot és kort idézek tehát fel, amely a ma fiataljai számára ugyan már történelem, de még viszonylag megérthető és összevethető a jellel. A *Vásártér* című önéletrajznak – erről még sehol nem beszéltem – már fonódik egy második szála is, mégpedig az anyám utolsó éveinek, betegségének néhány lényegesnek tekintett eseménye. Ezt a szálat, tehát az anyám történetét az olvasó számára is érzékeltető időlagútnak tekintem, s ezen át ingázom a múlt és a jelen idősíkjai között. Végül is ennyi az, amit az időből magunkénak tudhatunk, de a múlttal már nem, a jövővel pedig még nem rendelkezhetünk.

Kürti László

LOVAS ILONA

A lélek ott fúj, ahol akar

A modern agykutatás kitüntetett figyelmet fordít a kreatív művészi gondolatok vizsgálatára. Azt nagy bizonyossággal tudják, hogy az agykéregben futó idegpályák felelősek a kreatív gondolatok születéséért. Gerald Hüther, német agykutató a szakmán kívülieknek is érhető módon számol be az ezen a téren folytatott kutatásairól. Meghatározó szerepet tulajdonít a lelkesedésnek. Leírja például, hogy a lelkesedéssel végzett cselekvésnek milyen nagy szerepe van az agy pozitív működésében. Gyerekek viselkedésén figyelte meg, hogy milyen erőt, mekkora energiát szabadít fel a lelkesedéssel, örömmel végzett tevékenység. Naponta harminc-negyven alkalommal kerülnek ilyen felfokozott, kreatív állapotba. Kortól függetlenül igen fontosnak tartja a nyitottságot, az élményalapú ismeretszerzést.

Az már kevésbé ismert, hogy a nagy lelkesedéssel begyűjtött élményanyag, az évek során „beszkennelt” sok millió kép, érzet mikor és milyen impulzusok hatására kerül elő az „adatbankunkból”.

Pilinszkyt idézném, aki azt mondja, hogy úgy kell dolgoznunk, mintha minden rajtunk múlna, noha tudjuk, hogy végső soron semmi sem múlik rajtunk. Vagyis mindent a Szentlélekre kell bízunk, amelyről pedig tudjuk – Jézus Nikodémushoz intézett szavaiból –, hogy ott fúj, ahol akar.

Ahhoz, hogy a művész dolgozni tudjon, fel kell töltnie, világot kell látnia. Nem véletlen, hogy a nagy

nemzetek akadémiáinak művészképzésében kihagyhatatlan volt az itáliai tanulmányút. Élőben kellett látni a nagy olasz mesterek munkáit, a festészet, szobrászat, építészet évszázadok alatt felhalmozott kincseit.

Kivételes szerencsének tartom, hogy a leggazdagabb országokhoz hasonlóan nekünk is van egy bázisunk Rómában.

Nem hiszem, hogy a Rómában látottaknak azonnal be kell épülniük egy művész munkáiba. De azt hiszem, hogy a Rómában eltöltött hetek nyomot hagynak mindenkiben, és ezek az élmények bűvópatakaként bukkanhatnak elő a legváratlanabb helyzetekben.

Kitüntetett időszak volt a XX. század első fele, amikor a római iskolások mind a képzőművészetben, mind az építészetben művészettörténetet írtak. Egyedülállóan kimagasló teljesítménnyel gazdagították a magyar kultúrát.

Ma talán összetettebb, bonyolultabb korban élünk. A kortárs képzőművészet nagy centrumai: London, New York, Berlin mágnesként vonzzák a művészeket a világ minden pontjáról. Róma nem tartozik ezek közé a központok közé, de Itália ma is őrzi kitüntetett helyét az inspirációs mezők világában.

A kiállított munkák bizonyítják, hogy a Rómában szerzett benyomások milyen erővel alakították a megszületett műveket. Ki egyértelmű utalással, mások áttételesebb módon építették be alkotásaikba az élményeiket. Ez megjelenik színhasználatban, formák átírásában, vagy akár konkrét térélmények rögzítésében. Az természetesen rejtve marad a néző előtt, hogy az alkotófolyamat mely fázisában bukkantak fel az itt szerzett inspirációk.

Erre nincs recept. Végül is a lélek ott fúj, ahol akar.

Az RMA képzőművészeti ösztöndíja Magyarország egyik legrangosabb művészeti elismerése, az egykori Római Iskola kortárs hagyatéka. A Németh Pál kurátor által gondozott kiállítás keretében a római közönség Ágoston Lóránt, Barta János, Budaházi Tibor, Czene Márta, Forgó Árpád, Kroó Anita, Nyilas Márta, Oláh Katalin és Süli-Zakar Szabolcs műveit tekintheti meg. A „Bőrömmön – A bőröm alatt” (*Sulla mia pelle – sotto la mia pelle*) című tárlat a római Balassi Intézetben nyílt meg idén júniusban, megnyitó beszédet Lovas Ilona textilművész, képzőművész mondott. A kiállított munkák

kivétel nélkül olyan reflexiók, amelyeknek a témája vagy Róma városa, vagy pedig a művész önmagja. Az izgalmas válogatás a kortárs képzőművészet majd minden műfaját felvonultatja a könnyed ceruza- és tusrajztól (Barta, Kroó), a festészet absztrakt (Ágoston, Budaházi, Forgó), realiztikus (Nyilas), fotórealisztikus (Czene) vonulataim át a digitális képalkotáson (Süli-Zakar) keresztül egészen a figuratív, de kortárs anyaghasználattal átírt szobrászattig (Oláh). A tárlat az ősz folyamán Magyarországon is megtekinthető lesz. – *Balassi Intézet, Római Magyar Akadémia*

KOVÁCS ISTVÁN

Öncsendéletrajz

Ahogy a vers üzen, ahogy talán a fénykép, halántékhoz bilincselte gyűrűsujj, s egy borospohár bevérzett körömháza a kéziratpapíron. Bámészan, rebbenet-mozdulattal, farkasvakon, mint öntudatlan egyensúlyozó... De megbillenve az ablaküvegen végighullámzó háztetőtől, a tekintet hirtelen bezúzódik; cserepekre, verstöredékre, arcvonásokra, bor-ízre esik. Ismét az látható, ami van, és úgy, ahogy illik. Mozdulatlan a székből, kitömötten az élehetetlen valóság kócaival. Mint halotti vánkosán a török császár, aki öntudatlan egyensúlyozóként, bámészan, farkasvakon ülte katonái veséző tekintetét, amelytől még a halottak is összerázkódtak volna – (de van, akinek a túlvilágra is futja fegyelméből) –; hittek a tartásának... És mire megbillenve az ég üvegében végighullámzó zászlóktól, sisakoktól, hirtelen előrebukott, a vár már be volt véve, és fejtől fosztva az ellenséges vezér. Bárhogy is mást üzen a vers, a fénykép, a gyűrűsujj, borospohár, ablaknak zúduló háztető... A tekintet hirtelen bezúzódik; cserepekre, verstöredékre, arcvonásokra, bor-ízre esik. Ismét az látható, ami van, és úgy, ahogy illik. Mozdulatlan a székből, kitömötten az élehetetlen valóság kócaival...

Kroó Anita: Inside – Out (részlet, tus papír, 34 × 31 cm)

BIRÓ MÁTÉ

„Azt hittem: lélok”

Tömörkény István *Csata a katonával*
című novellájának elemzése
(Egy középiskolai irodalomóra terve)

A tanár az óra elején – a témára való „ráhangolódás” érdekében – Tömörkény életrajza mellett az íróról szóló rövid terjedelmű visszaemlékezéseket oszt ki a gyerekeknek.

Tanár: *A novella elolvasása előtt olvassuk el az alábbi visszaemlékezéseket Tömörkény Istvánról, és próbáljuk meg saját szavainkkal összefoglalni ezeket!* [dőlt betűkkel jelölöm a lehetséges kulcsszavakat – B. M.]

„Ilyen súlyos nevet még a háború alatt se írtunk az irodalom veszteséglistájába. (...) *Egy darab magyar világ* volt az ő munkássága. Halálával pedig egy világot, egy magyar világot veszítettünk” (Kosztolányi Dezső).

„Alig hunyta le szép csöndesen szemlélődő szeméit a *Jegenyék alatt* (...) szerzője, az a modern folyóirat [a Nyugat], *amely soha egy sorát nem közölte, írásait azonban megbántotta*, azonnal a legjobb nevekkel (Ady, Móricz Zsigmond) tartott engesztelő zomortort a halott fölött: első ember lett és *páratlan tehetség a vidéki szerény magyar író, aki sohase kilincselte életében*, és sohase járt irodalmi kávéházba és kaszinóba” (Juhász Gyula).

„Miről beszéljek? Az élettörténetéről? Nincs neki. Külső élete adataival egy oldalt nem lehetne teleírni. *Heroikus lendület, romantikus élethullámvás a pályájából csak úgy hiányzott*, mint a művészetéből s titánkodásnak soha semmiféle nyoma nem volt belőle, az a *legpolgárabb élet* volt és ha valamire büszke volt, nyilván erre volt az. Tisztelte az Istent és királyt, adókönyve és életbiztosítási kötvénye mindig rendben volt, szerette a fehér mellényt, a hámozott szőlőt (...); *soha nem lázadozott a társadalmi rend ellen, sokra becsülte fensőbb hatásága elismerését és minden órában meg tudott volna halni a családjáért* – íme ez majdnem az egész ember. Mégse egészen az, volt benne valami, ami mindenkitől megkülönböztette a

világon és akármennyire rejtegette, mindjárt elárulta a *rendkívüli embert*. Talán az *ötletek aranymuslicái*, amelyekkel *jókedvében telerajzotta baráti körét*, talán a *tiszta emberi jóság* ellenállhatatlan radioaktivitása. De sehol semmi kisiklása a rendes nyomtávolságú sínekről, sehol semmi extra nagyvonalúság. *Életpályája szelíd és egyenletes folyású* volt, mint a szegedi Tiszáé – a szabályozás után” (Móra Ferenc).

„...mikor lexikonok számára életrajzot írt, abba belevette, hogy ő nyelvész, régész és etnográfus [=néprajzkutató] és magyarra fordította Franke könyvhagyatánát, és csak a legvégére tette oda, nyilván némi habozás után, hogy novelláskötetei is vannak” (Móra Ferenc).

A novellaelemzés szempontjai

Tanár: *Hogyan értelmezhető a cím (a mű elolvasása előtt)?* Diák: *Csata a katonával* – egy konkrét eseményről árulkodik, mégis félreérthető, hiszen olvasás előtt nem derül ki: Ki csatázik a katonával? Valóságos személy-e egyáltalán a katona? Egyenlők az erőviszonyok? Mi a csatározás oka?

Tanár: *A történet jellegzetességei alapján melyik műfajra ismertek rá?* Diák: Kisepeikai mű, mert történetet mond el, rövid terjedelmű, kevés szereplőt vonultat fel, a cselekmény egy szálon fut, a mű végén csattanó található. Tehát novella.

Tanár: *Milyen hangulata volt a műnek?* Diák: Az eleje nyugodt, majd egyre lendületesebb, „akciódúsabb”. Az olvasó már-már elhinné, hogy a katona tényleg él, ám egyrészt a felek egyenlőtlen küzdelme, másrészt a mű csattanója végül inkább megmosolyogtató.

Tanár: *Milyen nyelvi jellegzetességet vettetek észre a novella olvasásakor?* Diákok: Az elbeszélő ő-ző, dél-alföldi nyelvjárásban beszélteti szereplőit („mög-látom”, „gyerök”, „lössz”, „üssön mög”, „Engöm né fenyögess”; „Azt hittem: lélok” stb.), akik csak ritkán nyilatkoznak meg tömondatoknál hosszabb terjedelemben.

Tanár: *Milyen stílusréteget használ az elbeszélő?* Diákok: Köznyelvi, érthető – az elbeszélő nem, csak szereplői beszélnek nyelvjárásban.

Tanár: *Képzeljétek el, hogy fülszöveget írtok a novelláról! Hogyan foglalnátok össze röviden a történetét?* Diákok: János, a főhős bemegy a városba, ahova azért érkezik, hogy kisebb árucikkeket vásároljon.

Jelen írással az idén 150 éve született Tömörkény István íróra emlékezünk

Egy véletlennek köszönhetően talál a boltban egy játék katonát a földön heverve. Kihaszználva, hogy nem látják, elemeli a játékszert, és hazaviszi, azzal az indokkal, hogy gyerekének adja. Hazaérve hihetetlennek tűnő események veszik kezdetüket: mintha a katona élne, mozogna, sőt: beszélne is – mintha János büntudatát akarná felébreszteni, amiért ellopta a katonát a boltból. János kétségbeesésében üldözi a játékot, mire gyermeke megnyugtatja, hogy az tulajdonképpen csak egy keljfeljancsi.

Tanár: *Hogyan mondja el a történetet az elbeszélő?* Diákok: Egyes szám harmadik személyben mondja el a történetet, kezdetben múlt időben, majd a jelen idejű elbeszélés válik hangsúlyosabbá. Az elbeszélő nem része a történetnek, objektív, a szereplőket inkább cselekedeteik segítségével jellemzi, érzelmileg távol marad az elmondott cselekménytől.

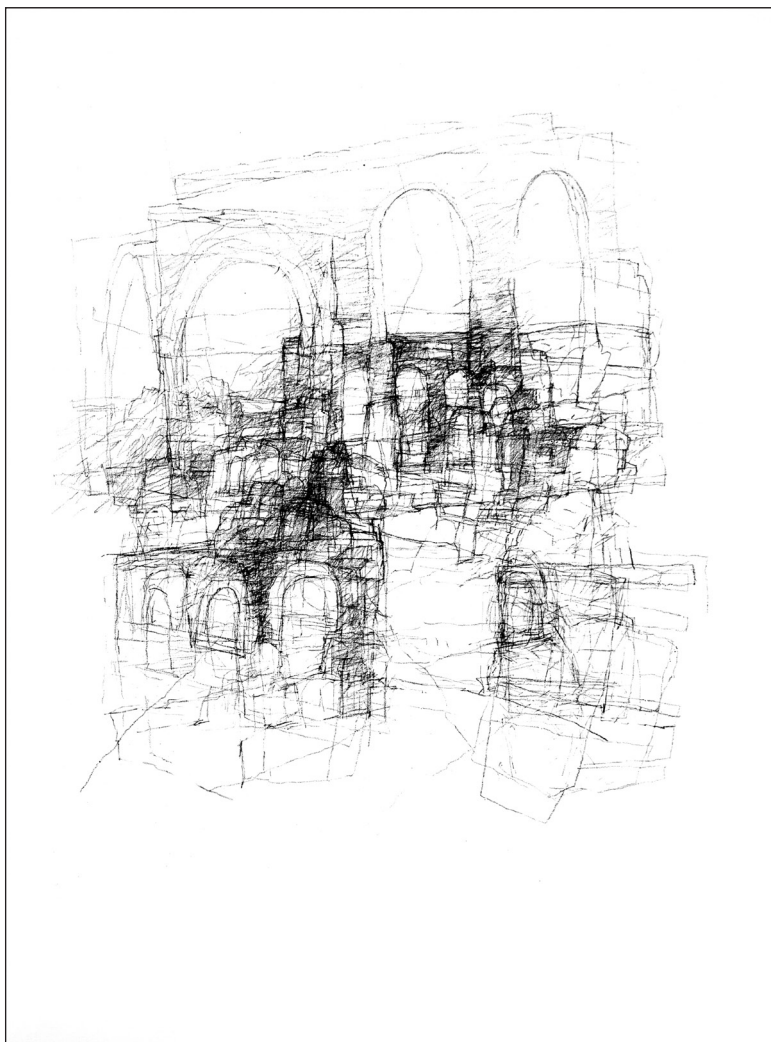
Tanár: *Hogyan jellemeznétek a szereplőket?* Diákok: János: tanyán él családjával, ritkán jár csak be a városba ügyintézés végett. Gyermekeit szereti: fiának vesz egy noteszt, illetve neki orozza el a katonát. Büntudatában indulatos, agresszív lesz (szeretné leütni, vízbe fojtani a játékot). Kicsit babonás, hiszékeny. Nevetségessé válik a viselkedése, egyben rémisztő is. A mű hangulata kissé groteszk is emiatt.

A katona: játékszer, keljfeljancsi. Az író fokozatosan teszi „élővé”: „fakarjával szalutál”, „kabátja kékre, lábai vörösre vannak festve”, „hajlong jobbra-balra, mintha igen mérges lenne, azután megáll keményen”, „újra föl pattan, hajlong, megint előtte áll meg, s két festett szemével reátekint”, „erős szemrehányás van a szemében”, fából van.

kisfiú: János fia, övé lesz a katona, okos: tudja, amit az apja nem tud.

Tanár: *Hogyan épül fel a novella?* Diákok: A bevezetésében megismerjük a mű „alapkönfliktusát”: azt, hogy János ellopta a katonát. A tárgyalásban János már otthon van, itt küzd a katonával, mert azt hiszi, az vádolja őt. A befejezésben a gyermek hazaérkezésével kiderül, miért mozog a katona.

Tanár: *Térjünk vissza János kétségbeesésére, amely arra sarkallta, hogy elbájon a katonával! Mi váltott*

Barta János: *Triptichon I.* (litográfia, 100 × 70 cm)

ki belőle ekkora indulatot, amikor az nem ártott neki? Diákok: Jánosnak büntudata támadt a lopás miatt, és úgy vélte, a bábu vádolja őt, sőt, meg is szólítja – kiderül: ezt csak beképzelte magának.

Tanár: *Emlékeztek-e hasonló szerzőre és műre, ahol a bűn és annak következménye, a bűnhődés (itt: lelkiismeret-furdalás) ennyire központi szerepet kap?* Diákok: Például Arany János *Ágnes asszony* vagy *A walesi bárdok* című balladáit, de gondolhatunk például Csehovnak *A csinovnyik halála* című novellájára is.

Tanár: *A kisfiú elárulja a titkot: a bábu nem él, csak az aljára erősített ólom segítségével képes mindig lábra állni. Az előbb említett művekhez képest milyen fokú János büntetése?* Diák: Nem örül vagy hal meg, mint Edward király vagy Ágnes asszony, de képzelődik, sőt, akár gyilkolni is kész, csak hogy a katonát elhallgattassa. A novella csattanója rádöbbeneti tettének és viselkedésének képtelen voltára, de azt nem tudjuk meg, hogy el is altatja-e a lelkiismeret-furdalását.

Barta János: Triptichon II. (litográfia, 100 × 70 cm)

A tanár az óra végén kérdéseket tesz fel a tanulóknak, hogy a mű eseményeit továbbgondolhassák, esetleg érdekességeket árul el a mű, illetve annak témája kapcsán.

Ilyenek például:

1. Helyezkedjétek János helyébe! Épp most tudjátok meg a fiatoktól, hogy a katona tulajdonképpen csak egy játékszer, mit tennétek ezután?

2. Éreztetek-e már hasonlót, voltak-e már olyan szituációban, amikor azt hittétek, hogy valaki akarva-akaratlanul vádol benneteket, vagy felébresztette benneteket a büntudatot? Milyen élethelyzetben fordult ilyen elő veletek? Megoldódtak-e, és ha igen, hogyan ezek az események?

3. A *Tömörkény István válogatott novellái* című kötet utószavában ez olvasható: „Tömörkény csak a Szeged környéki falvak, tanyák népéről írt, művészetét ezért sokan helyi érdekűnek, provinciálisnak tartották, pedig ő az általa ábrázolt sorsban az egész magyarságét mutatta. Mi sem bizonyítja ezt, mint a következő történet: Krúdy Gyula írta, hogy Karl Kraus, a bácsi Fackel szerkesztője felelősségre vonta az osztrák–magyar közvéleményt, miután fordításban olvasta Tömörkény Csata a katonával című novelláját. A lobbanékony szerkesztő »szemrehányást tett az egész Monarchiának, hogy a területén élő legnagyobb író véle eddig meg nem ösmertette: megírta, hogy Ausztriában és Magyarországon csak egyetlen író él, aki érdemes a világirodalomban a versenyt felvenni a többi nemzetek nagyjaival, s ez Tömörkény, gyalázat, hogy eddig Magyarországból csak a tucat, divatáru-irodalmat korporálták idegen országokba; Gogolhoz, Csehovhoz, az orosz irodalom legnagyobb elbeszélőjéhez hasonlította a szegedi múzeumigazgatót, amíg az csendesen üldögélt Ónozi Poldi csárdájában, és tudomásul sem vette az egész irodalmi heccet, amely körülötte keletkezett. (...) Tömörkény talán el sem olvasta Fackel cikkét.«” (TÖMÖRKÉNY

István válogatott novellái, Utószó, írta: BÍRÓ Gergely, Magyar Napló, Budapest, 2009, 293–294.)

4. A büntudat mindennapjaink része lehet. A közelmúltban vizsgálták, vajon az internetes letöltés (amit több országban illegális tevékenységként, lopásként tartanak számon) miért nem okoz büntudatot általában az emberekben. Egy ausztrál kutatócsoport vizsgálata alapján kiderült, hogy az emberi agy morális érzékenységet befolyásoló része aktívabb, ha az emberek fizikai dolgot tulajdonítanak el, mintha egy virtuális „adathalmazt”, ami nem megfogható, ezáltal nehezebben elképzelhető, megragadható, elvont fogalom – vagyis nem kezeljük tárgyként. Ezért nem lesz (vagy csak alig) büntudatunk, ha az internetről töltünk le valamit.

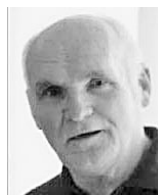
Biró Máté (1985, Budapest) középiskolai tanár. Az ELTE BTK magyar–pedagógia szakpárján végzett. Erasmus ösztöndíjjal tanult, majd szakmai gyakorlatot is folytatott Grazban. Főbb érdeklődési területei: az interkulturális pedagógia és a tanár személyisége. Pályáját a budapesti Than Károly Ókoiskolában kezdte; jelenleg is ebben az intézményben tanít.

Diószegi Szabó Pál (1974, Hódmezővásárhely) jogász, történelem szakos bölcsész és tanár, költő, műfordító. PhD-fokozatát történelemtudományból szerezte 2014-ben. Jelenleg a Délvidék Kutató Központ és a Nemzeti Művelődési Intézet (Szeged) munkatársa. A Magyar Írószövetség Csongrád megyei Írócsoportjának titkára. Legutóbbi kötete: *Páratlan Én-ek (versek 2011–2014)* (2014).

Hóvári János (1955, Kiskorpad) PhD, történész, külpolitikai szakértő, orientalista, főigazgató. 2015 óta a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. (MANK) főigazgatója. 2015 végétől a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottság elnöke. Legutóbbi kötete: *Rodostói emlékek és tanulmányok. Beszédés Kálmán – Rodostó magyar képirója* (2012).

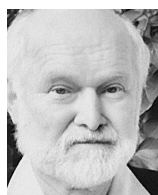
Irsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszprémben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nivódijában (2003, 2004, 2009), különdijában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi kötete: *Kertek és kerítések* (2014).

Jámorné Balog Tünde (1938, Hódmezővásárhely) író, pedagógus, művészeti iskolában tanít Makón. A kilencvenes évek elején kezdett el novellákat írni. A Magyar Írószövetség nivódijasa (2003). Legutóbbi kötete: *Jámorné Balog Tünde vázsnai* (album, 2016).

Keményfi Gábor (1956, Budapest) írósága mellett könyveket, kiadványokat tervez, grafikus, arculattervezői munkát végez, a könyvgyártást-könyvtervezést átfogó technikai és művészeti kérdésekben tanácsadó. 2011-től a Magyar Írószövetség tagja. Könyveinek grafikai tervezője, illusztrátora. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Próbanyomat* (tragikomédia, 2015).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tündökléte* című regényéből *Budakesi srácok* címmel játékfilm készült. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Legutóbbi kötete: „*Érdék és szeretet*”. *Lengyel visszaemlékezések a szabadságharcra 1848–1849* (2016).

Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő 2014-ben a Tokaji Íróklub díjában részesült. A Debreceni Egyetem filozófia szakán és a Semmelweis Egyetem testnevelő és gyógytestnevelő tanári szakán végzett. A Partium főmunkatársa, A Vörös Postakocsi szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Testi misék* (versek, 2012).

Lovas Ilona (1948, Budapest) képzőművész felsőfokú tanulmányait a Magyar Iparművészeti Főiskola szövő szakán (1970–74) végezte. Budapesten él és alkot. Rendszeresen kiállít itthon és külföldön is. Az MMA rendes tagja (2011). Díjai: A milánói textiltriennále ezüstérme (1973), Ferenczy Noémi-díj (1992), Munkácsy Mihály-díj (1993), Erdemes Művész (2005).

Mirtse Zsuzsa (1967, Budapest) író, költő, szerkesztő. 2016 óta a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. művészeti tanácsadója. Díjak: MÚOSZ újságírói díj (2000); Magyar Köztársaság Ezüstkeresztje (2005). Hat megjelent kötete van, legutóbbi a *Sötétkamra – előhívott versek* (2013).

Orlovsky Géza (1960, Budapest) irodalomtörténész. Az ELTE BTK magyar–történelem szakán végzett 1985-ben. Az MTA Irodalomtudományi Intézet, majd az OSZK munkatársa volt. 1999-től az ELTE BTK docense, az irodalomtudomány kandidátusa. 2010 óta az ELTE Régi Magyar Irodalom Tanszékének vezetője. Szakterülete: a XVII. századi magyar irodalom története. Legutóbbi kötete: *Zrínyi Miklós költői művei* (2015, szerkesztő).

Pálffy Géza (1971, Veszprém) történész az ELTE történelem és levéltár szakán végzett. 1994 óta dolgozik az MTA BTK Történettudományi Intézetében, jelenleg a Szent Korona Kutatócsoport vezetője. 2010-től az MTA doktora. Legutóbbi kötete: *Zrínyi Miklós nagy napja. Az 1663–1664. évi török háború egyik meghatározó eseménye: a vati hadimustra 1663. szeptember 17-én* (2016).

Pap Norbert (Tab, 1969) geográfus, területfejlesztési szakértő, a magyar politikai földrajz ismert képviselője. A Pécsi Tudományegyetem Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszékének vezetője. A Balkán és Kelet-Mediterrán Tanulmányok Központjának vezetője. Legutóbbi kötete (társ-szerzőként): *Szigetvár 1566* (2015).

Réger Ádám (Csorna, 1986) szerkesztő, a Magyar Napló munkatársa, az Irodalmi Magazin felelős szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanult magyar, történelem és hittan szakon, jelenleg az Irodalomtudományi Doktori Iskola doktorandusza. Régi magyarországi irodalommal kapcsolatos dolgozatai tanulmánykötetekben (többek között: *Nyelv, irodalom, esztétikum*, 2011; *Pázmány nyomában*, 2013; *Menny és pokol a barokk kori ember életében*, 2014) és különböző folyóiratokban (pl.: Antik Tanulmányok, Irodalomtörténeti Közlemények) jelentek meg.

Somogyi Győző (1942, Budapest) festőművész, az egyháztörténet doktora, hadtörténeti munkák társszerzője, többek között Barcy Zoltánnal közösen: *A magyar szabadságharc hadserege* (Corvina, 1986). Salföldön él. Munkácsy-díjas, a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze, Kossuth-díjas. 2003-ban jelent meg térképalbuma *A Kárpát-medence madártávlatból* címmel a Magyar Napló Kiadónál. Legutóbbi kötete: *A szépség szolgálatában. Beszélgetések Somogyi Győzővel festészetéről, grafikáról, esztétikáról* (2016).

Szegedi-Szabó Béla (1970, Zenta) író, költő 1988–89 között az újvidéki Új Symposion című művészeti folyóirat munkatársaként dolgozott. 2000-ben végzett a Károli Gáspár Református Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán. Jelenleg az Országos Széchényi Könyvtár irodalmi referense. A Vajdasági Drámaírói Verseny győztese (Újvidéki Színház, 2009). Legutóbbi kötete: *Mire megjössz* (drámák, 2013).

Szőnyi Ferenc (1944, Nyíregyháza) költő, műfordító, esszéíró. Az ELTE magyar–spanyol szakán végzett. 1975 és 1991 között az Európa Könyvkiadó lektora volt. Költőként a '80-as évek közepétől publikál. A Magyar Írószövetség és a Magyar P.E.N. Club tagja. Legutóbbi kötete: *Félrevert csend* (versek, 2014).

Szörényi László (1945, Budapest) irodalomtörténész. Az ELTE-n latin–görög szakos tanári és iranista szakos előadói diplomát szerzett. 1968-tól az MTA Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa, majd igazgatója volt. Jelenleg az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének emeritus kutató-professzora. A Szegedi Tudományegyetemen 1973 óta tanít, jelenleg emeritus professzorként. 1991 és 1995 között az Olasz Köztársasághoz, San Marinóhoz, illetve Máltához akkreditált római nagykövet volt. Legutóbbi kötete: *A bohóság láncsora – Türcák és tanulmányok* (2016).

Takács Gábor (1974, Budapest) közgazdász, művészettörténész. Újságíróként, politikai elemzőként dolgozik. Művészeti, műgyűjtéssel foglalkozó írásai többek között a Világgazdaságban és az Art Magazinban jelentek meg. Legutóbbi kötete: *A szépség szolgálatában. Beszélgetések Somogyi Győzővel festészetéről, grafikáról, esztétikáról* (2016).

Tüskés Gábor (1955, Pécs) irodalomtörténész. 1980-ban végzett az ELTE-n német nyelv és irodalom, történelem és néprajz szakon. 1991-től az MTA Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa. 2006-tól egyetemi tanár az Eszterházy Károly Főiskola Világirodalom Tanszékén. Legutóbbi kötete: *Hagyomány és kritika. Könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez* (2013).

A Kiss Dénes Emlékbizottság az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulója alkalmából *Velünk vagy ellenünk?* címmel pályázatot hirdet, amelynek célja, hogy megvilágítsa a közelmúltban elhunyt író, költő, szerkesztő, magyar nyelvkutató és lelkes hazafi: Kiss Dénes '56-os eseményekhez fűződő viszonyát, valamint emlékét ébren tartsa, munkásságát ápolja.

A pályázat feltételei: állampolgárság, végzettség és életkor megkötés nincs. A pályázat díjmentes. A pályázó csak saját szellemi termékével pályázhat, amely előzőleg semmilyen formában nem lett közreadva. A pályaművek maximális terjedelme szóközzel együtt 5400 karakter (3 gépelt oldal) lehet. Kizárólag prózai formában megírt pályázatot fogadunk (verset nem). A pályaművet a kissdenespalyazat@gmail.com e-mail címre kell beküldeni. A pályázó tudomásul veszi, hogy sikeres pályaművét az irodalmi lapok leközzlik. A pályázatban a témához kapcsolódó kép is felhasználható (legfeljebb 3 darab, az oldal egynegyedét nem meghaladó méretben)

Beküldési határidő: **2016. október 23. éjfélig**

Díjak:

I. díj: Japán porcelán-váza, oklevél és könyvjutalom

II. díj: Japán porcelán-tányér, oklevél és könyvjutalom

III. díj: Oklevél és könyvjutalom

A zsűri: Kiss Dániel zsűri elnök (az elhunyt költő fia), Nyiri Péter, A Magyar Nyelv Múzeuma igazgatója, Tusnady László emeritus professzor, Piszter Péter, a balatongyöröki Honismereti Kör Egyesület elnöke

A díjakat postán juttatjuk el a győztesekhez, a díjazottak nevét és pályaművét közzétesszük.

További információk, ajánlott művek:

<http://kissdenes.gportal.hu/>

Vári Fábián László (1951, Tiszaújlak) költő, műfordító, folklorista. Kárpátalján, Mezőváriban él, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának és az Együtt című folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke. Többek között Bethlen Gábor- (2001), József Attila- (2003), Balassi Bálint-emlékkard- (2004), Ratkó József- (2007), Arany János- (2011), Kólcsey-díjas (2014), Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2011) kitüntetésre. Legutóbbi kötete: *Ereimben az idő* (versek, 2015).